

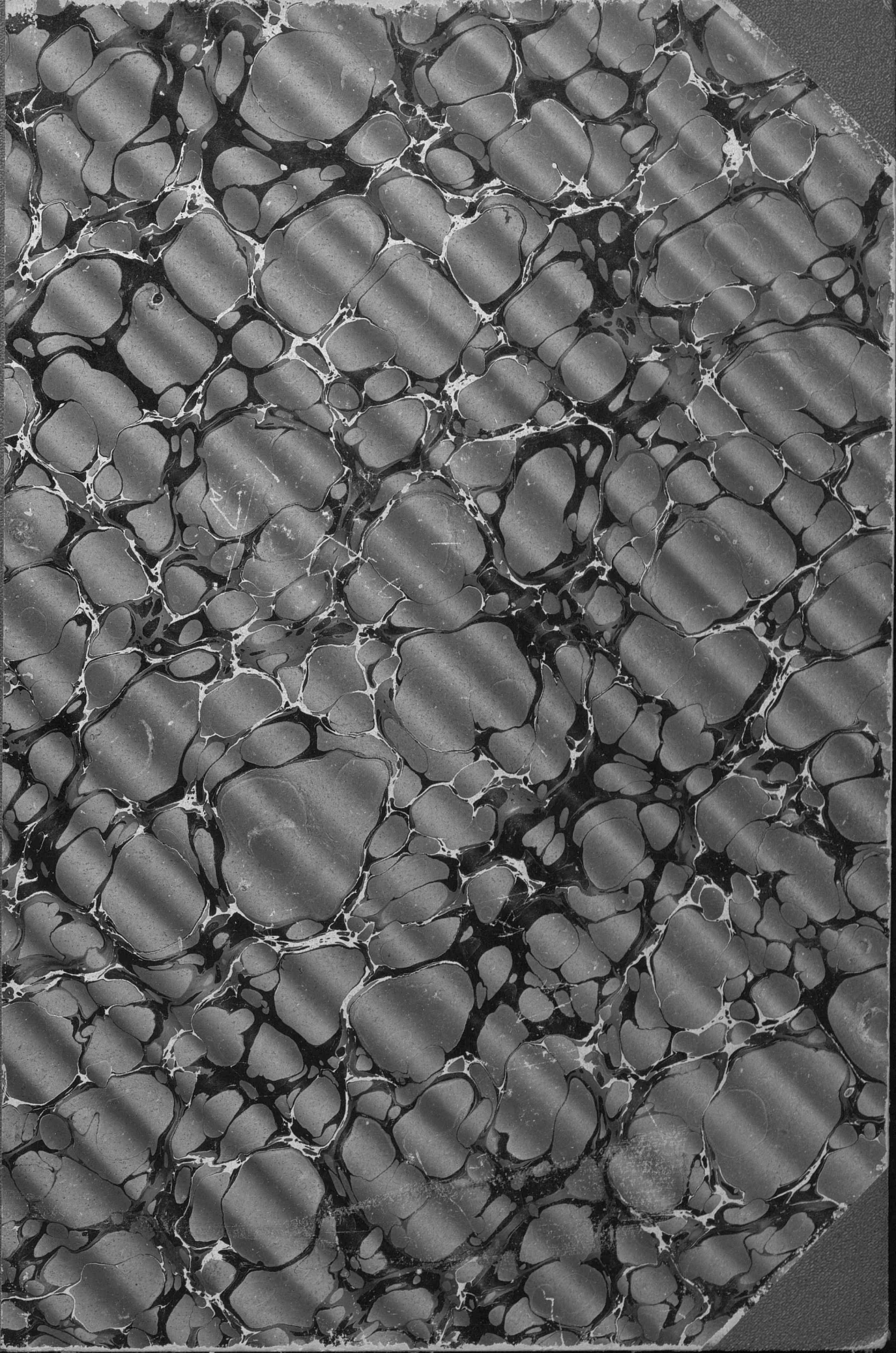
086548488

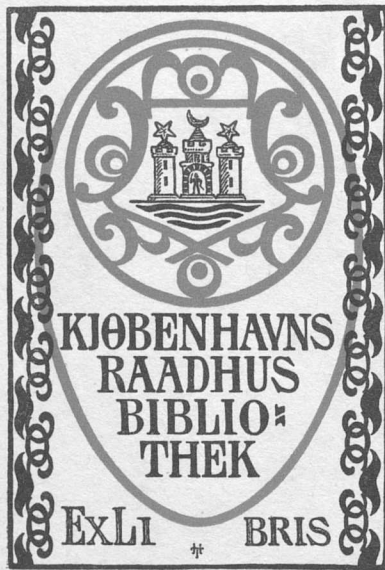
101 KØBENHAVNS
KOMMUNES
BIBLIOTEKER

Mag. 09.463 NI

RHB

5.09.4.71.577

Mag.
09.463
Di

NY SERIE NR. I

· KJØBENHAVN
DEN GAMLE HOVEDVAGT
PAA KONGENS NYTORV

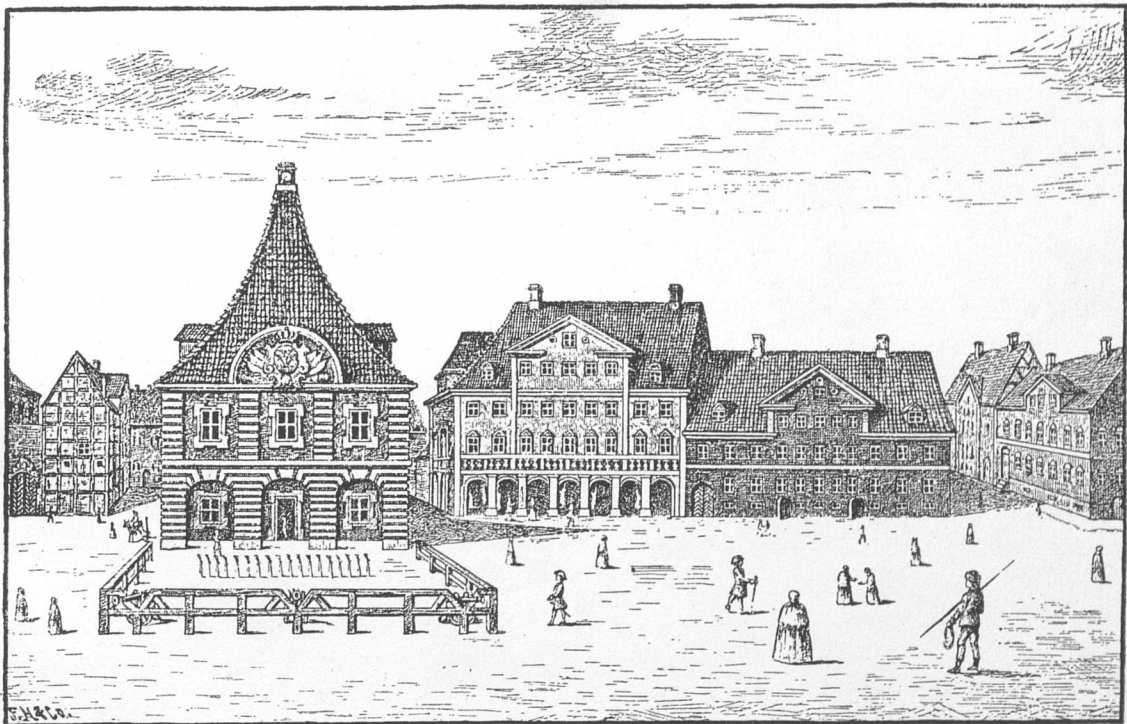
BYHISTORISK-TOPOGRAPHISK SKILDNING

VED

O. C. NIELSEN

CASSERER

BYHISTORISK FORFATTER OG TOPOGRAPH

HOVEDVAGTEN PAA KONGENS NYTORV PAA FREDERIK DEN FJERDES TID
EFTER ET MALERI I NATIONALMUSEET

ARNOLD BUSCK

KJØBENHAVN

1935

s 09.4
ni 57
h

Forord.

Idet jeg hermed udsender det første Hæfte i »Ny Serie«, til Pris 1 Kr. 50 Øre pr. Stk., maa jeg oplyse om, at jeg ikke har forladt det mindre Format, men vil fortsætte dermed som »Gammel Serie« til 50 Øre pr. Stk., skiftevis med dette større Hæfte som »Ny Serie«. Hver Serie faar sine fortløbende Numre, og kan samles og indbindes hver for sig.

Jeg har været nødsaget til at gøre denne Forandring af Hensyn til Omkostningerne ved Trykning og Udgivelse, thi naar et Emnes Behandling kræver et fyldigere Stof og rigeligere Billedmateriale, kan dette ikke fremstilles til Prisen for »Gammel Serie«, men jeg maa i saadanne Tilfælde gøre Brug af »Ny Serie«. Prisen for Hæfterne er sat saa lavt, for ikke at staa hindrende for nogen.

Specielle Kildeangivelser:

Claudius Rosenhoff:	Kjøbenhavn
Dr. Arch. O. Nielsen:	Kjøbenhavns Diplomatarium
Carl Bruun:	Kjøbenhavn
Axel Henriques og Carl C. Christensen:	Strøget
J. Davidsen:	Fra det gamle Kongens Kjøbenhavn
Carl C. Christensen:	Fra Grønnegade Kvarteret
do.	Fra Voldenes Kjøbenhavn

samt Dagblads- og Ugeblads Stof etc.

FORFATTEREN

8145

*O, Kjøbenhavn!
Vi Gamle føler os nu fremmede
i dit Selskab; thi ikke for Intet
har Du spist af Kundskabens Træ
paa Godt og Ondt, og Du har gjort
det paa Bekostning af den Hygge,
i hvis Skær Du nu staar for vort Minde.*

DEN GAMLE HOVEDVAGT PAA KONGENS NYTORV

EFTER at Øster Port, for Enden af Østergade, var nedbrudt i 1647, begyndte man at tænke paa Planeringen af Terrainet „Hallandsaas“, men først da Christian den Femte var bleven Konge, blev der truffet omfattende Foranstaltninger til Reguleringen af denne store Plads, hvis officielle Navn længe havde været „Kongens Torv“ eller „Det nye Kongetorv“, men det benævnedes ofte „Det store Torv“ eller „Det nye Østertorv“.

4 Juni 1670 udstedtes Befaling om at brolægge Torvet, og samtidig befaledes de, der havde Pladser til Torvet, at lade brolægge foran disse, saa vidt Ingenieuren paaviste. I de følgende Aar fremstod omkring Torvet en Række store, pragtfulde Bygninger, der tilhørte Standspersoner, hvis Midler tillod dem at opfylde Kongens Ønske om at gøre Torvet til den aneligste Plads i Staden, og snart stod det nye Kongetorv færdig som en værdig Afslutning paa Østergade.

Ude paa Midten af Torvet havde man ladet en stor oval Plads aaben til Bepantning, og 17 April 1683 befalede Rentekammeret at købe Enebærstager og Skovle „som til Træer at plante paa Kongens Nytorv skal bruges“ og denne Plads kaldtes „Krindsen“ (Kredsen).

1688 prydedes Pladsen med Christian den Femtes Rytterstatue, som rejstes d. 24 Novb. paa Torvets Midte.

Imellem Charlottenborg og Bredgade, for Enden af Nyhavn, var en lille Vagt „Corps de Garde“, der endnu var tilstede langt ind i det 18. Aarhundrede, og almin-

delig blev kaldet „Charlottenborg Vagten“. Den ældste Hovedvagt, ligeledes en „Corps de Garde“, laa ude paa selve Torvet i en lille, brøstfældig Vagtbygning og til Afløsning af denne „Corps de Garde“ lod Christian den Femte i 1680 opføre en Hovedvagt paa Vestsiden af Kongens Nytorv i en Huk mellem Greve Ahlefelds Gaard og Ny Adelgades Udmunding. Denne Bygning blev imidlertid nedrevet af hans Efterfølger, Frederik den Fjerde, der her opførte en ny Hovedvagt i 1724. Bygningens 22 Alen brede Facade bestod af 2 Etager, hvoraf den nederste, bestemt til Vagtsstuer for Vagtkommandeuren og for Mandskabet, var indrettet med en Arkade samt prydet med 3 Portaler og Etagen oven over indrettet til Arrestkamre. Frontespicen var prydet med Frederik den Fjerdens Navnetræk udhugget i Sten og omgivet med krigerske Emblemer. Denne Bygning havde et karakteristisk, højt, spidst tilløbende Tag.

Et Stykke foran Bygningen blev der opsat et Brystværn af rødmalet Tømmerværk med Skydeaabninger, og her anbragtes 3 Kanoner saaledes, at Mundingerne vendte truende ud over Torvet, og havde et Commandement over det omliggende Terrain. Folkevittigheden gav senere disse Kanoner Navn efter de 3 gammeltestamentlige Patriarcher Abraham, Isak og Jakob, og saa vidt vides, var de Trophæer fra Svenskekrigene. Under Christian den Syvende blev det rødmaledede Tømmerværk afløst af et Jerngitter, ved hvilket de 3 Kanoner atter blev opplantet. Ved Siden af Hovedvagten over mod Greve Ahlefelds Palais stod — bestemt for „obsternasige“ Soldater — „Træhesten“ eller „Træmæren“, af hvilke Strafferedskaber, der dengang i det mindste fandtes 3 i Staden.

Til Hovedvagtens Historie er knyttet en Del af de uhyggelige Optrin og Tumulter, der fandt Sted hin urolige Juleaften 1771 som Følge af, at Cabinetsminister Johan Friederich Struensee ogsaa vilde afskaffe Fodgarden, hvilket gav Anledning til den saakaldte „Juleaftens Fejde“. Gardernes Mytteri begyndte i den tidlige Morgenstund og først langt hen paa Aftenen faldt Staden til Ro igen, saa Julefreden dog blev sikret.

1771 var i det hele taget et bevæget Aar i Byens Historie, Opløb og Sammenrottelser hørte til Dagens Orden. Der var efterhaanden bleven opsamlet et stort Forraad af Had mod Struensee. Den Velvilje, hvormed han strax var bleven hilst, var slaaet over i sin Modsætning. Han havde krænket og lagt sig ud med alle Samfundsklasser, Stormænd og Almuesfolk, Gejstlige og Militaire harmedes over hans hensynsløse og voldsomme Adfærd. En Syndflod af Smaaskrifter, Piecer og Viser væltede ud over By og Land.

Struensee havde 19 Maj efter sin Fortrolige, Oberst Falkenskjolds Raad, og rimeligvis af Sparsommeligheds Hensyn afskediget Livgarden til Hest. Den offentlige

Mening var misfornøjet hermed, thi dette Corps var særdeles populært og tog sig fortræffeligt ud med sine gule Køllerter og Skindbuxer, sorte Kyradser og høje Rytterstøvler. Som Afløser for Hestgarden oprettedes et saakaldt „flyvende Corps“, sammensat af Mandskab fra Kavalleri-Regimenterne, hvilket forlagdes til Hirschholm og senere til Vedbæk, medens Hoffet havde Sommerophold det førstnævnte Sted. Det kaldtes i Folkemunde „Struensees Corps“, og var alt andet end velset af Befolkningen. Denne Forandring, saavel som Omordningen i Marinen, satte ondt Blod, og allerede 17 Juni kom det til Optøjer og Arbejdsnedlæggelse paa Holmen, hvor Haandværkerne vilde have dobbelt Lønning for Helligdags Arbejde.

Da Struensees Omdannelser ret var kommet i Gang i Sommeren 1771, aabnedes Angrebene paa ham og blev voldsommere og voldsommere, efterhaanden som han gik videre, og Forbitrelsen steg, enhver ny Reform satte Hundreder af ondsksfulde Penne i Bevægelse. Anonyme Truselsbreve strømmede ind til Struensee og Brandt, og paa Alfarveje og Gader opsloges der om Natten Skandskrifter.

Den ulmende Misfornøjelse fik et skarpere Udslag i Septb. 1771. 2400 norske Matroser var kommet til Kjøbenhavn, for at deltage i Toget mod Algier, men kunde trods alle Forestillinger og Bønner ikke faa deres Kostpenge, saa at „de fast vare ved at sulte ihjel“. De besluttede da at marschere til Hirschholm, for at forebringe deres Klager for Kongen selv. Ingen vovede at modsætte sig deres Forehavende, og 10 Septb. drog de af Sted. Paa Hirschholm herskede den største Forvirring, Modløshed og Angst. Kongen, Dronningen, Struensee og Brandt kørte ud af en Bagport til Sophienberg, og overlod Chefen for det flyvende Corps at klare Vanskelighederne, hvilket ogsaa lykkedes ham efter nogen Parlamenteren, ved Løfter og gode Ord. Matroserne blev stillet tilfreds ved Hjemkomsten til Kjøbenhavn med Brændevin og Penge, men Episoden havde skæbnesvangre Følger, for saa vidt den afslørede den i Regeringspartiet herskende Modløshed og Usikkerhed. Det blev nu sagt Mand og Mand imellem, at Struensee var fejj, man havde faaet Sikkerhed for, at han lod sig skræmme.

Gæringen forøgedes yderligere ved, at det blev opfattet som et nyt og aabenbart Tegn paa Svaghed, at Magthaverne 28 Septb, arrangerede en Fest paa Frederiksberg, for at vinde Holmens Folk, der bestandig knurrede og var utilfredse. Alle fik Dagløn, skøndt der ikke blev arbejdet den Dag. Festen blev imidlertid ingen Forsoningsfest, men snarere det modsatte. Flyveskrifterne blev voldsommere, Angrebene stærkere, Skandskrifterne paa Gadehjørnerne talrigere, og Struensee svarede derpaa med overordentlige Sikkerheds Foranstaltninger. Adgangene til Hirschholm Slot blev stærkt besat, de kongelige Vogne havde paa alle Udflugter en betydelig Militair-

eskorte, og naar Majestæterne kom til Kjøbenhavn, blev alle Vagter fordoblede. Endnu mere iøjnefaldende og stødende blev disse hidtil ukendte Forholdsregler, da Hoffet 30 Novb, flyttede til Frederiksberg. Det flyvende Corps var vel blevet ophævet, men i Stedet for blev et Compagni sjællandske Dragoner forlagt fra Lyngby til Slottet, og holdt nu ikke blot Vagt i og uden for dette, men endog for begge Ender af Frederiksberg Allé. I Slotshaven anbragtes paa sine Steder Palissader, og der holdtes til Overflod Artilleri i Beredskab paa Tøjhuset med behørigt Mandskab og Kardætsker, som skulde møde paa første Vink.

Det var vistnok Struensees Overbevisning om Militairets Upaalidelighed og hans Tro paa, at Alt endnu kunde genoprettes ved Fasthed og Energi, der bevægede ham til nye overilede Skridt. Han saa ikke, at hans Fjenders Antal kun forøgedes derved eller han bekymrede sig ikke derom, thi hans Stilling var i Grunden allerede haabløs ved Vinterens Begyndelse 1771. Han havde, som sagt, i Maj afskediget Hestgarden. I December besluttede han, at Fodgarden skulde gaa samme Vej, og trods alle Indsigelser og Advarsler forblev han urokkelig. Om Formiddagen, 24 Decb, blev de Fodgardere, der havde Vagt paa Christiansborg, afløst af det danske Livregiment, og til Paraden ved Hovedvagten paa Kongens Nytorv stillede hele Garden og hørte den kongelige Ordre blive oplæst, ifølge hvilken den ikke længere skulde bestaa som selvstændigt Corps, men stikkes ind under de andre i Kjøbenhavn garnisonerende Regimenter. Tropperne indtog strax en truende Holdning, og da deres Fane fratoges dem, tog de den med Magt tilbage og erklærede, at de vilde ikke degraderes, men enten afskediges eller vedblive at være Fodgardere. Officererne søgte forgæves at overtale dem til at tjene under de andre Regimenter, men de fastholdt deres Vægning, og et Forsøg paa at anvende Magt og arrestere de mest Opsætsige, mislykkedes fuldstændigt. Man vilde nu føre dem til Sølvgades Kaserne, men de nægtede at adlyde, og Følgen blev et Sammenstød mellem Gardisterne og de andre Tropper paa Kongens Nytorv og i de tilstødende Gader, under hvilket der uddeltes ret alvorlige Skrammer. Hele Byen kom paa Benene, og genlød snart af Hujen, Skrigen og Raaben. En Afdeling af de oprørske Tropper drog til Slottet, brød Porten op med Magt, og satte sig i Besiddelse af Vagtstuen, en anden marscherede hylende til Vester Port, og da de fandt denne lukket, til Nørre Port og ud i Forstaden, for at begive sig til Frederiksberg og forlange Retfærdighed.

Ved Hoffet herskede der den største Forvirring og Bestyrtelse, og der blev i Hast requireret Dragoner derud. Det fortaltes endog, at Struensee og Brandt havde brændt deres Papirer og forberedt alt til Flugt. Gardisterne blev i Frederiksberg Slots Nærhed modtaget af en af deres egne Officerer, Major Ahrenfeldt, som

spurgte dem, hvad de ønskede, og i Kongens Navn lovede dem, at de skulde faa Lov til at drage, hvorhen de vilde. Tilfredse hermed vendte de om, men deres Kammerater, der stadig holdt Christiansborg Slot besat, vilde ikke lade sig nøje, for de havde Kongens egenhændige Underskrift paa deres Afskedigelse. De forblev derfor rolige, hvor de var, medens Tumulterne fortsattes inde i Byen. Matroser og Pøbel sværmede om i Gaderne, beskænkede Soldater insulterede Officerer og Politi, som forsøgte at genoprette Ordenen. Der leveredes Smaafægtninger, og Myndighederne stod afmægtige over for Bevægelsen. Det var en urolig Juleaften for Kjøbenhavnerne, i mange Kredse frygtede man for større Blodsudgydelse, og ingen vidste, hvad den næste Dag vilde bringe.

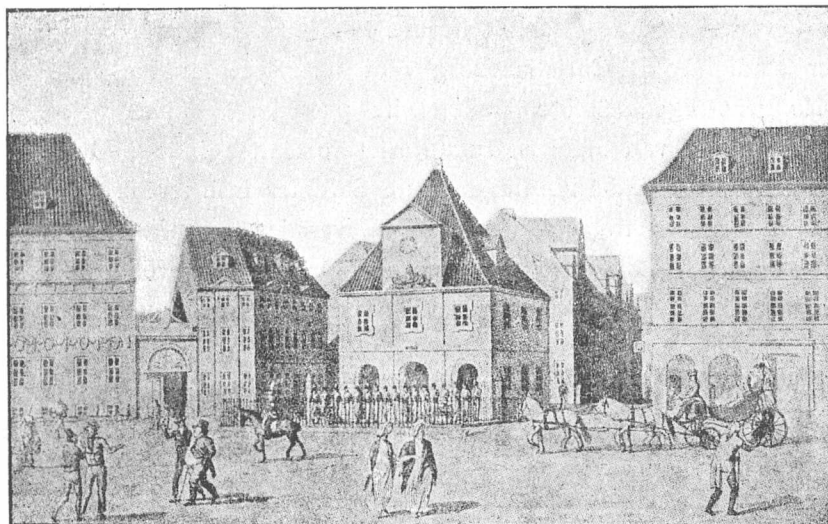
Stemningen hos Indbyggerne under denne „Juleaftens Fejde“ kom tydelig for Dagen, da Borgerne i Byen sendte Steg, Vin og Brændevin til Oprørerne paa Christiansborg, hvor den kommanderende Underofficer dog var saa forsigtig, at han kun uddelte Maden, men holdt Drikkevarerne tilbage, for at hindre yderligere Udskejelser. Hele Natten stod Garnisonen under Gevær og Dragon-Patrouiller red om i Gaderne. Byen var ligesom i Belejringsstilstand, hvert Øjeblik kunde det komme til et Udbrud. Navnlige viste Matroserne Lyst til at gøre fælles Sag med Fodgardisterne, ja, det fortaltes, at en Del Artillerister, især Nordmænd, kom op i Vagten, og lovede Soldaterne Assistance, hvis de skulde trænge dertil.

Knuden løstes den næste Morgen, da der tilstodes Oprørerne Afskedigelse af Tjenesten, et Gratiale af 3 Rdlr for hver Menig samt Eftergivelse af de Forskud, der var givet af Krigscassen. Kl. 9 Form: rømmede Fodgardisterne Christiansborg Slot, og Anden Juledag forlod nogle Hundrede af dem Kjøbenhavn. Byen fik Julefred, men „Juleaftens Fejden“ med dens Uro og Uhygge mindedes længe efter.

I Hovedvagts-Instruxen af 1791 var det paalagt at holde Passagen forbi Hovedvagten fri og uhindret, som det hed:

„de til Torvs kommende Bøndervogne henvises at holde paa Pladsen forbi Rende-
„stenen, og om nogen af Uvidenhed eller Modvillighed skulde fodre hans Hest
„eller sælge Varer fra Vognen uden for Torvets Rendesten og mod Vagten, maa
„saadanne ved Patrouillen anvises til det bestemte Sted“.

I 1805 fik Hovedvagten sit berømte Uhr, som blev en yndet og nøjagtig Tidsmaaler. „Mit Uhr er stillet efter Hovedvagten“ hed det altid, naar man vilde bekræfte dets Paalidelighed. Saa blev det Mode at holde Stævnemøde under Uhret, hvilket vilde sige paa Hjørnet af Ny Adelgade og Kongens Nytorv, men for Aftenstævnemøder fik Uhret dog først ret Værdi, da det i 1830, samtidig med Ombygningen, blev forsynet med gennemsigtig Skive til stor Glæde for Befolkningen, som nu ogsaa

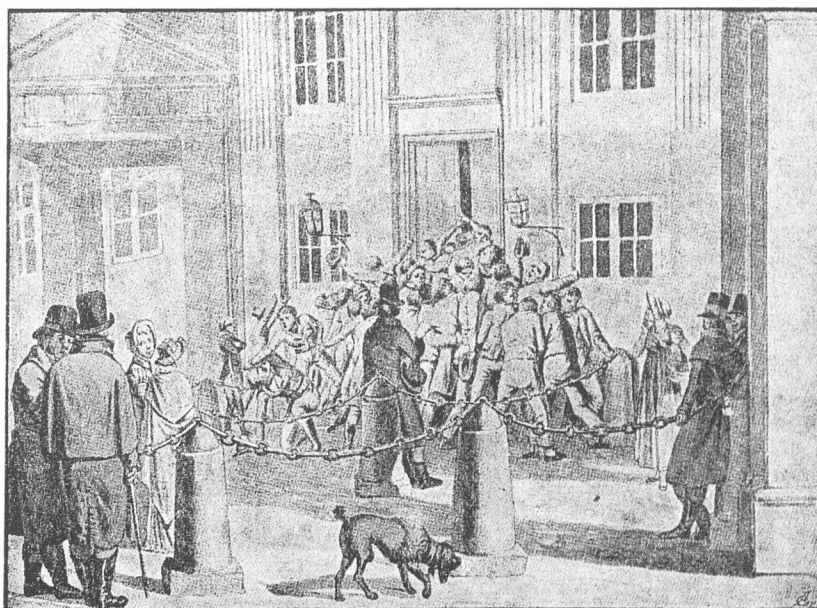

Kongens Nytorv med Hovedvagten. Efter Maleri af Eckersberg.

om Aftenen og Natten kunde se her, hvor mange Klokken var paa det halvmørke, tranbelyste Torv. Det var et Slags Normaluhr, transparent belyst om Aftenen og Natten, og den Oplysning fandt første Gang Sted, 27 Octb. 1830. Efter dette Uhr blev Byens Uhre stillet, og naar dets 6 Slag lød om Aftenen, aabnedes præcis Indgangen til Skuespilhuset, og denne Lyd var meget glædelig for de Ventende, især i daarligt Vejr, uagtet de da havde endnu en kedelig Time at vente i inden for, thi Forestillingen begyndte først Kl 7. Dog skal det bemærkes, at faste eller nummerede Pladser ikke behøvede at tage Hensyn til Aabningstiden, og undertiden traf det sig, at Indgangen først aabnedes Kl 6 $\frac{1}{2}$, hvilket da i Forvejen var annonceret.

Ved Parolbefaling af 10 Novb. 1821 blev forbudt „al Samling og Traktering“ under noget som helst Paaskud, men for saa vidt det angik Vagtkommandeuren, blev det næppe strængt overholdt, thi et lille Puncheselskab, en lille L'hombre eller Whist var nødvendig til at fordrive Vagtholdets kedelige Timer. Vagtkommandeuren maatte ikke være ude af Klæderne, og fik han sig en Lur om Natten paa Sofaen, skete det i fuld Uniform, for at han til enhver Tid kunde være parat i det Øjeblik, Tjenesten krævede det.

I 1830 blev Hovedvagts-Bygningen som sagt underkastet en større Reparation — en delvis Ombygning — og ved den Lejlighed blev Bygningen forhøjet med en Etage, hvorved det karakteristiske høje Tag forsvandt, og Taget fik nu en anden Form. Stueetagen blev nu forbeholdt det daglige Vagthold, Etagen oven over blev forandret til

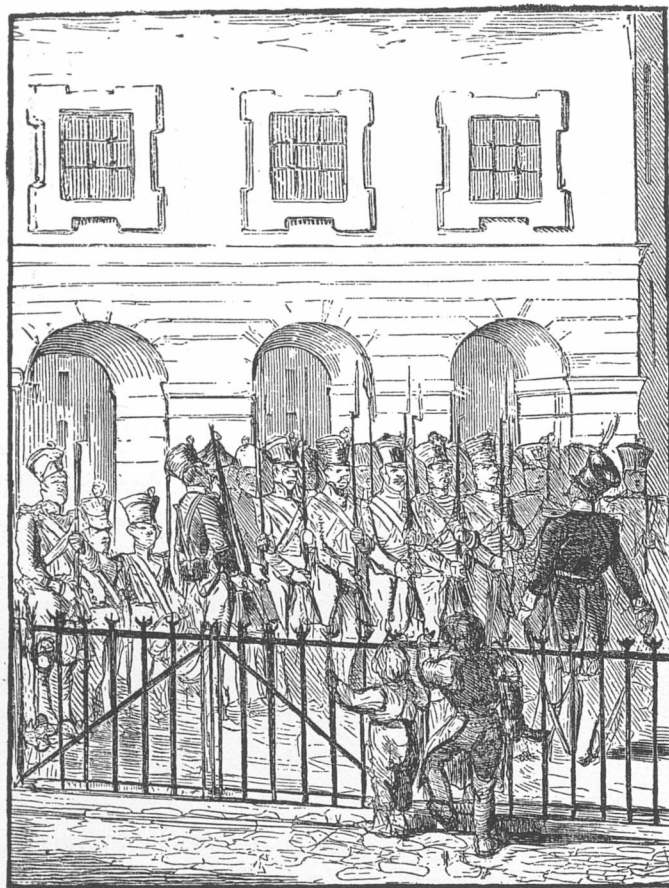
Teaterindgangens Aabning. Tegnet af Eckersberg.

Forhørssal og til Arrestværelser for Officerer og Underofficerer, medens der i øverste Etage blev indrettet 5—6 Arreste for menige Soldater, 1 Fællesarrest for civile Arrestanter og 1 for Kvinder. Der manglede heller ikke en mørk Arrest. Den var anbragt lige under Uhret, og kunde næsten anses for et Torturkammer paa Grund af den idelige Støj og dirrende Lyd, som hidrørte fra de tunge Lodder, og sikkert hindrede Arrestanterne i at sove.

Medens Ombygningen stod paa, var en interimistisk Hovedvagt bleven indrettet i et stort grimt Skur, der var opført ude paa selve Torvet, men dette Træhus forsvandt, da den ombyggede Hovedvagt atter blev taget i Brug 2 Novb 1830. Den var i arkitektonisk Henseende kun lidet tiltalende, men dog en ganske decorativ firkantet Bygning, som ved sin Beliggenhed i Nærheden af nuv: Hovedvagtsgades Udmunding, isoleret paa det Sted, hvor den livligste Færdsel foregik, satte sit Præg paa Kongens Nytorv, og skød sig frem som et Tegn paa Hovedstadens Egenskab som Vaabenplads, Fæstning, Garnisonsby, Stadens Hovedvagt og fornemste Vagt, og som Symbol paa det Værn og den Beskyttelse, som derved ydedes dens Indbyggere. Ved Hovedvagten fik Torvet ligesom et martials Udseende, der endnu mere stemples ved de 3 frygtindgydende — om end lidet farlige — Kanoner foran Bygningen. Disse Kanoner var beregnet paa, om fornødent, at kunne bestryge Torvet. Der var dog

aldrig bleven løsnet noget Skud med dem, og de var der vel nærmest til Stads. Foran Vagtbygningen laa en lille med Gitter indhegnet Plads, hvor der var anbragt Fourchetter til Vagtmandskabets Geværer.

Bag ved Hovedvagten løb en lille grim, smudsig og vinkelformet Smøge, der udmundede i Ny Adelgade og hed slet og ret „Bag Hovedvagten“, og her var anbragt et Sprøjteskur, der var ligefrem skrækkeligt, samt andre mindre tiltrækkende Indretninger.

Parolen.

Vagtparaden, der stillede i Gothers Gades — nu nedrevne Exercerhus — trak hver Dag op til Hovedvagten med Janitscharmusik, og paa Slaget 12 hørtes Vagtparadens klingende Spil og Soldaternes taktfaste Skridt fra Gothers Gade og i god Orden kom den af en Capitain kommanderende Afdeling med „Den søde Vagtparade“, som den

blev kaldt i Visen, gennem den tætte Menneskevrimmel, der uvægerligt indfandt sig paa Torvet ved dette Klokkeslet. Med ærefrygtbydende Mine svang Tambourmajoren sin sølvknappede Stok, og ved Ankomsten til Hovedvagten opmarscherede Mandskabet over for Vagten, der skulde afløses, Gevær præsenteredes og skuldredes igen. Den kommanderende Officer spaserede frem og tilbage inden for Gitteret, den nye Vagt installeredes, Inventåret og Vagtrekvisitterne blev efterset, og den hidtilværende Vagt afmarscherede til Kasernen.

Hovedvagten nød Befolkningens Popularitet i Ordets egentlige Forstand, og Vagtparaden havde for Københavns Folkeliv en meget stor Betydning, den var bleven et Led i det daglige Liv, og enhver, der paa nogen Maade havde Tid og Lejlighed, forsømte aldrig at give Møde til denne, og for Provinsboerne var Vagtparaden absolut noget, der skulde og maatte ses. At høre Vagtparaden var en Yndlingsfor-nøjelse for Mange, og hiddrog daglig en Mængde Mennesker, som stærkt interesseret betragtede de vagthavende Infanterister med de høje Chakoter — „Tjærekanterne“ — paa Hovedet.

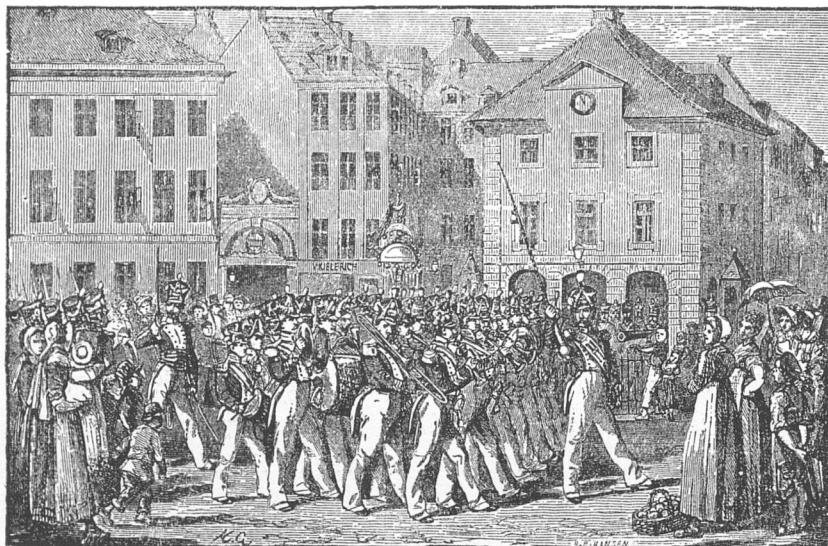
Den Menneskemasse, der omgav Vagtparaden under Optrækningen, og blandt hvilken især Gadeungdommen var stærkt repræsenteret, fik rig Tilstrømning fra alle Sider. Folk af alle Klasser forsamlede sig, for at høre paa de Marscher, Galopper, Brudstykker af Operaer, som blev givet til bedste i en halv Times Tid, medens Soldaterne herfra fordeltes til de mindre Vagter. Der var Folk, som næsten aldrig forsømte nogen Vagtparade, det var maaske ogsaa den eneste musikalske Nydelse, som de havde Adgang til, og den var jo gratis. Den jævne Borgermand, der havde trukket sig tilbage fra Forretningen og havde hele sin Tid til Raadighed, havde en velkommen Lejlighed til denne behagelige Adspredelse. For Haandværkssvenden var Vagtparaden „Messingfrokost“ og for Læredrengen i Skødeskind og Trætøfler, og ved den Tid havde Ærinde for Mester eller for Mesters Kone, var det en Svir at lægge Vejen over Kongens Nytorv. I Særdeleshed var Vagtparaden et yndet Samlingssted for Tjenestepiger med Børn paa Armen eller ved Haanden.

Det var denne Vagtparade, Erik Bøgh besang i sin kendte Vise:

Der har vi den igen
den søde Vagtparade,
Kom Anna, kom herhen,
Aa kom, hvad kan det skade?
Kom her bag dette Jalousi,
og tjen mig i,
at se den, thi

det er mit eget Kompagni,
 mit Sværmeri,
 der gaar forbi,
 mit eget Kompagni.
 Ja, mit eget Kompagni.

Naar der paa Hovedvagten lød en Trommehvirvel, blev der stor Halløj, thi saa skulde hele Mandskabet træde til Gevær. Saa havde nemlig de to Skildvagter observeret en kongelig Vogn med Lakajer bagpaa komme fra Strandstræde, og derfor blev Vagten raabt til Gevær saa betids, at den „med Munterhed og god Orden kan træde i Gevær“. Vagtkommandeuren stillede sig paa højre Fløj af Vagtmandskabet. Kom-

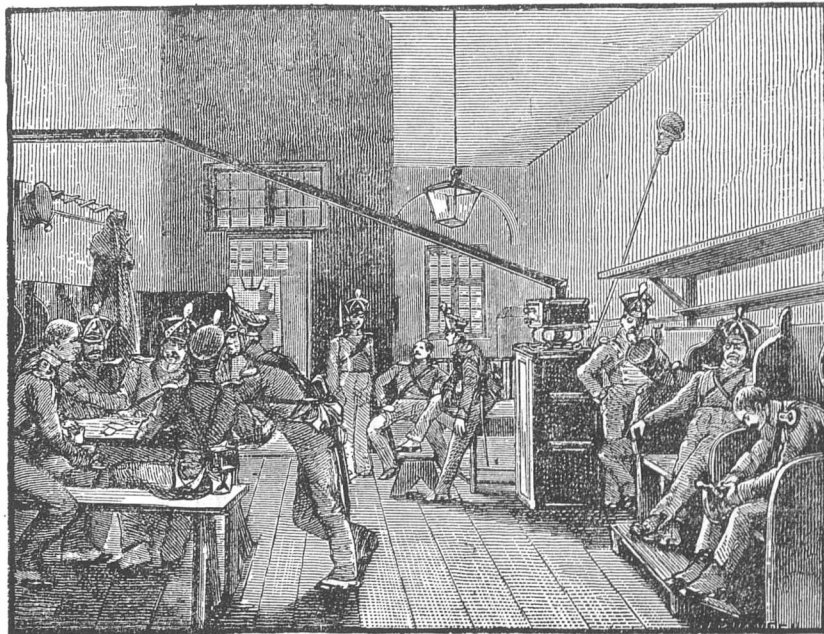

Vagtparaden.

mandoen lød: Skulder, Fremad, Ret. Mandskabet traadte et Skridt frem foran Fourchetterne og rangerede sig Arm ved Arm. Naar Vognen var passeret, og Honneuren vist, selv om den kørte mellem Charlottenborg og Hesten, kommanderedes der „Geværet paa Skulderen, Baglænds Ret, Ved Foden, Omkring, Marsch“ og saa tilbage til Vagtstuen. Denne Honneur tilkom kun kongelige Personer. For Stabsofficerer i Uniform var der ingen Trommehvirvel, men Vagten traadte til Gevær. For subalterne Officerer og for dekorerede Personer præsenterede eller skuldrede Skildvagterne. For disse var denne Post ved Hovedvagten i en vis Henseende anstrængende, thi de skulde til Stadighed med spændt Forventning have Blikket henvendt paa Bredgade,

Strandstræde og de øvrige til Torvet udmundende Gader, hvorfra der muligen kunde komme kongelige Vogne, og samtidig skulde de have Opmærksomheden fæstet paa de Forbipasserende. Dekorerede Personer lagde gærne Vejen forbi Hovedvagten, og de holdt ogsaa af at passere forbi de talrige Skildvagter rundt om i Staden og paa Voldene. Naar Frederik den Sjette kørte til Theatret med Fakler og Sexspand gik Spillet med Trommer og Piber.

I Frederik den Sjettes Tid var der Soldater, saa det kunde blive til noget og Vagtparade hver Dag. Paa Kongens eller Dronningens Fødselsdag var der Kl. 9

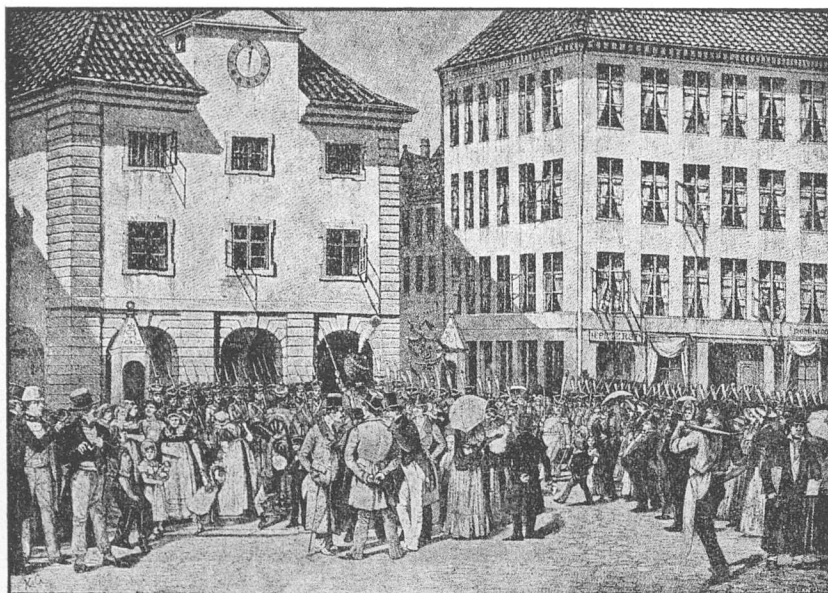
Vagstue.

Aften Tappenstreg. Med klingende Spil drog den ud fra Hovedvagten, gjorde først en Tur omkring Hesten, derefter igennem Hovedgaderne og tilbage. Det gik lystigt til, men ikke altid fredeligt. Det var en Folkeforlystelse, som, fordi den gik saa sjælden paa, blev nydt med desto større Iver. Trængslen tiltog, saa Soldaterne paa en mindre heldig Maade maatte skaffe Luft. Gadeungdommen var ret i sit Es, der raabtes Hurra, og der blev skreget og hujet. Skomagerdrengene morede sig med at blæse Kønrøg i Ansigtet paa Bønderpiger, men blev grebet paa fersk Gerning. Et talrigt Politi var paa Benene, for at holde Orden, og undertiden gik det løs med en Kæpperyggedans og Transport til „Kammeret“ var ikke sjælden ved denne Folke-

lystighed. Den sædvanlige Tappenstreg eller „Tupto“, som den ogsaa kaldtes, var mere stilfærdig, en lille Kommando med en Underofficer i Spidsen og en Trommeslager gjorde en Tur Torvet rundt, det var Signalet til, at alle Menige og Underofficerer skulde være i deres Qvarter.

Der blev stor Travlhed paa Hovedvagten, naar Vægterpiberne lød, og der raabtes Brand, og Taarnklokkerne begyndte at kime, Signalet der tydede paa Husild, og Brandmajoren havde saa sendt Bud efter Sprøjten, der stod ved Hovedvagten. Iført hvide Kitler spændte en halv Snes Soldater sig for Sprøjten, og nu gik det i en Fart til Brandstedet. Tog Ilden Overhaand, og der var stor Fare for de tilstødende Bygninger, indfandt Kongen sig gærne ved Brandstedet, og Borgervæbningens Tromme-

Hovedvagten i Midten af det 19. Aarhundrede. Efter en Tegning af Knud Gamborg.

slagere gjorde Alarm i Gaderne. En Del af Borgervæbningen og ogsaa en Del af Vagtmandskabet paa Hovedvagten maatte i saadanne Tilfælde give Møde, for at afspærre Brandstedet for det paatrængende Publikum.

Det var med en vis Ængstelse, at man imødesaa Besøget af den jourhavende Stabsofficer, som havde det Hverv til Hest at inspicere Vagten, og der skulde meddeles ham Underretning om, hvad der var forefaldet paa Vagten, og traf han nogen Uorden, vankede der en Næse til Vagtkommandeuren eller Kommandersergenten. Fra Hovedvagten gjorde han sin Ronde til de andre Vagter. Der udgik 3 Ronder, en

Hovedronde mellem Kl. 10 og 11 Aften og en Nat- og Dagrunde anført af Lieutenanten. Ronden, som skulde inspicere alle de andre Vagter, havde en lang Vej at gøre, Staden i hele dens Omkreds. Det var derfor en Bestilling, som ved Nattetid ikke var videre tiltalende. Man havde Exempler paa, at Lieutenanten spenderede en Droske til Befordring. Det kunde være, at Ronden indfandt sig længe efter den bestemte Tid paa Portvagterne, thi der var altid saa gemytlig paa Toldbodvagten, og Fristelsen til at faa et Slag Kort en halv eller en hel Times Tid, var ikke til at modstaa.

Ret ofte var der Opløb og Sammenstimlen ude i Byen, naar der havde været Slagsmaal og Optøjer, og de tilkaldte Soldater trak saa af Sted til Hovedvagten med Urostifterne. Om et enkelt af saadanne pinlige Optrin berettes. Et Par Soldater kom marscherende henimod Hovedvagten, og i Midten gik med vaklende Skridt et Par Personer, hvis defecte Klædedragt, blodige Rifter i Ansigter og underløbende Øjne tydede paa en nylig tilendebragt Brydekamp, hvorved der var vanket blodige Pander. De blev holdt i Kraven af en haandfast Soldat, fordi de havde forsøgt at undløbe. En tyk Værtshusholder, hvis Udseende røbede, at han havde været med i Legen, tridsede bagefter. Det var to af Spiritus paavirkede Haandværkssvende, der havde indfundet sig i Beværtningen, for at faa yderligere at drikke, hvad Værtshusholderen forøvrigt ikke havde noget imod, hvis de havde været tilstrækkelig forsynet med Kongens Mønt, men da denne manglede fuldstændig, havde Værtshusmanden nægtet at skænke for dem, og saa gik det løs. Fyrene gav sig til at insultere ham og hans Kone og Gæsterne, de slog Glasvarer og Stole i Stykker, og da man forsøgte at sætte dem ud, opstod der et mægtigt Slagsmaal. Som Følge af at det tilkaldte Politi ikke var berettiget til at gøre ryddeligt i Huset, var der ikke andet for Værtshusholderen at gøre, end ilsomt at begive sig til den nærliggende Hovedvagt, for med Borgerbrevet i Lommen at legitimere sig som næringsdrivende Borger, der havde Krav paa Myndighedernes Beskyttelse og at begære Assistance, og denne blev ydet. Spektakelmagerne blev sat i Arrest, hvor de havde Lejlighed til at sove Rusen ud, indtil de næste Morgen blev ført til det civile Arresthus, for derfra at komme i Forhør og dømmes for Værtshusoptøjer.

I Hovedvagts-Instruxen var der forskellige Bestemmelser om Opsynet med Arrestanterne og deres Behandling. Naar der mellem Arrestanterne i Fællesarresterne opstod Klammeri og Slagsmaal, skulde Ophavsmændene henflyttes til den mørke Arrest: „Den blandt Arrestanterne brugelige Vedtægt, at anse den, som længst havde været i Arrest, for Kommandant, og at enhver ny Arrestant skal give ham nogle Skillinger, for at undgaa Piskning, forbydes aldeles, og skulde nogen Arrestant ville afpresse de

Indkommende Penge, skal han strax afsondres fra de øvrige, og hans Forhold anmeldes, saa at han exemplarisk kan blive straffet.“

Af Instruxens andre Bestemmelser nævnes, at „Spil, Drik og Dobbel“ af Hovedvagtmandskabet var strængt forbudt. Hverken Vagtkommandeuren eller de Underordnede maatte modtage Besøg, efter at Tappenstregen var slagen. Det maatte ikke tilstedes, at „løse Mands- og Kvindepersoner under et eller andet Foregivende forblev i Vagten Natten over, under alvorlig Straf.“

Hovedvagten som Arrestlokale var nærmest bestemt for Militæret, men det husede ogsaa, som sagt, civile Personer, der for Optøjer eller grovere Forseelser var anholdt af den rekvirerede militaire Assistance. Der var Tilfælde, hvor hele Familier, Mand, Kone og Børn, paa een Gang blev indsat i Arrest, fordi de ikke vilde skilles ad.

Forskellige militaire Straffe saasom Krumslutninger, mørk Arrest, simpel Vagt-arrest samt Vand- og Brødstraf blev afsonet her, hvorimod Spidsrodsstraffen blev exekveret enten i Gothers Gades Exercerhus eller paa Exercerpladsen, hvor undertiden 4 Mand paa een Gang løb Spidsrod langs de fire Sider af Pladsen. Forsømmelse i Tjenesten og andre Forseelser begaaede af Medlemmer af Borgervæbningen straffedes med Arrest paa Hovedvagten. Livjægernes Arrest var paa Rosenborg.

Kongens Nytorv vedblev at være Samlingspladsen for det urolige Kjøbenhavn, naar der var noget paa Færde. Det var naturligvis paa Grund af, at Hovedvagten laa der. Kjøbenhavnerne havde en underlig, forvoven Lyst til altid at samle sig foran Abraham, Isak og Jakobs truende Mundinger. Det var ligesom om de vilde sige „Brænd paa, om I tør“, men Artilleriet kom aldrig i Ilden, derimod foretoges der om Aftenen, 4 Sept. 1819 et combineret Angreb af Fodfolk og Rytteri paa den larmende Menneskemasse, og det var ikke den eneste Bataille paa Kongens Nytorv under Jødefejden. Men da der igen var Spektakel i Byen, var Kongens Nytorv atter Alarmplads, saaledes Optøjerne i Halvtredserne og Tredserne. 10 Jan. 1860 kom det til en større Bataille, da en stor Folkeskare afsang Smædeviser uden for en ledende Politikers Bopæl i Amaliegade. Herfra drog man til Kongens Nytorv, og da der demonstreredes uden for Hovedvagten, blev dennes Mandskab beordret mod Folkemængden, men da man intet kunde udrette over for denne, maatte Soldaterne haardt trængt af Skaren, retirere bag Hovedvagtens skærmende Gitter. Saa kom Undsætningen til Hjælp i Form af to Delinger Husarer, der i susende Galop kom sprængende fra Bredgade og Strandstræde. Med flade Klinger huggedes ind paa Demonstranterne, der blev drevet paa Flugt ned ad de tilstødende Gader, og alt var atter roligt paa den gamle Hovedvagt. I 1863 fandt det sidste, større militaire Skuespil Sted paa denne Plads, nemlig Hestgardens Mønstring inden dens Afmarsch.

Noget ind i 1870'erne havde det københavnske Byggeselskab taget fat paa de planlagte, vidtgaende Ombygninger og Raseringer paa denne Kant af Byen, og nu faldt efterhaanden det bagved Hovedvagten liggende Qvarter. „Peder Madsens Gang“ forsvandt samt „Prammandens Gang“ og den lille Smøge „Bag Hovedvagten“, og snart kom Turen til selve Hovedvagten. Hotel d'Angleterre ombyggedes, Hovedvagtsgade og Ny Østergade anlagdes. 31 Marts 1874 gav „Aftenposten“ sine Læsere følgende Oplysninger vedr: Hovedvagten: „Man er i Dag bleven fri for det truende Skue af de under Navnene, Abraham, Isak og Jakob bekendte tre Kanoner, som i mange Tider har været opplantet uden for Hovedvagten, men trods deres krigerske Udseende aldrig har gjort en Kat Fortræd. De blev bortført i Formiddags til Tøjhuset, og dermed bebudedes vel den snarlige Nedrivning af den for Kongens Nytorv saa prydsomme Bygning, der lyder Navnet Hovedvagten“.

Paa den ene Side af Ny Adelgade opførtes den nu staaende Bygning med Uhret imod Kongens Nytorv som Erstatning for Hovedvagtens Uhr. Under 2 Dec. 1874 meddelte „Aftenposten“ følgende om det gamle Hovedvagtsuhr: „Efter Forlydende er Antallet af pantsatte Lommeuhre paa Assistenshuset og andre Laanekontorer blevet formindsket med 30 %, siden det bekendte Hovedvagtsuhr paa Kongens Nytorv er forsvundet. Man kan altsaa heraf se, hvilken Betydning et saadant Uhr paa et befærdet Sted kan have.“

18 Aug. 1874 mødte „Aftenposten“ op med en morsom Artikel om Hovedvagtens Arrestforvarer: „Den ældste Soldat i den danske Armé — og endnu forretter Tjeneste — er vistnok Oversergent Groneman, som er Arrestforvarer paa Hovedvagten. Han er 59½ Aar gammel, og har forrettet militair Tjeneste i 49 Aar. Som 10 aarig Dreng kom han nemlig i Tjeneste som Tambour ved et af Regimenterne i Helsingør, og har senere stadig været til Tjeneste, sidst som Arrestforvarer i ca. 20 Aar. I den sidste Egenskab er han særdeles godt kendt for sin Nidkærlighed og strænge Pligt-opfyldelse, der har skaffet ham Tilnavnet „Pleiefader“, under hvilket Navn han er almindelig kendt iblandt dem, der har ligget i Garnison her i Byen.“

Da Hovedvagten stod foran Nedrivningen mødte Vittighedsbladet Punch, 2 Sept. 1874 op med følgende Vers:

Den gamle Hovedvagt vil snart forsvinde,
Haardt trænges den tilside Fod for Fod,
Om føje Tid vil ingenting os minde
Om Stedet, hvor den stolte Fæstning stod.
Og derfor sørger baade Mand og Kvinde,

Som manges Gang har hentet Haab og Mod
 Fra Vagtparadens lystige Trompeter,
 Der glæded' Folk, som manglede Moneter.

Hvor mange Minder er der ej, som vælte
 Paa Tanken ind i dette Øjeblik.
 Man mindes alle disse tapre Helte,
 Som delikate Traktementer fik
 Af Vand og Brød, at ej de skulde svelte,
 Mens „Plejefader“s kjærlig ømme Blik
 Ret ofte saa til den, der laa paa Brixen,
 Igjennem Hullet der i „Portmonnixen“.

28 Aug. 1874 forlod Militairet det Sted, hvor det havde haft Vagtbygning i 194 Aar, og Vagten blev nu installeret i den — i Kastellet — nyopførte Hovedvagtsbygning i 2 Stokværk med Arrestbygning, men ved at Hovedvagten forsvandt fra Kongens Nytorv til det afsides liggende Kastel mistede Datidens Kjøbenhavn, foruden det militaire Skuespil, som den havde haft i umindelige Aar, tillige et af sine faa Folkelivsbilleder, og det var en Hjærtesorg, ikke blot for Kjøbenhavnerne, men ogsaa for de mange Provinsboere, der ofte gæstede Hovedstaden, thi alle havde været saa glade for Kongens Nytorvs Hovedvagt og Vagtparade, denne gamle Institution nedarvet fra Fædrene. Hvad er nu Kongens Nytorv uden Hovedvagten? Saadan raisonerede man dengang, thi enhver Kjøbenhavner følte, at paa Kongens Nytorvs Hovedvagt slog Hjærtet i den stærke Fæstning Kjøbenhavn, og der skulde gaa samfulde 31 Aar, inden Hovedstaden atter saa en daglig Vagtparade med klingende Spil drage af Sted gennem Strøget. Det var som bekendt J. C. Christensen, der som Forsvarsminister gennemførte, at Vagtparaden atter trak gennem Byen.

Da den gamle martialske Hovedvagt var bleven nedrevet af Byggeselskabet, som havde købt Bygningen af Ministeriet, sang W. Rantzau i 1874:

Hvilken Jubel, naar vor stolte Vagtparade,
 Eskorteert af hundred Gadedrenge, kom
 Smukt marscherende igennem Gothersgade,
 Og ved Kongens Nytorv rask den svinged' om.
 Om det blæste eller regned', kom den asende,
 Officererne blev stundom traadt i Hasene,
 Og naar manges Gang de „Venstre“ kommanderede,
 Hele Troppen dog „til Højre“ indmarscherede.

KIØBENHAVN

BYHISTORISK SKILDRING AF FORBEREDELSENE
OG FESTLIGHEDERNE I ANLEDNING AF

KONG CHRISTIAN DEN FJERDES KRONING

SØNDAGEN DEN 29. AUGUST 1596

VED

O. C. NIELSEN

CASSERER

BYHISTORISK FORFATTER OG TOPOGRAPH

CHRISTIAN IV's KRONINGSTOG
EFTER MALERI AF OTTO BACHE

ARNOLD BUSCK

KIØBENHAVN

1935 22/7

KONG CHRISTIAN DEN FJERDES KRONING

SKÆRTORSDAG, den 4. April 1588, Klokken mellem 4 og 5 Eftermiddag, hensov Kong Frederik den Anden paa Antvorskov.

Thronfølgeren, Frederik den Andens ældste Søn, Christian, var knap 11 Aar gammel ved Faderens Død, og han skulde altsaa være Konge i Danmark og Norge.

Fremtiden laa straalende for ham, men indtil han blev myndig, maatte Landet styres af et Regeringsraad, der skulde fungere som Formyndere for den unge Konge.

Nærmest til Formynderskabet var Frederik den Andens Enke, Sophie af Mecklenborg, der ogsaa, ved sin sjældne Forstand, var særdeles skikket til dette Hverv.

Enkedronning Sophie var ved Frederik den Andens Død kun 31 Aar gammel. Kongen havde holdt hende ganske uden for al Deltagelse i Styrelsen, og hun nærede i første Øjeblik heller intet Ønske om at indtræde i Formynderregeringen, men hun vilde have Indflydelse paa sin Søns Opdragelse som rimeligt var. Herimod gjorde imidlertid det regeringslystne Rigsraad mange Indvendinger, saa at der opstod en ret stærk Spænding mellem Enkedronningen og Formynderregeringen, hvorfor hun tilsidst opgav sin retmæssige Fordring.

Rigsraadet valgte derpaa ud af sin Midte 4 af de højeste Rigsraader til at styre Riget i Kongens Mindreaarighed, og for at beholde Magten saa længe som muligt, udstrakte Rigsraadet Kongens Mindreaarighed til det 20de Aar.

Af disse 4 Adelsmænd var den kongelige Kansler Niels Kaas og Rentemesteren Christoffer Valkendorf de mest fremtrædende, dernæst Rigsadmiralen Peder Munk til Estvadgaard ved Skive samt den noget gnavne Jørgen Rosenkrands til Rosenholm. I Spidsen for denne Formynderregering stod den gamle Hædersmand Niels

Kaas, og Frederik den Anden havde bedt ham, om han engang vilde sætte Kronen paa Christians Hoved, men det oplevede Niels Kaas jo ikke.

Formynderne var alle, gode danske Mænd, som især fortjener Roes, fordi de sørgede omhyggelig for, at den unge Konge fik en god og alsidig Uddannelse og en sund og naturlig Opdragelse.

Ved Siden af disse Mænd havde ogsaa Arild Hvitfeld stor Indflydelse, og Kongesønnens Hovmester Henrik Ramel stod i Spidsen for det tyske Cancelli, og havde altsaa den daglige Ledelse af Udenrigspolitikken.

Christoffer Valkendorf.

Den unge Konge havde rige Evner, og alle hans Evner udvikledes. Han lærte ikke blot en Mængde Sprog som Tysk, Fransk, Italiensk, Spansk og Latin, men blev ogsaa grundig undervist i Videnskaberne. Han kunde synge, spille og tegne, og var dygtig til Legemsøvelser. Især bragte han det vidt i Mathematik og de mechaniske Kunster, som han havde Forkærlighed for. Han viste tidlig Lyst til Søvæsenet, og øvede sig deri paa Skanderborg Sø, hvor et Skib i dette Øjemed blev bygget.

Efter 1593 lakkede det mod Slutningen med Formynderregeringen, der svækkedes ydermere ved Niels Kaas' Bortgang. Han blev meget syg, og da han følte Døden nærme sig, kaldte han Kongen til sig og overleverede ham Nøglen til den Hvælvning paa Slottet, hvor Krone, Kongesværd og Scepter var forvaret. Niels Kaas gav den unge Konge Raad med Hensyn til Regeringens Førelse, og han anbefalede ham især at drage Omsorg for Flaaden, der var Danmarks bedste Værn. Saa talte han alvorlig

til ham om at bære Kronen med Pris og Ære, regere Scepteret med Visdom og Naade, føre Sværdet med Retfærdighed og Magt, og forvare Æblet med Forstand.

Niels Kaas døde d. 24. Juni 1594.

Formynderregeringen havde i det hele været hæderlig og heldbringende for Landet, og den drog ogsaa Omsorg for, at den unge Konge i de sidste Aar kom til

Den 17-aarige Prins Christian (IV) modtager af den døde Kansler Niels Kaas Nøglerne til Slottets Skatkammer.

at deltage i Overvejelserne og fik Sæde i Retten, og allerede tidlig gav Christian den Fjerde Bevis paa sin levende Retfærdighedsfølelse.

Forberedelserne til Kroningen sporedes allerede i Marts 1595, thi d. 14. Marts udgik Befaling om, at der skulde sendes Mursten til Slottet, og i den følgende Tid opsamledes Forraad af Kalk og Mursten til forskellige Bygningsarbejder og Reparationer paa Slottet, som jo var gammelt og en Del forfaldent, og frembød næppe noget bekvemt Opholdssted for Hoffet og dets forventede talrige Gæster, men alt efter som Højtiden nærmede sig, blev de kongelige Værelser istandsatte, hvorom der d. 4. August udgik kongelig Befaling. Der lagdes ogsaa nye Flisegulve og Haven blev beplantet med Træer og Urter, som indforskredes fra Holland.

Paa den Vindeltrappe, som fra Gaarden førte op til Blaataarn, anbragtes en ny — med forgyldte Lilier, Knapper og andre Zirater — smykket Karnap.

For at give Slottet et mere imponerende Ydre, blev det d. 15. September befaleet, at Muren paa Blaataarn skulde forhøjes 6 Alen. Taarnet var saa lavt, at det ligesom trykkede Slotsbygningen. Samtidig skulde et nyt og kønnere Spir, tækket med Kobber, opsættes.

Christian den Fjerde som Dreng.

De tre over hverandre anbragte Kroner paa det nye Spir blev, ligesom Stangen, Knapperne og Fløjjet, stærkt forgyldt, og oven over den nederste store Krone blev der i otte runde Skiver anbragt Kongens og Rigets Vaabener, malet og forgyldt.

Et Sejrværk, som baade slog „Kvarter og Stunder“ anbragtes endvidere her. Det havde to forgyldte Skiver, hvoraf den ene vendte ud til Slotspladsen og den anden til den indre Borggaard.

En kongelig Befaling af 15. Septb. stilet til Borgmestre og Raad gik ud paa, at Borgerne skulde indrette sig paa at skaffe Staldrum til 3000 Heste, og samme Dag fik Karl Bryske Brev om at føre Tilsyn med, at Borgerne tilvejebragte Staldrum til fornævnte Antal Heste.

Man skulde synes, at dette var et urimeligt stort Antal, men det viste sig til sin Tid, da alle Festdeltagerne var arriveret, at alene de fremmede Fyrster og Gesandter havde 2200 Heste med sig, og et enkelt Gesandtskab, det skotske, talte ialt 60 Personer.

Kansleren Niels Kaas. (Maleri paa Rosenborg).

12. Decb. udgik kongelig Befaling til Karl Bryske om at indhente Overslag over, hvor meget Kobber, Bly og Skifersten, der udkrævedes til Blaataarn, og samme Dag fik Karl Bryske Brev om at sørge for det fornødne Antal Sengesteder paa Slottet til Kroningsfesterne.

10. Febr. 1596 fik Hendrich Løcke Befaling om at lade brænde et stort Antal Mursten til Blaataarns Bygning og Dagen efter fik Karl Bryske Brev om at sørge for yderligere Leveringer af Mursten og Kalk til Blaataarn.

27. Febr. 1596 udstedtes Indbydelsen af Adelen og Rigsraadet til Kongens Kroning.

Der blev truffet Forberedelser i alle Retninger, og endogsaa Gaderne skulde udbedres. 27. Maj blev det befalet Borgmestre og Raad at drage Omsorg for, at Gaderne og Brolægningen blev gjort i Stand til Kongens Kroning. Kort sagt, paa alle Omraader mærkedes de kommende Festligheder.

Der blev bestilt 25,000 Drikkeglas, et overordentligt Tal, som kun kan forstaaes, naar man erindrer, at det hørte til hin Tids Forlystelser at ende et Gildelag med at slaa alt Glas i Stykker, og her fik man da rigelig at slaa i Stykker af, naar Humøret rigtig kom op.

Da Kongen var 19 Aar foreslog en Del af Adelen, at han skulde erklæres for myndig. Det varede dog endnu en Stund, og først 10. Juni 1596 opløstes Formynderregeringen.

Christoffer Valkendorf, som i Septb. 1595 atter var bleven Statholder, sammen med den berømte Historieskriver Arild Hvitfeld, og et Par Maaneder før Kroningen tillige blev Rigens Hovmester, havde nok at tage Vare.

Ved Universitetet instuderede Studenterne nogle Komedier, som dog ikke kom til Opførelse, da Christian den Fjerdes Svoger, Hertug Henrik Julius af Lüneburg sendte sine engelske „Komedianter og Springere“ ialt 18 Personer, hvorved Universitetet — som Rørdam bemærker — slap for at gøre Fiasco.

7. August 1596 underskrev Kong Christian sin Haandfæstning, der var af samme Indhold som Frederik den Andens.

Langt ud paa Landet, ja, over hele Riget, føltes Kroningsfesten som en Byrde, thi Bønderne maatte møde med hundreder af Vogne, for at befordre de fyrstelige Personer samt deres Folk og Gods.

Ved Midten af August 1596 lod Kongen:

„befatte og foreholde udi synderlige Artikler, efter hvilke baade Hovedsmænd, „Fænnikedragere, Profos og Lieutenant, Vagt- og Arkelimestre, Borgere og Krigs- „folk sig skulde forholde, naar Portene paa Fæstningen skulde aabnes eller til- „lukkes, naar Vagt skulde op- eller afføres udi Ildebrand, udi Oprør eller anden „Ulejlighed, saa og naar fremmede Herrer skulde ind- eller udrejse, og alt dette „under Livs eller anden forventende alvorlig tilbørlig Straf“.

Kongen var selv paa Færde fra Morgen til Aften, for at overbevise sig om, at alt gik til paa rette Maade. Han skænkede ogsaa Befalingsmændene og deres Dreng og Livtjenere skønne Fløjls- og Silke Klædninger, ligesom mange Officerer og Hof- tjenere fik kostbare Æresklædninger.

Foruden de 4 Fænneker af Borgervæbningen, der blev mønstret i Marken af

Kongen selv, blev der dannet 2 Fænneker paa 600 Mand, bestaaende dels af Landsknægte dels af Borgere fra de nærmeste Købstæder til at holde Orden i Byen, og Overbefalingen over det hele Mandskab blev overdraget til en tysk Adelsmand, Fromholt Berg, Høvedsmand paa Arensburg i Holsten.

Efter de i Februar udstedte Indbydelser var Adelen efterhaanden strømmet til med „vel udflyede og udstafferede Folk og Heste, der kunde være Kongen og Riget til Ære“, og da de fleste var arriveret, vilde Kongen mønstre dem i Marken førend de fremmede Herrers Ankomst.

Meget tidlig om Morgenen, 21. August blæste Kongens Trompetere i alle Gader, hvorpaa den menige Adel, Rigsraadet og Kongens Brødre i deres prægtigste Udrustning mødte i Slotsgaarden med deres Spyddrenge (Spitzdrenge), Karle og Heste.

Kongen red nu med dem ud i Marken, og bestemte enhver enkelts Forretning og Functioner baade i Henseende til at ride imod eller ledsage de fremmede Herrer ved deres Afrejse, og med Hensyn til at tage Vare paa de Fremmede i Slottets Sale eller i de for dem bestemte Boliger.

Efter endt Mønstring red hele Skaren i Procession tilbage til Slottet om Eftermiddagen, forrest red Adelens Spitzdrenge „herlig udstafferede den ene smukkere end den anden med Stormhuer, beprydede med Perler, Guld og Sølv og statelige Fjer, Fløjls Kjortler, Guldkæder, sølvslagne Daggertter og Sværd, Hestene var smykket i Panden og Rumpen med adskillige Slags Fjer og med Fløjlstukne Kapper, Ride-tøjet juvelbesat og sølvbeslaet, en Part ogsaa stukket med Guld og Perler“.

Efter dem red 8 Hovmænd, hver førende en af Kongens Haandheste, som var overhængt med et Dækken af Skarlagen, prydet med Fjer.

Derpaa fulgte tre Trompetere, Staldmesteren i Spidsen for 12 af Kongens Spitzdrenge, der red paa skønne, abildgraa Heste, hvis Tøj var besat med Ædelstene. Selv bar de perlestukne Stormhuer, svære Guldkæder om Livet og Halsen, Fløjls Kjortler med Guldbræmmer, forgyldte Daggertter og Sværd.

Derefter red alle Kongens egne Svende, over 80, i sorte Kjortler besat med Fløjls og med Hægter, Knapper, Hattebaand, Daggertter og Sværd af Sølv, ligesom Hestenes Tøj var beslaet med Sølv.

Derpaa fulgte 2 Kedeltrommere og 9 Trompetere, besatte med Silkefaner, efter dem Hofmarskalken og hele den tilstedeværende Adel, tre og tre, i Begyndelsen hvert andet ved Hofjunkere, hvert andet ved Landjunkere.

Efter dem kom en Pukkenslager med 2 Kedeltrommere og 12 Trompetere paa graa Heste, nogle højere Hofembedsmænd, Kongens Brødre og efter disse Kongen selv, der efterfulgtes af sin Kammerdreng og Livknægte og Rigens Raad.

Efter dette kom Rytterprofossen David Severin med et „Sølvregiment“ eller et Regiment Ryttere med Sølvprydelser, efter dem Kongens Enspændere og Adelsens Hovmænd og Heste i samme Orden som deres Herrer.

Ved denne Lejlighed blev Indbyggerne Vidner til den første Procession, et stor-slaaet Optog af Krigsmænd og Adelsmænd.

22. August kom Kongens Farbroder, Hertug Hans den Ældre fra Sønderborg med Gemalinde, Børn og andre Slægtninge, og blev mellem Kjøbenhavn og Roeskilde modtaget af Kongens Brødre og 6 Rigsraader med et stort Følge og ledsaget gennem Byen, hvor der blev skudt med det grove Skyts baade paa Voldene og paa Flaaden, og i Slotsgaarden blev Gæsterne modtaget af Kongen og Rigsraadet.

24. August blev Hertugerne Ernst og Christian af Brunsvig-Lüneburg modtaget paa samme Maade, hvorimod den unge Hertug Bugislav af Pommern og Pfalsgreve Wulfgang Wilhelm maatte nøjes med ringere Ære.

I de samme Dage indtraf Udsendinge fra Skotland, Sachsen, Mecklenburg, Lübeck, Hamburg, Danzig, Rostock og Stralsund, med Gaver af Heste og Sølvbægere, hvilke blev indkvarteret hos Borgerne, hvor der blev sørget for Sengesteder, som dels blev forfærdiget fra nyt dels laant af Købstæderne i Skaane.

Hver Dag bragte nye Overraskelser og Skuespil for Indbyggerne, og Tusinder af Skuelystne indfandt sig. Næsten daglig hørte man Kanonerne dundre paa Voldene og paa Flaadens Skibe, efterhaanden som der arriverede fyrstelige Gæster, og de blev i Almindelighed modtaget uden for Byen mellem Kjøbenhavn og Roeskilde af Kongens Brødre og nogle af Rigsraaderne og derpaa ledsaget gennem Byens Gader til Slottet under Æressalut.

Hele den danske og holstenske Adel gav Møde med Fruer, Døtre og Tjener-skab og ligeledes de fremmede Fyrster i deres fineste Dragter, med Heste og Folk.

26. August ventedes Markgreverne af Brandenburg med Hustruer og Døtre, hvilke var kommet over Falster. Deres Modtagelse skulde være særlig ærefuld og prægtig, og Kongen vilde selv ride dem i Møde.

Ved Daggrø gik Trommerne i alle Gader, for at samle Borgerne og Soldaterne. Borgervæbningen saavel som Landsknægtene stillede paa Allarmpladserne uden for Fændrikernes Boliger, hvor Fanerne var udhængt som Tegn, at enhver kunde finde sin Plads paa Voldene og i de Gader, gennem hvilke de Fremmede skulde passere. Alt var saaledes rede til at modtage de fornemme Gæster.

Kl. 9 red Kongen ud tilligemed sine Brødre og de tidligere ankomne fyrstelige Gæster, ledsaget af Rigsraadet, Ridderskabet, Adelen med dens Svende, de fremmede Herremænd og med det hele Rytteri, en glimrende Kavalkade, hvis Mage „neppelig

har været set enten udi Danemark eller nogen andensteds“, og som efterfulgtes af det kongelige Drabantcorps til Fods, hundrede Mand stærkt, alle ens klædt i de oldenborgske Farver, gule blommede Damaskes Trøjer, røde Fløjls Livkøllerter og røde Fløjls Buxer besat med gule Silkesnore og endelig røde Fløjls Bonnetter (Huer) med gule Fjer.

Dette prægtige Tog drog ud ad Kjøgevejen, hvor der i Marken var oprejst et Telt, i hvilket Kongen tøvede til henimod Aften, hvorpaa han red de Fremmede i Møde.

Efter at Vært og Gæster havde udvexlet de første Hilsener „efter kongelig og fyrstelig Skik og Vis“, blev Toget nu ordnet, saa at den forstærkede Procession kunde gaa for sig til Kjøbenhavn paa den højtideligste Maade med Markgrevernes Damer „udi meget skønne forgyldte Vogne“.

Da Processionen passerede Valby Bakke, afbrændtes et mægtigt Fyrværkeri, forestillende et belejret Taarn, og en Soldat 6 Alen høj, hvilket afgik „med stor Kna-gen og Bragen“, thi i Taarnet alene var der 25,000 „udflyvende Ild og Slag“, og store brændende Fyrbolde kastedes højt op i Luften.

Da Toget kom henimod Staden, affyredes med Kanonerne fra Voldene og Orlogsflaaden, der alle blev „med stort Bulder afskudt“, for at intet skulde blive forsømt med Æresbevisning „for saadanne ønskelige Gæsters lyksalige Tilkommelse“.

Fyrværkerikunsten var paa hin Tid dreven til en høj Grad af Fuldkommenhed, og man anvendte hyppig Figurer af Pap, indvendig fyldt med Raketter og brændbar Sats, saaledes at der ved Affyringen intet blev tilbage af dem. Et Expl. ses i hosstaaende Afbildning efter en Tegning i det store kgl. Bibliothek.

Det til Kongens Kroning tilrettelagte, omfangsrige Ceremoniel skal her fremsættes in originali efter Kjøbenhavns Diplomatarium:

„Register paa thennom aff adellenn, som skulle tage warre paa Kongelig Maiestetz bord och wdj fremmede herrers gemacker.

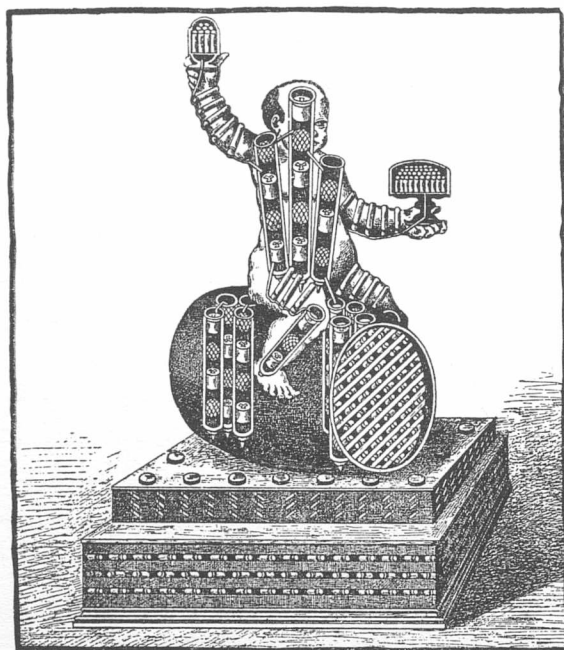
Paa Kongelig Maiestetz bordt:

Peder Munck, rigenns marsk	}	marskalke
Henning Giøe,		
Sthenn Malthisenn,		
Knudt Grubbe		

Drinck marskalcke:

Ebbe Munck, skienck for Kongelig Maiestet selff, Jørgenn Brahe for administrator aff Meideborg, Christenn Munck administrator aff Saxenn, Oluf Dahe margraff Jochim Ernst aff Brandenburg, Niels Frijs hertug Ernst aff Luneborg, Loduid Munck Kongelig Maiestet aff Skottlanndtz gesannther, Godtzleff Budde hertug Christian aff Lune-

borg, Eyller Brockennhus hertug Hans aff Holstenn, Eyller Bryske hertug Fredrich aff Luneburg, Hanns Lange for drottningens aff Skodtzlantz gesanther Petrus Junius, Godske von Allefeldt Johann Sigismundue, Thønne Bryske hertug Christiann aff Sønnderborg, Franndtz Ranndtzow hertug Augustus aff Luneborg, Johann Rudt bispenn af Bremen, Henning Reuentlow pfaltzgraff Wolffgang Wilhellm von Stein, Christoffer Parsbiere margraff Christian aff Brandenburg, Wlrich Sandbierre thendt første aff Anholtt, Eske Bilde Jørgennsøn margraff Sigismundi gemall, Johann Bernekow hertug Johan Adolff aff Sønnderborg, Oluff Bilde hertugenn aff Pomernn, Peder Grubbe

Bacchus paa Tønden. Fyrværkerifigur i Gjennemsnit.

administrators aff Meideborgs gemall, Fredrich Hobe for drottningenn, Hendrich Gyllenstiern till Iffuersnes for hertuginde aff Gotrup, Johann Wrrne hertug Hanns aff Holstens gemall.

Tise efftherskreffnne skulle berre madt paa Kongelig Maiestets bordtt:
Hendrich Winndtt, Othe Christoffer Rosennkranndtz, Holger Wlffstandt til Hickebiere, Erich Kaas, Albridt Skiell, Aage Wgerup, Fredrich Quidtzow, Markus Bilde, Christenn Gyldenstiernn, Jenns Bilde, Markur Jensen, Hendrich Giøe, Offue Lunge till Skouffgaardt, Iffuer Jull, Gertt Rosenkranndtz, Melcker Wlffstandt, Fredrich Munck, Kiell Brockennhus, Niels Kaas till Støringgaardt, Nels Skinckell, Børge Rosenkranndtz.

Tise efftherskreffne skall tage maaden aff trupernne:

Gabriell Sparre, Christian Bernekow, Claus Podebusk, Detløff Holck.

Tise efftherskreffne erre marskalcke paa den storre saal for herremendene:

Gabriell Skinckell, Lauge Beck, Lauge Wrnne i Skanne, Hanns Speigell, Peither Redtz, Benidtz Ranndtzow skienck paa den storre saall.

For greffuernne skall hoffsinderne sthaa for borde och berre madtt.

For fruier och jomfruier skall werre marskalcke:

Morthenn Wenstermandt, Lauridtz Kruse paa Bernhus.

Kongelig Maiestetz suenne skall berre madtt, wdj kiøckenett skall werre:

Peder Mundtt, Johann Duhe, Caspar Marckdaner.

Wdj kiellerrenn:

Ebbe Munck, Sthenn Madtzenn, Brostrup Giedde.

Wdj Kongelig Maiestet aff Slottlanndtz gesandter thieris gemach:

Sthenn Bilde marskalck, Holger Rosenkrantz skienck, Eyller Quidtzow staar for borde,

Gunde Lanng	}	berre madt
Claus Bilde och		
Erick Bilde		

Wdj administrators gemach:

Lauridtz Brockennhus marskalck, Reinholtt Anrip staar for borde.

Mogenns Wlfeldt	}	berre madt
Hans Axellsenn		
Eyller Rudt		

Wdj margreffuens gemach:

Offue Lunge marskalck, Christiann Krabbe star for borde.

Eske Krause	}	berre madt
Oluff Munck		
Christoffer Krause		

Wdj bispenn aff Bremens gemach:

Prebenn Bildt marskaick, Henning Walckendorff star for borde.

Offue Bilde	}	berre madt
Lauge Wrnne		
Gabriell Gyllennstierne		

Wdj hertug Hans aff Holstens gemach:

Gabriell Knudsen marskalck, Madtz Sandbierre star for borde.

Christenn Knudsen	}	berre madt
Franndtz Wrnne		
Erich Wasbyrdt		

Wdj hertugenn aff Lunneborgs gemach:

Peder Brahe marskalck, Christenn Hiøg star for borde.

Christenn Winndt	}	berre madt
Byrge Rosenkranndtz		
Hanns Norby		

Wdj hertug Johan Sigismundj gemach:

Knudt Brahe marskalck, Niels Gyllensteiern star for borde.

Knudt Brockenhus	}	berre madt
Peder Madtzen		
Thomis Juell		

Wdj hertuginde aff Holstenne gemach:

Erich Løcke till Eskier marskalck, Jacop Hiøg star for borde.

Hanns Munck	}	berre madt
Rubeck Pors		
Claus Pors		

Att warre paa Misinske gesanther j byenn:

Fredrich Lange marskalck	}	berre madt
Claus Nilsen		
Anders Malthisen		
Erich Hiøg		

Axell Rosenkranndtz star for borde.

Paa slotidt att warre paa hertug Fredrich aff Luneborg och hertug Alexander aff Holstenn:

Niels Bildt marskalck, Coruidtz Wifeldt star for borde.

Ouffue Bilde	}	berre madt
Michell Nilsenn		
Christoffer Rosenkrandtz		

Att warre paa iij (3) jomfru kammer paa slotidt:

Jørgenn Due warer paa administrators gemals jomfrukammer

Morthen Skinckell warer paa administrators sønns gemals jomfrukammer.

Peder Bille warer paa hertuginde aff Holstens gemals jomfrukammer.

Ceremonier och ordning huorledis skall forholdis till Kongelig Maiestetz crønning.

Huorledis Kongelig Maiestet drager fraa slotet och till kirckenn.

Først gahr ix (9) thrommether och en herpucke, effther thennom gahr Kongelig Maiestetz hoffmarskalck, Jørgenn Bilde och Law Wrane, lanndtzdommer j Slaanne, och følger thennom den danske adell medt konningen och drottningens hoffsinder.

Dernest gahr alle fremmede herrers marskalcke medt førstelige Nadis hoffiunckerre, och fiøer sig till thennom the herremendt, som kongelige och førstelige legater medt sig fører, som erre Skotlandt, Saxenn, Brunsuig och Meckelborg. Dernest gahr alle herrer theris raadt, effther som theris herrer rider till; effther thennom gahr Kongelig Maiestetz raad wdj Holstenn.

Effther thennom the danske raadt iij (3) wdj huertt ledtt, och rider the yngste forre.

Effther thennem xv (15) thromether, en herpucke och tho herollder. Dernest the iij (4) regalia 1) Christoffer Walckendorff, hoffmester, cronen. 2) Christian Frijs, cantzeler, spyren. 3) Peder Munck, rigenns marsk, suerdett. 4) Sthen Brahe ebbelett, och rider the alle fyrre paa reenn.

Dernest rider prindtzenn allenne.

Effther Hans Maiestet rider thre och thre wdj huertt ledt, først konningens aff Skotlandtz legather, 2) churfurstenn aff Saxenns legather, 3) churfursten aff Brandeborg wnge herrer, 4) hertug Hendrich aff Brunsuigs legater, 5) administrator aff Meideborg, 6) bispenn aff Bremen, 7) hertug Wldrich aff Meckelborgs lethater, 8) the hertuger aff Luneborg, 9) hertug Hans aff Hollstenn effther huer herris session.

Nogett lanngt effther thennom, saa er der ett themmeligtt rum emellom rider hertug Wldrich och hertug Hans aff Holstenn och hertug Magnus aff Luneborg.

Dernest drottningens wogenn. Der effther Oluff Rosensparre. Eske Brock och Christian Holck, administratoris gemall, hindis kierlighettz wogenn, J. Sigismundj gemals wogenn, hertug Hans aff Holstenn gemals wogenn, greffinderne om the erre der, drottningens jomfruers wogen, administratoris gemals jomfruers wogenn, margreff J. Sigismundj gemalls jomfruers wogenn, hertug Hans aff Holstenn gemals jomfruers wogenn.

The danske fruere och jomfruer skall staa wdj kirckenn, førendt herrerne didt indkommer, paa denn wennstre side.

Ceremonier wdj kirckenn:

Alteritt bethiennis aff thrinne bisper, som er bispenn wdj Siellandt, Skanne och Fyenn.

Nar prinndtzenn kommer wdj choritt, gahr Hans Maiestet wdj den stoell, som star paa den hiøgre side, att staa, och førsternne wdj the stolle nedent forre paa den wenstre side. Alle rigenns raadt star for Hans Maiestet paa gullffuitt, medler tidt falder ordinator medt the thuenne bisper paa kne for alteritt och beder hemelig.

Nar the opstar, saa gahr de till alteritt, som berer rigenns regalia, falder først paa kne och sidenn opstar, och huer effther andenn leger thet regale, hanndt ber, paa alteritt. Nar thet er giortt, saa begynnder ordinator sin talle ohm aarsage till slig forsambling och raader tilhørrernne till bønn till Gudt, att altingist maa skee j endt godt tidt. Dernest opler huer aff de tho bisper sin text ohm øffrighedt, huilcket, ordinator siden paa thet kortiste forklarer, effther huilcken forklaring ordinator falder paa kne neduendt till folckitt och leser medt hiøg røst pater noster, Strax ther effther star hanndt op och begynnder: *veni sancte spiritus, koritt suarer: reple tuorum usque ad finem.* Dernest legis paa orgeuerckidt och andre jnstrumenther. Medlertidt begerer rigenns raadt, att kongen wille følge thennom till alteritt, och thaa sether sig Hans Maiestet først j stollenn, och naar ordinator wennder sig ohm, thaa beder cabtzeler ordinatoren, att efftherdj the haffuer offritt regalia Gudt paa alterit, att handt thennom kongen igen wille antuorde Ordinator suarer, att hanndt thet gerne will gjøre.

Dernest thaller ordinator till kongen om hans embede och begerrer, att kongen wille suerge sin edt, daa sether Hans Maiestet sig wdj kne for alteritt, och saa leser rigenns hoffmester handtfestningen ordt fran ordt indt till den siste artickell, denn leser kongen selff op ordt fran ordt och legger sinne fingre paa thet nye testamente, huilckett bispenn Hans Maiestet forreholder.

Dernest salffuer ordinator kongen paa handleditt korsuis paa den hiøgre arm och paa skuldernne och forklarer kortelig huadt slig ceremonier bethyder.

Sidenn beder bispenn radett, att the fører kongen j sitt kammer och jfører Hans Maiestet kongelige kleder, sex aff raadett indtgar medt Hans Maiestet, the andre aff raadett forthøffuer wdj choritt.

Men kongen er wdj kammeritt, begynner ordinator mese embeditt, *gloria in excelsis, collecten lesis, item søndags epistell.* Chorus suarer enthen alleluia eller en mutet.

Saa følgis Kongelig Maiestet aff kammeritt till altheritt och falder der paa kne, och ordinator drager suerdett aff skedenn och faar kongen thet, saa reigser Hans Maiestet sig och sether sig i stollenn, men ordinator forklarer, huadt thet bethyder. Effther ordinator hauffuer wdaldt, andtuorder Kongelig Maiestet rigenns marsk suerdett, och hanndt sticker thet j skeden jgen. Sidenn taller ordinator for huadt aarsage konningen saluedes, førendt suerdet Hans Maiestet bleff offuerantuordett, och binder

thet sidenn wedt konningens side. Dernest reigser konningen sig och drager suerdett wdt och slar vdj alle fyrre hjørner, och ordinator siger, huadt thet bethyder.

Der effther falder konningen paa knee, och ordinator tager kronen aff alteret, kalder paa raadett, att the hielper hannom att krone theris herre. Huem som icke kanndt naa till kronen medt the andre, hanndt recker en handt op och samtøcker saaledis medt der vdj. Saa settis kronen paa Hans Maiestet och ordinator strax forklarer, huadt thet bethyder. Men ordinator thaller och Hans Maiestet sidder wdj stolenn, gahr huer aff rigenns raadt effther hinandenn och tager paa kronen medt den hiøgre handt.

Sidenn falder kongen paa kne jgen och anammer spiren aff ordinarie, huilcken strax forklarer, huadt thet bethyder. Dernest tager ordinator ebbelett, antuorder thet Kongelig Maiestet och forklarer, huadt thet bethyder. Saa star kongen op och antuorder alle regalia fra sig wndtagendis kronen, den beholder Hans Maiestet paa, och raadett følger Hans Maiestet till den stoell, som Hans Maiestet stodt først wdj, och star rigens raadt, som berre regalia, for Hans Maiestet medt thennom j henderne. Dernest begynnder sangerne den 20 och 61 psalme. Effther denne sang gar ordinator till kongen, faar Hans Maistet medt tilbørlig reuerentia handt, och legis paa orgeuerckitt och siungis: te deum laudamus.

Nar te deum er siungett, gar konningen jgen for alterit wdj sin stoell och tager euangelij bogenn j handen, antuorder bogen cantzlerren, och handt paa Kongelig Maiestets wegne medt liudelig stemme leser thet dags euangelium, och haffuer kongen j sin hiøgre hanndt ett wddragett suerdtt, huilcket bethyder, att konningen skall beskerme gudtz ordt och euangelium, och att suerdett icke tager euangelium bortt, men kunde baade werre till sammens. Effther thet siungis en mutete.

Sidenn leser ordinator en collect och leser den siste wellsignellse, och disemellom den lesis, sidder Kongelig Maiestet paa knee for alterit.

Der effther siunger chorit: gudt giffue wor konning och all øffrighet etc. paa danske.

Der effther wennder the tho korpreste konningens stoell ohm till folckitt, och daa slar Hans Maiestet till ridder, huem Hans Maiestet will.

Sidenn gar konningen aff kircken medt kronen paa hoffueditt, suerdet wedt siden och spyrenn wdj hiøgre hanndt, ebbelett beris for Hans Maiestet, och effther Hanns Maiestet sidder paa hestenn, daa berer fyrre aff raadett, Jørgenn Frijs, Preben Gylenstiernn, Axell Brahe och Fredrich Løcke himmellen offuer Hans Maiestet.

Och drager Hans Maiestet op till slotedt wdj thenn samme ordning, som mandt tilforn er neddragenn.“

27. August var man stærkt optaget af Forberedelser til Festen, blandt hvilke det nævnes, at nogle Herremænd øvede sig i Ringrenden paa Rendebanen i Kongens Urtegaard foran Slottet eller den aabne Plads omkring Boldhuset.

Dagen efter deltog nogle af Gæsterne i en Hare- og Rævejagt paa Amager, medens Rytteriet drog i Marken mellem Kjøbenhavn og Roeskilde, for at tage imod Hertugen af Gottorp og dennes Moder, der havde været undervejs siden den 12. August. Deres Indtog skete om Eftermiddagen, men der blev ikke dundret med Kanonerne, „thi hendes fyrstelige Naade kunde ikke vel fordrage den megen Skyden“.

Efter de mange Maaneders omfattende Forberedelser oprandt endelig Kroningsdagen, denne af Konge og Folk med saa stor Længsel, Spænding og Forventning imødesete Dag, Søndag den 29. August 1596.

Om Morgenen gav de Indbudte Møde paa Slottet, 2 Fænneker Landsknægte stilledes i Parade langs Slotspladsen og Højbro, og derefter stod Borgervæbningen i fuld Rustning langs alle Strøgets Gader lige op til Vor Frue Kirke, for at gøre Honneur for den unge Konge, naar han red forbi med alle de fremmede Fyrster og Adelsmænd.

Imellem Kl. 8 og 9 Formiddag satte Kroningstoget sig i Bevægelse fra Slottet, efter det i Forvejen nøje udarbejdede Ceremoniel.

I Spidsen gik en Pukkenslaar og bearbejdede 2 Kedeltrommer af Sølv, prydet med Faner og Kongens Vaaben. Efter ham kom 9 Trompetere, klædt i gule Trøjer af Silkeatlask, røde Fløjls Buxer og Hatte, med sorte Kapper over sig. De blæste gjaldende Melodier paa deres Sølv-Trompeter, og ned fra hver hang Damaskes Faner, prydet med Kongens Vaaben i rig Forgyldning.

Efter dem fulgte Hofmarskalken, Jørgen Bilde og Landsdommer i Skaane, Lauge Urne, med en Adelsmand paa hver Side, og tre og tre i Rad hele Rigets Adel med Kongens og Enkedronningens Hofjunkere og de fremmede Adelsmænd.

Dem fulgte de fremmede Fyrsters Raad, Lübecks, Hamburgs og Danzigs Udsendinge, Raadet i Hertugdømmerne og Danmarks Riges Raad, de sidste til Hest.

Derpaa gik atter en Pukkenslaar med 2 Sølv-Kedeltrommer og efter ham 15 Trompetere, efter dem 2 Rigsherolder i meget kostelig udstafferede Klæder, efterfulgt af 4 Rigsraader, der ligesom de andre Medlemmer af Rigens Raad var klædt i lange Fløjls Kapper, ridende en for en.

Disse bar Regalierne, nemlig Rigens Hovmester Christoffer Valkendorf, Kronen, Kansler Christian Friis, Spiret, Marsken Peder Munk, Sværdet, og Sten Brahe, Rigsæblet.

Umiddelbart efter dem red den unge Konge alene paa en smuk prydet graa Hest,

selv iført en hvid Klædning, der var rigt broderet med Guld, Sølv og Silke, og over Skuldrene en sort Fløjls Kappe, der var bræmmet med en bred Række Perler, og fjerbesat graa Hat.

Efter Kongen red de fremmede Fyrster og Gesandter.

I nogle Skridts Afstand efter disse fulgte Kongens to Brødre, og i en Vogn, Enkedronningen med sine to Døtre, ledsaget til Hest af 3 Rigsraader, ridende paa begge Sider af Vognen, og til Slutning kom 10 Vogne, de fire med fyrstelige Damer, den femte med Kanslerens og Marskens Fruer og de sidste med Enkedronningens og de fyrstelige Damers Hofjomfruer.

Renaissancetidens hele Pragtlyst og i sin nordiske Form halvt barbariske Luxus udfoldede sig ret ved denne Lejlighed med en saadan Pragt og Overdaadighed, som Kjøbenhavnerne aldrig før havde set, og det blev saa smukke og storstilede Festligheder, ved Siden af hvilke alle andre tidligere maatte regnes for intet.

Til Ordenens Opretholdelse i Byen havde man ikke blot Borgervæbningen, der bestod af 4 Fænneker, men et særligt Corps paa 600 Mand, sammensat af Landsknægte og Borgere fra de nærmeste Købstæder.

Det store Følge fyldte omtrent Vor Frue Kirke, saa Kjøbenhavnerne maatte nøjes med i Gaderne at glæde sig over det prægtige Optog, men heller ikke paa Gaderne var der Plads, og skønt alle Vinduespladser var fuldt optagne paa hele Strækningen mellem Slottet og Kirken, saae man dog mangfoldige Steder, at Folk havde løftet Tagsten af Husene og var kravlet ud paa Taget, for bedre at nyde det sjældne Skue.

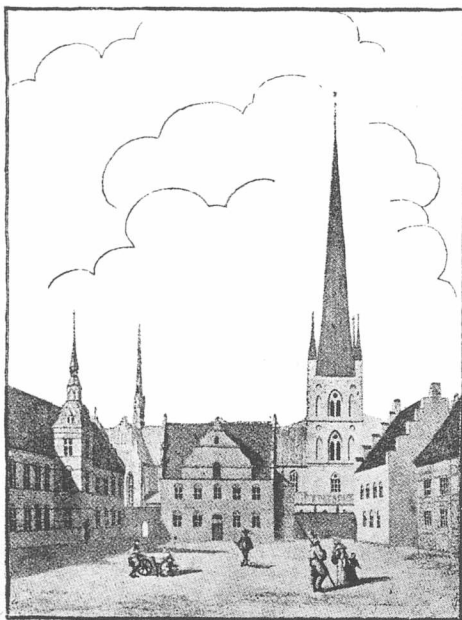
Det var en glimrende og udmærket Forsamling, der øverværede Kroningshøjtideligheden i den festlig smykkede Kirke, hvor den unge Konge kronedes af Sjællands Biskop Peder Vinstrup.

Ceremonierne for Kroningen fulgtes nøje som foreskrevet i det officielle Ceremoniel, og var væsentlig de samme som ved tidligere Kroningshøjtideligheder, men denne Gang udfoldedes en overordentlig Pragt og Herlighed, og ikke mindst i Udsmykningen af selve Kirkerummet. Efter alle Beretninger at dømme, synes Christian den Fjerdes Kroning at have været omstraalet af en Glans, som tidligere havde været ganske ukendt her i Landet.

Kl. 12 var selve Kroningshøjtideligheden i Kirken forbi, og Kongen begav sig nu ud af Kirken i en rød Gyldenstykkets Kjortel og Kappe med den funklende Krone paa Hovedet, Sværdet ved Siden og Spiret i højre Haand. Han satte sig paa en anden Hest, der var rigere smykket end den forrige, og red saaledes i højtideligt Optog fra Kirken gennem Byen tilbage til Slottet under Klokkeringning fra Byens Kirker, og de mange Tilskuere brød ud i Jubel.

4 Rigsraader, Jørgen Friis, Preben Gyldenstjerne, Axel Brahe og Frederik Lykke bar en Himmel over ham, med latinske Indskrifter paa rød Grund og Guldfrynser og lange Snore, og Processionen gik for sig paa samme Maade som til Kirken med Undtagelse af, at der nu kun var eet Regalie at bære foran Kongen, nemlig Rigsæblet, og foran det igen gik de to Rigsherolder.

Foran paa Maven bar disse nu i en Rem over Skulderen en stor Lædersæk hver, og ud af den kastede de nyslagen Mønt, Sølv- og Guldstykker med kongelig Majestæts Billede og Navnetræk til Grib-an i Mængden.

Universitetsgaarden og Frue Kirke i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede.

En Samtidig giver følgende Beretning:

„Saasnart som kongelig Majestæt red fra Kirkedøren, blev alt Skytset paa Byens Vold og den ganske Kongens Skibsflaade med stor Larm afskudt. Der blæstes udi Trompeter og sloges paa Kedeltrommer, Penninge og nyslagen Mynt blev allevegne paa Gaden ved Kongens Herolder iblandt Almuen til Grib-an udkastet, og ingensteds andet end stor Glæde og Lyst hos hver Mand, besynderlig hos Danmarks og Norges Indbyggere og Undersaatte, som hjertelig efter saadan glædelig Tid havde forlængtes, kunde spørges eller fornemmes.“

Paa Amager Torv var en mægtig Æresport oprejst, oven paa hvilken stod 4 Kæmper med forgyldte Spyd, Skjolde og Stormhuer, krumme Sabler og det danske Vaaben

mellem hver. Indvendig svævede i Portens Kuppel en Engel, og da Kongen red gennem Porten, dalede Engelen ned og satte en Krone paa hans Hoved, medens Kæmperne bøjede Hovederne bifaldende, og Kedeltrommer, Trompeter og andre Instrumenter lod sig høre fra Æresportens Overdel.

Ikke langt fra denne Æresport var der paa højre Side af Torvet rejst en Post, der flød snart med rød Vin snart med hvid Vin, som alle og enhver kunde gøre sig tilgode med, og tæt herved stegtes en hel Oxe paa Spid, fyldt med flere Slags Smaavildt og Fugle, og herom berettes: „Af denne vilde hver af det menige Selskab have et Stykke, og derfor om samme Steg udi Kongelig Majestæts og andre medfølgende kongelige og fyrstelige Personers Aasyn tappert reves og sloges, dog blev der ingen ihjelslagen eller haardeligen lemlæstet, som vel ellers udi saadan Forsamling og Trængsel plejer at ske, uden at nogle lode Fingre blive udi Løbet eller og andre passelige Amindelsestegn deraf bekom.“

Kroningsdagen endte med et stort Taffel i Riddersalen paa Slottet.

Gæsterne omkring i Byen blev ogsaa betænkt med Traktement. Uhyre Masser af Vin og Øl opkøbtes og fordeltes, under fornødent Opsyn og Kontrol i de Huse, hvor de Fremmede boede.

Kroningen forherligedes ved de følgende Dages store Festligheder, der fulgte Slag i Slag, man blev ved i mange Dage, og ikke saa ringe Afvexling var der i disse Forlystelser, som snart havde en mere offentlig, snart en mere privat Karakter, og som vidnede om, hvilken overordentlig Betydning man tillagde Kongedømmet.

Dagen efter — den 30. August — blev Kongens Søster Augusta viet paa Slottet til Hertug Johan Adolf af Gottorp, ved hvilken Lejlighed der ikke blot var de sædvanlige Ceremonier ved den opredte Seng i Riddersalen, men tillige en Slags Fakeldans.

Ved Aftenens Frembrud afbrændtes et stort Fyrværkeri paa Slotspladsen, forestillende et Taarn i en Fæstning, ud af hvilken Curtius kom ridende og styrtede sig i den brændende Pøl, foruden en Del andre Figurer som f. Ex. en indiansk Herremand, en Tyrk og en allegorisk Kvindeskikkelse, forestillende Kætteriet. Alt dette gik af „med usigelig Knagen og Bragen“, hvilket er begribeligt, da den samtidige Beretning oplyser, „at dette Fyrværk havde 50,000 udfarende Ild og Skud, 60 Kamre, som var nedgravet i Jorden med flyvende Raketter, 36 Fyrbolde, der kastedes ud i Vandet af Fyrmørsere og endelig 1200 opstigende Raketter.

31. August forklædte Kongen og en Del Adelsmænd sig som Blaamænd (Negere) og romerske Krigsmænd, men dette Sceneri kom kun en forholdsvis snæver Kreds tilgode, hvad der ogsaa gjaldt om et Fyrværkeri i Slotsgaarden, og Besøget paa Flaaden 1. Septbr., saavel som Jagten, Komedierne og Fægteskolen 2. Septbr.

Stor Fornøjelse havde Indbyggerne af den Ringrending, som fandt Sted to Dage

i Træk, d. 3. og 4. Septbr paa selve Amager Torv, til hvis Indretning der var gjort Forberedelser siden Kroningsdagen.

Paa dette Torv, der nu er saa stærkt trafikeret, var først den ganske Bane inddelt i 3 Parter til en Ringridningsplads med tilhørende Tribuner.

De 3 Parter var afdelt med rødfarvede Skranker af Træ, saa at der kunde rides ind paa den højre Side ved Pladsen, men skulde paa den venstre Side igen afride, og midt udi var Pladsen til Ringrenden beskikket.

Paa den højre Side, ud fra Rendebanen, var gjort et passelig højt Loft, og med rødt Fløjl og engelsk Klæde overdraget, at Fyrsterne og Herremændene, som skulde være Judicerere (Dommere) kunde staa derpaa.

Ydermere var der ogsaa neden for Dommerhuset gjort Repositoria eller Hylder, paa hvilke Juvelererne anbragte Præmierne, bestaaende af Pokaler, Bægere, forgyldte Kar og andre Klenodier, om hvilke der skulde rendes.

Der var anvist Enkedronningen, Fyrstinderne og Frøknerne samt kongelige og fyrstelige Personer og forskellige af de høje Adelsmænd, der ikke skulde deltage i Rendingen eller judicere, Pladser i de omliggende Borgerhuses Kamre og Vinduer, der i den Anledning var pyntet med rødt Fløjl og engelsk beklædt og prydet, og hvorfra man havde en glimrende Udsigt over Banen.

Man kan i vore Dage daarligt fatte, at Trafik og Færdsel for 340 Aar siden har været saa ringe paa Amager Torv, at man har kunnet afspærre dette fuldstændig i flere Dage og indrette Ringridningsplads her.

Samtlige Fyrster og Herrer viste sig i de sælsomste Optog.

Kongen var den første Dag forklædt som Pave, og ledsagedes af et stort Følge af Kardinaler, Domherrer, Bisper, Munke og Kammertjenere, og Ringridningen varede hele Dagen.

Den anden Dag optraadte Kongen paa Banen klædt som Dronning, iført Sølvmor med brede Guldbremmer. Allerede Dagen før var det kongelige Kartel, hvori „Pave Sergius den Sjette“ udfordrede alle og enhver til at møde sig i Ridderspil paa Amager Torvet udi Kjøbenhavn, blevet opslaaet paa Slotsporten og udblæst paa alle Gadehjørner af kongelige Herolder, og det følger af sig selv, at alle strømmede til, for at overvære et Skuespil, i hvilket Landets Hersker og ypperste Mænd agerede og personlig forlystede Folket.

Det var et formeligt Karneval, en broget Skare af fremmede Folkeslag, Tyrkere, Persere, Polakker, Italianere, Arabere og Blaamænd, Musikantere og Sangere, hedenske Guder og Gudinder i prægtige Dragter, allegoriske Figurer i Overflod, Dyreskikkelser som Kameler, Strudse og Svaner, Galejer trukne af Havheste og omringede af Havmænd og Havfruer, ja, et bemanded Orlogsskib, Oldtidens og

Renaissancens carrus navalis, der afgav Salut, naar det passerede Dommernes og Damernes Pladser, og i hvis Takkelage Aber tumlede sig.

Mellem de paa Amager Torv opsatte rødmalede Skranker bevægede Optogene — ialt 27 — sig langsomt frem i Zigzag under Mængdens Jubel, idet de baade ved Ind- og Udgangen passerede herlige, forgyldte, med kunstig gjort Snedker- og Billedskærerarbejde, smykkede Porte, paa hvilke neden til var skrevet med forgyldte Bogstaver:

REGNA FIRMAT PIETAS

(Fromhed styrker Rigerne)

Midt paa Rendebanen stod „en besynderlig skøn“ Bue eller Port med et forgyldt Fortunabilede allerøverst, under dette hang en forgyldt Krone, og atter igen neden under hang den Snor, paa hvilken Ringen, som man skulde rende til, blev anhängt.

I de to Kampdage var den unge Konge Tilskuernes erklærede Yndling. Han rendte 340 Gange og nedtog Ringen 206 Gange, deriblandt endog 17 Gange i Træk, og da han den sidste Dags Eftermiddag, stadig forklædt som Dronning, tumlede Hesten paa Banen og lod den knæle for Dommerne, saavel som for sin Fru Moder og „det ganske fyrstelige Fruentømmer“ idet han selv „med Haanden gjorde Kredentze og med Hoveds Nedbøielse høflig Ære og Taksigelse“, kan man let forstaa alle Tilskuernes og Undersaatters umaadelige Glæde og Stolthed, og at han hilstes med lydelig Beundring og Bifaldsraab. Alle var de enige om, at en af de første Præmier tilkom Kongen, men han gav højmodig Afkald til Fordel for Markgreve Joakim Frederik.

6. Septb. blev der holdt Ridderspil paa Gammel Torv, og det var den sidste offentlige Fest.

Indbydelserne hertil var udstedt af „Alexander, Scipio, Hannibal og Hektor, Ridderne af Dardanien og Turneringsbrødre af den ædelige Orden udi Caledonia“, det vil sige af Kongen, Rigsmarsken Peder Munk, Adelsmændene Gert Rantzau og Anders Sinklar.

Af de 34 Turneringsartikler, hvori der gives meget udførlige Bestemmelser om Kampen og dens Enkeltheder, ses det, at enhver Ridder, som blev vippet af Sadlen skulde „gaa paa sine Ben udi sin ganske Rustning heden til sit Herberg“ en Straf, som paa Grund af den tunge Jernklædning og Pøbelens Deltagelse maa have været ubehagelig nok. Dog kunde Damerne give den uheldige Rytter Tilladelse til „igien at opsidde“.

Enkedronningen og de fyrstelige Damer og Dommerne havde Plads paa Raadhuset, hvorfra der var fortræffelig Udsigt over Torvet.

Kl. 10 kom Kongen klædt som Alexander, Rigsmarsken Peder Munk som Scipio, Gert Rantzau som Hannibal og Anders Sinklar som Hektor, i prægtige Kyradser

og Hjælme med vajende Fjerbuske, fra Kansleren Christian Friis' Gaard i Store Kannikestræde, ridende ind paa Banen med Trommer og Trompeter foran. Derefter fulgte Kongens Broder, Hertug Ulrik og 45 Adelsmænd, ligeledes i fuld Rustning, tre og tre.

Deres malede Vaabenskjolde blev ophængt paa Dommerhuset, Herolderne udraabte deres Navne, Trompeterne blæste og Spærbrydningen begyndte. Der holdtes „Ballienrendende“ (Fægtning med Sværd), først mellem to indbyrdes, derpaa deltes hele Skaren i to Hobe, der paa engang red mod hinanden, dog paa Rad.

Dronning Anna Katrine som Barn. (Maleri paa Frijsenborg.)

Ogsaa ved denne Lejlighed udmærkede den unge Konge sig fremfor alle andre.

Derpaa skulde der have været holdt den egentlige nervepirrende Del af Turneringen „med skarpe Sværd“ og skudt med Pistoler, hvortil alle Forberedelser var truffet, men blev i yderste Øjeblik „for synderlige Aarsager“ opgivet, formodentlig paa Grund af de Ulykkestilfælde, som let kunde opstaa ved dette farlige Ridt, og vel sagtens ogsaa, fordi man vilde holde op, mens Legen var god.

8. Septb. blev uden for Slottet „paa den store grønne Plads“ afbrændt et Fyrværkeri med 60,000 Skud til Afsked, og næste Dag begyndte Gæsterne at drage

bort. Alle blev ledsaget paa Vejen, men størst Ære blev der atter vist Markgreverne af Brandenburg, blandt hvis Damer befandt sig den Prinsesse, Markgreve Joakim Frederiks Datter, Anna Katrine, hvem Kongen fattede Tilbøjelighed for under Kroningsfestlighederne. Ved den Lejlighed vandt hun Kongens Hjærte, og allerede det følgende Aar blev hans Dronning.

Ved Gæsternes Afrejse var Soldater og Borgere, i Rustning, opstillet langs Gaderne, Kanonerne paa Voldene og Skibene affyredes, og Kongen selv, og Enkedronningen, ledsagede sine Gæster til det Sted, hvor han havde modtaget dem.

Først ved Midten af September kom Byen igen i de gamle Folder.

Christian IV's Kroningstog. Efter Karel van Mander.

Den samtidige Beretning om Kroningshøjtidelighederne, om det sidste store Fyrværkeri paa Slotspladsen og de fremmede Gæsters Afrejse, slutter med en Taksigelse over, at „naar Ildebranden, et Mord og et Ulykkestilfælde ved Skydningen om Bord paa Skibene undtages, alting allevegne blandt høie og ringe Personer er saa fredsommeligt venligt og vel afganget ved Guds naadige Hiælp og Bistand“.

Den 14. October 1596 stadfæstede Kong Christian den Fjerde Stadens Privilegier.

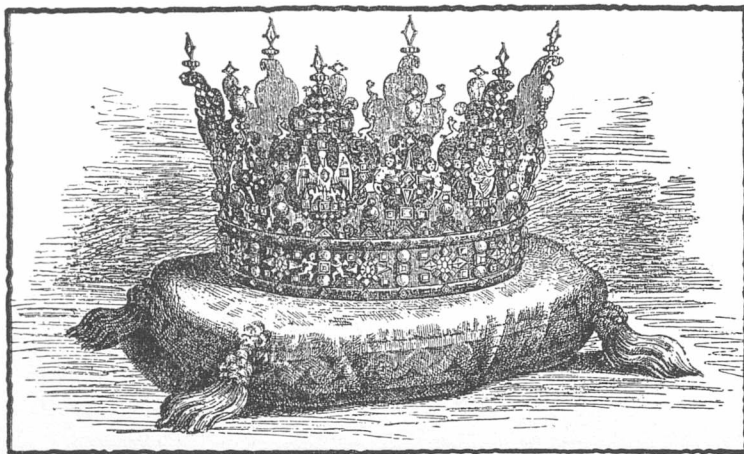
Et af Karel van Manderns Tapeter fra Frederiksborg fremstiller Kongens Hjemridt i Processionen fra Kirken, under den af de fire Rigsraader Jørgen Friis, Preben Gyldenstjerne, Axel Brahe og Frederik Lykke baarne Baldakin, er her iført en rød Gyldenstykkets Kappe, der holdes sammen af en Agraf over Brystet. Paa Hovedet bærer han den — som Symbol paa Valgkongedømmet — aabne Krone, i den højre Haand holder han Spiret og Sværdet hænger ved hans Lænd.

Hestens Ridetøj er rigt udstaffet, paa Siderne bærer Drabanter, Partisaner med det kongelige Navnechiffer, og bag Hesten ses Mænd i Harnisker og Stormhuer, som holder Mængden tilbage.

Kronen, som benyttedes ved denne Lejlighed opbevares den Dag i Dag paa Rosenborg, og er et sjældent udmærket Stykke Guldsmedearbejde, udført af Didrik Fuiren, Datidens ypperste Guldsmed, som under Kong Frederik den Anden boede i Odense, men netop kort før Kroningen flyttede til Kjøbenhavn.

Kronen er rigt smykket med emaillede Figurer, Diamanter, Perler og dyrebare Stene, efter en samtidig Beskrivelse, 970 i Tallet, og gør et overordentligt farverigt og blændende — men tillige let og elegant — Indtryk. Paa Forsiden ses en

Christian den Fjerdes Krone. Efter Originalen paa Rosenborg.

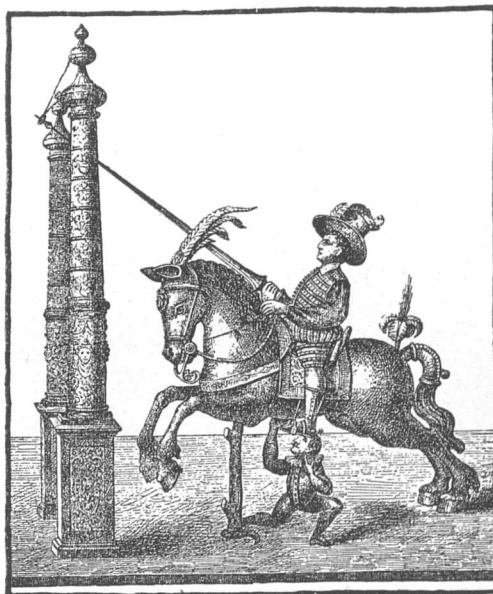
Pelikan, som hakker Blod af sit Bryst „ved hvilken Fugl betegnes ikke aleneste vor Herre Christus, men ogsaa al christelig Øvrighed, som er redebon til at lade sit Blod for sine tro Undersaatter“.

Det skyldes vistnok kun „det kostelige og mesterlige Arbejde“, som allerede Samtiden forstod at skatte, at denne Krone, et Mønster paa Renaissancetidens Kunstindustri herhjemme, ikke har delt Skæbne med saa mange andre Kostbarheder og er bleven slaaet i Stykker og indsmeltet. I Christian den Fjerdes sidste Regeringsaar, da Pengenøden truede med at voxte Kongen over Hovedet, var den pantsat, thi i 1645 skriver han: „Jeg haver nu sat mit Gods, Penge, Sølv og Guld med Helbreden til og sat den Krone, jeg er kronet med, i Pant for Penge, paa det jeg kan redde mit ærlige Navn“, men den maa dog snart være bleven indløst igen, da den — for sidste Gang — benyttedes ved Kong Frederik den Tredjes Kroning.

Paa Rosenborg opbevares endnu et Minde om Festerne d. 3. og 4. Septbr. 1596,

nemlig et i Brunsvig forfærdiget sølvforgylt Drikkebæger, forestillende Kongen i Færd med at stikke til Ringen, som er ophængt mellem tvende Søjler, prydet med en Del af de tilstedeværende Fyrsters og Ridderes Navne og Vaaben. Rytterstatuen er 28 Tommer høj, Søjlerne 48 Tommer. Hestens Udstaffering med Fjerbusken paa Hovedet og Halen og det danske Vaaben i Panden er karakteristisk, saavel som den under Dyret anbragte Dværg eller Hofnar.

Der er den Dag i Dag bevaret hosstaaende Afbildning af en Del af Kroningsfestlighederne — efter Tidens Skik — fremstillet under Eet.

Drikkebæger paa Rosenborg: Christian IV som Ringreuder.

I Forgrunden ses en Del af Processionen under Opfarten til Vor Frue Kirke, ved hvis venstre Side Hovmænd holder med de kongelige Haandheste, medens Trompetere og Pukkenslaere til højre behandler deres Instrumenter og Kedeltrommer med fuld Kraft.

Den sluttede Gruppe Ryttere er de fremmede Fyrsters Raad, Hansestædernes Udsendinge, Raadet i Hertugdømmerne og Danmarks Riges Raad, hvorpaa de fire Rigsraader følger med Regalierne.

Den næste Figur maa være den unge Konge, skønt han ikke er særlig udmærket, det skulde da kun være ved den store Plumase paa Hestens Hoved. Han red, efter den Samtidige,: „med stor Herlighed udi en over al Maade skøn hvid Klædning,

som var ganske aldeles overstukket med Guld, Sølv og Silke af allehaande Farvers Løvværk, og en sort Kappe, som var paa Opslagene tvers og endelangs saa og nedem om stukken med idel skønne trinde Perler, en gandske Haand bred“.

De Skikkelser i lange Kapper og med Pàrtisaner i Hænderne, og som bevæger sig paa Siden af Toget, maa være Drabanter.

Omtrent midt i Billedet ses den store, paa Amager Torv, opstillede Æresport, som i det væsentlige svarer til den overleverede Beskrivelse.

Kongen passerer netop igennem Buen paa Hjemvejen fra Kirken, og en svævende Engel ses oven over Baldakinen.

Kroningsfestlighederne i 1596. Efter et samtidigt Stik.

Længere fremme gaar Sten Brahe med Æblet, thi Majestæten fører jo nu selv Kronen, Sværdet og Spiret, Herolder udkaster Penninge og nyslagen Mønt, om hvilken Mængden slaas.

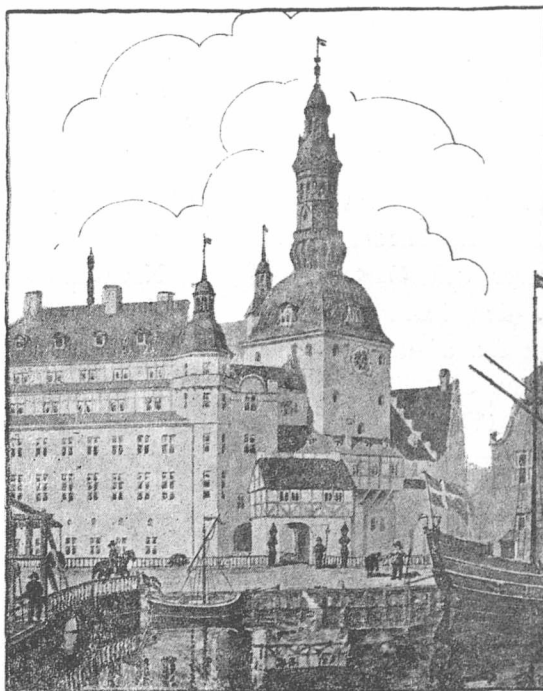
Bag ved ses Stimlen om Vinspringet paa Amager Torv og Festivitets-Oxen paa Spid over en vældig Lueild.

Baggrunden viser et mægtigt Taarn, af hvilket Fanger, efter almindelig Kronings-skik, løslades.

Handlingen i Kirken fremstilles yderst til højre i det Øjeblik, da Kongen knælende modtager Kronen af de tre Biskoppers Hænder.

Den unge Konge havde udviklet sig hurtigt, han var en smuk og kraftig Mand, Ansigtet var fyldigt og mandigt, Legemet var stærkt og sundt, og vidnede om hans Sans for ridderlige Sysler. Hans Skikkelse maatte gøre et vindende Indtryk paa alle, som saae ham, jævn og ligefrem, og Folket kom ogsaa snart til at holde af ham.

Kong Christian den Fjerdes lange Regeringstid blev saa betydningsfuld for Kjøbenhavns Udvikling og Physiognomi, at han i Virkeligheden kan siges at have paatrykt Byen sit Personligheds Stempel. Ved hans directe eller indirecte Initiativ blev Danmarks vigtigste By ført ind i de europæiske Hovedstæders Række, den blev Christian den Fjerdes By i udmærket Forstand, og trods alle Ildsvaader og Ødelæggelser er dette Præg den Dag i Dag ikke helt forsvundet.

Københavns Slot paa Christian IV's Tid. Efter Akvarel af Charles Christensen.

En livlig og begavet Natur som hans, kyndig paa de mest forskellige Omraader, med et aabent Blik for og brændende af Begærlighed efter at føre de store europæiske Kulturstrømninger ind i sit Land, fandt her en frugtbar Jordbund for sine Evner, og han havde netop den robuste Kraft, og det ungdommelige Mod, som udkrævedes til de store Opgaver og deres Løsning.

Under hans Hænder skiftede Byen Udseende som ved et Vidunder, intet Værk

syntes ham for stort, og man kan tilføje, intet for smaat. Overalt og under de forskellige Former spores hans Aand, og der var intet, som var ham uoverkommeligt.

Han forestod Bygningen af sine Orlogsskibe, holdt altid Flaaden i ypperlig Stand, og viste sig som en af Danmarks største Sølhelte.

Blandt de Forskrifter, som den unge Konge atter og atter havde optegnet i sine Stilebøger med sin alt i Ungdommen faste og tydelige Haand, var den latinske Sentens:

Regis ad exemplum totus componitur orbis

det vil i denne Sammenhæng sige:

Som Kongen bygger for, saa bygger de andre efter, og ingen Forskrift havde han lagt sig mere paa Sinde.

Pragtbygninger rejste sig, Terrain indtoges fra Søen, Byen udvidedes til det dobbelte, Handel og Industri fremmedes og grundlagdes, en rastløs Virksomhed, der bliver saa meget mere forbavsende, naar man betænker, at han for disse Pligter ikke glemte Landets øvrige Købstæder eller Riget i Almindelighed.

Hvad der end kan indvendes og er bleven indvendt mod hans Begavelse som Statsmand og Feltherre, staar hans varige Betydning for Kjøbenhavn — som for saa mange andre af Landets Købstæder — fast.

Hans Bygninger bærer den Dag i Dag hans Navnechiffer og hans Valgsprog, hans Bestræbelser for den indre Udvikling viste sig frugtbringende paa mange Omraader, selv om kun faa af dem kunde overleve Tidernes Omskiftelser.

Takket være Christian den Fjerdes Iver, ærlige Vilje og personlige Indgriben paa de forskellige praktiske Felter voxede Kjøbenhavn op til at indtage en sideordnet Plads blandt Europas store Byer.

REGNA FIRMAT PIETAS

SPECIELLE KILDEANGIVELSER:

- Dr. Archivar O. Nielsen: Københavns Diplomatarium*
do. Københavns Historie og
Beskrivelse
- A. Fabricius: Danmarkshistorie*
- Axel Henriques og*
Carl C. Christensen: Strøget
- Holger Rützebeck: Absalons By*
- C. F. Allen: Lærebog i Danmarks Historie*
- N. S. Gjerløff: Mit Fædrelands Historie*
- Carl Bruun: Københavns Historie*
- H. C. Bering Lüsberg: København i gamle Dage*

NY SERIE NR. III

KIØBENHAVN

ANTONIGADE

BYHISTORISK-TOPOGRAPHISK SKILDNING

VED

O. C. NIELSEN

CASSERER

BYHISTORISK FORFATTER OG TOPOGRAPH

ANTONIESTRÆDE, I BAGGRUNDEN SES PILESTRÆDE

ARNOLD BUSCK

KIØBENHAVN

1935

*Naar nedad vore Dage rinde,
bli'r Mindet Haab og Haabet Minde.*

ANTONIGADE

Dette forhenværende „Stræde“, der i den nyeste Tid blev ophøjet til „Gade“, hører til Stadens ældste Gader, og er formentlig opstaaet i Begyndelsen af det 14. Aarhundrede.

Der bredte sig et stort, ubebygget Terrain inden for Voldene, bag Kjøbmagergade og Nord for Østergade, for en Del Haver og Agre, henhørende under den Gaard, der laa mellem Lille Kongensgade og Vingaardsstræde, og kaldtes „Østergaard“.

Disse Jorder blev senere hen udstykket i flere store Parceller, og en af disse Hovedparceller, beliggende i Pilestræde, i Nærheden af Antonigade, kaldtes „Pilegaarden“, hvorefter Gaden tog Navn, først „Pilegaardsstræde“, senere forkortet til „Pilestræde“, og var den eneste Gade, som fra Østergade førte mod Nord.

Paa et skitseret Kort fra c. 1300 ses afmærket en kort Gadestrækning fra Østergade mod Nord omtrent op til Antonigade, mere var der ikke dengang af Pilestræde, men efterhaanden tog Bebyggelsen til i denne Egn, Pilestræde banede sig Vej videre mod Nord og Antonigade mod Øst, Udstykning af Parceller fortsattes, øde Jorder og Haver solgtes og Bebyggelse bredte sig til alle Sider.

Antonigade har fra først af haft Benævnelsen, Grønnegade, fælles med den øvrige Strækning af Grønnegade, der stoppede op omtrent ved nuv: Ny Østergade, og uden for Gaden løb Byens Befæstningsanlæg, hvor nu Gothers Gade er.

Grønnegade nævnes i Jordebogen fra 1380, og har paa den Tid gaaet fra Pilestræde, paa dens sydlige Side laa væsentlig Haver, der hørte til Østergades Gaarde, og paa den nordlige Side mange ubebyggede Jorder og tillige Haver, der opregnes i nævnte Jordebog. Navnet Grønnegade var saaledes meget betegnende, fordi der jo paa begge Sider laa Haver, Græsmarker og landlig Bebyggelse.

1419 udstedtes Skjøde paa en Grund, der strakte sig 19 Alen langs Algaden, Pilestræde, og 53 Alen langs Strædet, som gik over Pilegaards Grund. Dette uanselige Stræde hed dengang „Povlsstræde“, som nævnes kun denne ene Gang, men var det, som nu er Antonigade.

Hvem denne Povl var, som Strædet en Overgang havde faaet Navn efter, har jeg ikke kunnet finde noget om, men det kan antages at have været en for sin Tid stor og kendt Grundejer her.

Quarteret omkring Povlsstræde og Pilestræde havde i lange Tider Præg af Landet og Landlivet, og det gik trevent med Bebyggelsen.

Povlsstræde synes endnu ind i det 16. Aarhundrede at være Baggade bag de nærliggende Ejendomme, hvis Hovedfacader vendte ud til Hovedgaden, og var vistnok flere Steder bebygget med Boder, udlejet til Handlende, det var nemlig paa de Tider en almindelig Skik, at der indrettedes saadanne Boder, ikke alene uden for Hovedbygningerne ved Hovedgaderne, men ogsaa paa afsides Steder ved Baggaderne.

Navnet Povlsstræde, som havde været gældende i en lang Aarrække, ombyttedes med Betegnelsen „Lille Pilestræde“, og nævnes saaledes endnu i 1531 i Omtalen af det Hus her i Strædet, hvilket tilhørte Antoniter- eller Antonii Klosteret i Præstø og var Priorens Residens.

Dette Præstø-Kloster havde ikke Filial-Kloster i Kjøbenhavn, men den herboende Prior repræsenterede Klosteret i alle gejstlige Anliggender og varetog dets materielle Interesser.

Klosteret i Præstø hørte under Antonius-Ordenen, en Hospitals-Orden, opkaldt efter den hellige Antonius fra Ægypten, og opstod i Slutningen af det 11. Aarhundrede.

Da en alvorlig epidemisk Sygdom i Slutningen af det 11. Aarhundrede hærgede Syd-Frankrig, blev en Søn af en rig Adelsmand Gaston fra Dauphine angrebet af en koldbrandagtig Sygdom. Symptomerne lignede meget Meldrøjeforgiftningen, idet der ofte kom Koldbrand i Arme og Ben, og under stærke Lidelser medførte Sygdommen Døden.

Ved Sanct Antonius' Reliquier lovede Faderen da at give Kirken hele sin Formue og Gods, hvis hans syge Søn kom sig. Dette skete, og Sygdommen kaldtes fra den Tid Antonius-Ild, den hellige Ild.

Gaston dannede nu Antonius Ordenen, rejste et Hospital, med det Formaal, dels at pleje Syge, dels at være Hjem for en Samling af Lægebrødre, og selv sluttede han sig til dem.

Paa det berømte Korstogsmøde i Clermont 1095 stadfæstede Pave Urbanus den Anden strax deres Broderskab, men først 1218 tilstodes det dem at aflægge Munkeløfterne.

Pave Bonifacius den Ottende gjorde dem i 1297 til regelbundne Kanniker, og fra da af kaldtes Antoniusbrødrene for „Antonius-Herrer“.

Deres Dragt var sort med et himmelblaat Antonius Kors paa Kjortelen og Kappen.

Ordenen udbredtes over Frankrig, Italien og Tyskland, og i Spidsen for den stod Forstanderen for Moderklosteret, Sanct Antoine, i Vienne.

Det blev efterhaanden Sædvane, at nogle af Munkene gik ud, for at „terminere“ d. v. s. indsamle Gaver. Antonius Klostrene regnedes derfor ofte for Tiggerklostre. Den sædvanlige Gave til dem var Svin.

I Slutningen af det 14. Aarhundrede kom der ogsaa „terminerende“ Antoniusmunke over Danmarks Grænse, og snart lykkedes det dem i Angel at grunde et Kloster, Maarkær, en Nybygd fra Tempsin i Mecklenburg.

1470 afstod Kong Christian den Første Munkene i Maarkær, Frue Kirke i Præstø, og nu grundlagde de en Filial der. Dette nye Antonii Kloster blev godt udstyret, saaledes skænkede Kong Hans det i 1504 Beldringe Kirke.

Men snart indtraadte en Periode, der var rig paa indre og ydre Brydninger, nye Tider var i Frembrud, borgerlige og kirkelige Omvæltninger forestod, der paa afgørende Maade skulde ændre den gamle Tingenes Tilstand.

Reformationsbevægelsen herhjemme brød sig Vej, og i 1531 var Antonii Kloster saa trykket af økonomiske Vanskeligheder, at det „af Nød og Trang“ maatte skille sig af med Huset i Lille Pilestræde.

Den 24. Juni 1531 tilstod:

„Erasmus, Prior i Sanct Antonii Kloster i Præstø, at Henrik Gøye, Lehnsmand „paa Vordingborg, havde betalt ham og Klosterbrødrene for det dem tilhørende „Huus i Lille Pilestræde i Kiøbenhavn, hvilket de af Nød og Trang havde maattet „ladet fare, da de ikke vidste andet Raad i de vanskelige Tider“.

Efter dette saakaldte „Antonii Huus“ fik Strædet siden Navnet Antoniestræde, som i de svundne Aarhundreder forekommer med følgende forskellige Stavemaader: Anthoni Strædet, Anthonij Stræde, Anthoniistræde, Anthonjstræde, Antoni Strædet, Antoniiistræde, Antonjstræde og Annthonistræde.

Sanct Antonii Gilde, som væsentlig bestod af Gejstlige, men ogsaa Lægfolk og Kvinder kunde optages, stod sikkert i Forbindelse med Sanct Antonii Alter i Vor Frue Kirke, og til dette hørte formodentlig den Sanct Antonii Jord i Nærheden af Sanct Peders Kirke.

Det berettes, at i 1521 skænkede Peder Toller i sit Testamente Sanct Antonii Gilde en Dug, et Tinstob og et Haandklæde.

I Kjøbenhavns Jordebog 1496 omtales den Antonii Kloster i Præstø tilhørende ret store Grund med Bygning og Have paa den vestre Side af Teglgårdsstræde og op til Byens Planker hen mod Jermers Gab „i Længden fra det Dige ved Plankerne af nør i syd langs ud med Strædet 94 Al, Bredden paa den nørre Ende langs ud mod Diget af øster i vester 86 Al“.

1535 havde Biskop Joakim Rønnow, vistnok imod Klosterets Vilje, faaet „denne Jord med nogen føje Bygning“, og Klosteret gav Tilstaaelse for at have annammet og oppebaaret Fyldest derfor.

Imidlertid siges nogle Aar efter „at den Jord udi Kiøbenhavn, som man kalder ved Jermers Gab, den finge de aldrig Penninge eller Penninges Værd foruden et Pund Malt“.

Om Antonius-Ordenen kan sluttelig oplyses, at en Omdannelse af Ordenen forsøgte i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede, men mislykkedes. 1774 blev den slaet sammen med Malteser-Ordenen, og har delt Skæbne med denne.

I gammel Tid var det en almindelig og smuk Skik, at bedrestillede Folk betænkte de Fattige og Husarme, og denne Trang til Hjælpsomhed gav sig Udslag paa mange Maader. Hvad man fra først af stræbte efter, for at sikre de Fattige en fast, aarlig Indkomst, foruden hvad Tavlepenge og Fattigforstandernes Indsamlinger indbragte, var faste Ejendomme. Man bortgav til de Fattige Gaarde, Boder eller Vaaninger, ja, undertiden medfulgte der ogsaa Penge, Klæder, Indbo etc.

Fra 1549 haves Fortegnelse over alle større Gaver til de Husarme, og heraf ses, at langt den overvejende Del af Gaverne var Gaarde og smaa Huse.

I Fortegnelsen over „de Huuse og Vaaninger, som tilhører de fattige Husarme“ findes „om 3 Boder i Antoniestræde skænket de Fattige“ anført saaledes:

„Itt pergamenndzbreff, som borgemester och raad her wdi Kiøbenhaffn haffuer „wdgiffuid aff Raadhuusit anno MDLXXIX, den XVJ nouembris, liudendis att „Christen Aalborgh haffuer giffuid de fattige huusarme three rennteboeder lig- „gendis wdi Anthonistrede paa hiørnit østenn fran Pilestrede, huilcke samme „boeder de fattigis forstandere effter hans død och affgannng annamme skulle, „effter som thett breff, hannd dennom ther paa giffuid haffuer, widere formelder.“

I „Testamente- og Siælegavebog for de Fattige ligeledes tilført:

„Sal: Christen Jennszen Aalborg hans gauffue breff paa 3 leyeboeder liggendis „i Anthonistrede, epter gauffue breffuidts wiider formellding, sub dato denn 8. „october anno 1579.“

Af Protokollen over solgte Ejendomme i Sanct Nicolai Sogn fremgaar det, at i 1631 blev 2 af disse Boder solgt:

„Antonistrede. Toe leiewonninger liggendis paa enden wdj Anthoni strede oc „strecker sig om thill Piilestrede, huilcke erre giffuen af Christen Jensen Aal- „borrig oc hans hustru, epter dieres gauffue breffs formelding sub dato dend „8. october anno 1579, oc giffues jordskyld till S. Nicolai Kircke 2 Mk 3 sk „2 alb. Samme leyewonninger er sold om paaske anno 1631 til Christian Alken- „bregt kleinsmid for femb hundrede courrent dlr., hvorpaa han strax haffuer „affkortet 100 courrant dlr. for atskillig jernwerck wdi Conuenthuset forferdiget „aff laase, hengsler, jernstenger wdi winduer oc andet.“

I Begyndelsen af det 17. Aarhundrede havde det overalt paa Byens Grund taget saadan Overhaand med Opsætningen af mere eller mindre ulovlige Skure, Boder,

Bislag, Kælderhalse og Trapper i Gader, Stræder og Torve til stor Gene for den almindelige Færdsel og ganske imod de kongelige Forbud, at Borgmestre, Raad og Byfoged samt 16 tilforordnede Borgere d. 3. Octb. 1609 foretog en Synsforretning over alle disse Tilvækster og Uregelmæssigheder paa Fortovene, og Resultatet blev for Antoniestrædes vedkommende:

„Vdi Antonistræde skal paa begge sider alle bischlaug och byesens schuer fløt-
„tis inden rendestenen, och rendestenen att were 1½ allne nær foedstøckerne.“

Antoniestræde var forud mest optaget af Børstenbindere, det var Børstenbinder-nes Eldorado, og uden for næsten hvert Hus hang Koste og Børster. Nu er der kun een Børstenbinder tilbage her, men i saa stærk Grad har Gaden i forrige Tider været præget af dette Haandværksfag, at man endnu kan høre ældre Folk kalde Gaden for „Børstenbindergaden“.

Det gamle Antonistræde gemmer ogsaa paa Minder fra Cigarernes første Tid, idet den af alle kendte Tobaksfabrikør Carl Adolph Radekøp, der boede i Grønne-gade 26, i en Menneskealder havde sit Udsalg af Cigarer og Tobakker her i den lille, snævre Børstenbindergade Nr. 18. Ejendommen er forlængst forsvundet, og er nu en Del af Crome & Goldschmidts Forretningsbygning i Antonigade.

Der blev i Fortiden røget overmaade meget Tobak, men det var paa Merskums- eller Kridtpiber, og man røg kun inden for fire Vægge.

Cigaren kendte man ikke i Kjøbenhavn eller i hele Danmark før ved Begyndelsen af det 19. Aarhundrede, men da Cigarrygning først var bleven udbredt her, viste mange Herrer sig ogsaa paa Gaderne med dette saa nødvendige Attribut til Mandighed.

Cigarerne gik deres Sejrs-gang, og omkring 1811 var det temmeligt almindeligt, at de promenerende Herrer gik med Cigarer i Munden og dampede løs af alle Kræf-ter, et Syn, der gjorde dybt Indtryk paa de forbipasserende Damer.

Gaar man nu ned gennem Gaderne, vil man lægge Mærke til, at de fleste Herrer gaar med en Cigar eller en Cigaret i Munden, uden at det gør det ringeste Indtryk paa nogen, og ret længe varer det vel ikke, før det svage Køn i lige saa stor Maalestok viser sig med det samme nødvendige Attribut til Kvindelighed.

1805 maa betragtes som det Aar, i hvilket Cigarerne holdt deres Indtog, thi i „Adresseavisen“ for d. 8. Aug. stod at læse, at der „ved offentlig Auction hos Ryberg & Co i Store Kongensgade skal bortsælges 1 Kiste Zigarer“. Senere bog-staveredes de Sigarer og sluttelig Cigarer.

Tre Uger senere, d. 31. Aug. averterede i samme Blad, Urtekræmmer Søren L. Mulvad i Naboløs, at han solgte „fine oprigtige Havannah Zigarer à 1 Rdlr. 100de“. Og samme Dag stod bekendtgjort i „Adresseavisen“, at der d. 6. Setb. skulde være Børsauction over ikke mindre end „45 Kister Havannah Zigarer“.

Den første, som i Kjøbenhavn gav sig af med Cigarfabrikation, var Tobaksfabrikør Salomon Monies i Møntergade, og i 1811 — i Forening med The- og Pottehandler Michael Soldin — oprettede en „Zigarfabrik“. Lidt efter lidt dukkede den ene Cigarfabrik op efter den anden, og i 1821 kom Fabrikant Carl Adolph Radekop, en af Datidens mest kendte Cigarfabrikanter, men af hvad Natur hans Havannesere har været, ses bedst af, at hans Navn endnu er paa alles Læber, naar man vil kende-tegne en daarlig Cigar: „en Radekop“.

Naar vi hører Navnet Antoniestræde, kommer vi til at tænke paa A. Rosenkildes morsomme Skildringer af „En jydsk Degns Rejseerindringer“, thi det var jo i denne Gade, at Rosenkilde lod den brave, jydsk Skolelærer, Anders Tikjøb, logere hos Børstenbinder Peter Pingel junior baade som Student og senere under det æventyrlige og genvordighedsrige Ophold i Hovedstaden.

De første Huse her — som overalt i Byen — var smaa og lave og ikke grundmurede, hvad der først sent blev almindeligt i Kjøbenhavn.

Endnu i Begyndelsen af det 15. Aarhundrede var der kun faa Stenhuse i Staden foruden Kirker, Klostre, Fæstningstaarne og Raadhuset.

I Povlsstræde, som andre Steder, var det almindeligt at opføre Husene af Træ eller klinede af Ler og straatækte, og Taget var ofte 8—9 Alen højt. Tagskæget var kun c. 2 Alen fra Gaden og Vinduernes Solbænk befandtes lidt over eller i Flugt med Gadelinien. Disse lerklinede Bygninger var forsynet med Straatag og Fjælegavle, der vendte ud til Gaden. Bag ved og imellem Husene laa større eller mindre Haver og Kaalgaarde.

Da saadanne ringe Huse med deres Træ og Straa ved opstaaende Brande blev et let Bytte for Luerne, blev det i 1433 forbudt at tække med Straa. Ind mod Gaarden maatte man dog gjerne have Fjæletag, men ud til Gaden skulde der tækkes med Sten. Det var imidlertid kun de færreste, som holdt sig dette efterrettelig, man beholdt Straatagene, da disse var tætte og lune, og heller ikke i Povlsstræde var der Begejstring for Tegltagene, som man fandt var upraktiske, idet de ikke kunde holde Vand og Kulde ude.

I Begyndelsen af det 16. Aarhundrede, i Lille Pilestrædes Dage, begyndte de lerklinede Bygninger at afløses af større og pyntelige Stenhuse paa 2 Stokværk, men oftest byggede man dog Bindingsværkshuse.

Efter at man omsider havde faaet et Teglværk, og det ikke mere var saa omstændelig og bekostelig at faa Sten, opbyggedes mange Stenhuse, men indtil Slutningen af det 18. Aarhundrede var Bindingsværkshuse dog i afgjort Flertal, og har gennem svundne Tider knejset i gamle Antoniestræde.

Disse Bindingsværkshuse med øverste Stokværk hængende frem over Stueetagen, med deres pyntelige Udskæringer, har forud ogsaa i Antoniestræde skabt et afvex-

lende, interessant og ejendommeligt Gadebillede, hvori der ikke bragtes nogen Forstyrrelse ved de store Bybrande, idet Antoniestræde forblev uskadt baade i 1728 og 1795, og saaledes i mangt og meget bevarede Præget af en gammel Gade, indtil den nyeste Tid fjærnede hele den ene Side af Gaden og et stort Stykke af den anden Side.

I gamle Dage var det dog ikke blot Husene med deres mange, snurrige Udstafferinger, Bislag, Kælderhalse, Stentræpper, Afviserstene, Haandværkernes morsomme Udhængsskilte etc., som alene skabte det gammeldags hyggelige og rolige Gadebillede, men dette blev ligesom fuldstændiggjort ved Befolkningens Paaklædning, og man kan derfor heller ikke danne sig et nogenlunde anskueligt Billede af en svunden Tid, uden ogsaa at tage sligt i Betragtning.

Familiestykke 1828.

Dette var nu altsammen, hvad der prægede Gaderne udadtil, men interessant er det ogsaa at læse om, hvorledes Husene var bygget og indrettet, hvorledes hver enkelt Tidsperiode gjorde sig særlig bemærket, og hvordan de veksle Tiders Beboelses-Lejligheder var indrettet, udstyret og meubleret.

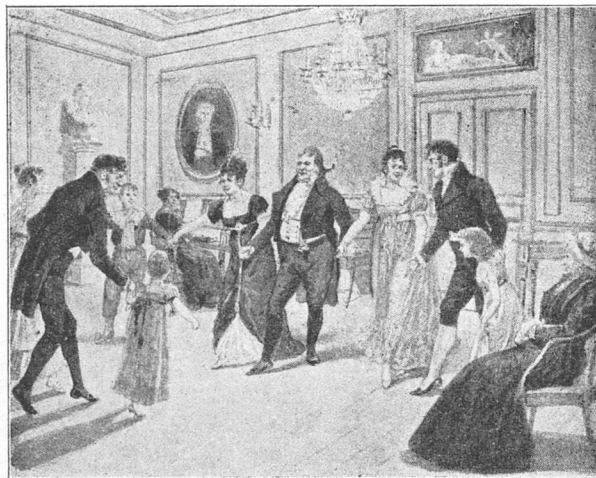
Fortidens tarvelige og beskedne huslige Indretning og daglige Levemaade var vidt forskellig fra vore Dages, og for ret at fatte den store Forskel, vil vi tænke os blot Hundrede Aar tilbage i Tiden, til Kong Frederik den Sjettes Dage, og saa sammenligne de gode, solide Borgerhuse i det gamle Kongens Kjøbenhavn med Nutidens Lagkagehuse, Bungalower og Penalhuse, og de gamle, ærværdige Lejligheders Udstyrelse og Meublementer med Øjeblikkets Funkis Udskejelser.

Hvilke yderliggaaende Modsætninger. —

I vore Bedsteforældres Tid stillede den kjøbenhavnske Borgerstand beskedne Krav til huslig Indretning og daglig Levevis, men var alligevel lykkelig og tilfreds med, som de havde det. Fordringerne var naturligvis lidt forskellige, alt eftersom Familierne var situeret. De Bedrestillede ønskede meget gerne at have en smuk Sal, der kunde staa urørt med Overtræk over de gode Meubler, undtagen de faa Gange, naar man gjorde et Selskab eller et Bal.

Husmoderen kunde slet ikke tænke sig ikke at have et stort, lyst Køkken m. m., hvad der ogsaa i Reglen fandtes i de ældre Huse, hvor man ikke kneb saa meget paa Pladsen.

Dans i Hjemmet.

Derimod kunde man let finde sig i Savnet af en Entré, og var overordentlig nøjsom i Fordringerne til Værelsernes Mængde.

En særegen Dagligstue og en aparte Spisestue ansaas ikke nødvendig for Folk af Middelklassen, man kunde godt spise og drikke i den Stue, hvori man ellers opholdt sig, ja man kunde til Nød endog sove der. Der var endog ret velstaaende Familier, der førte deres hele Liv i den ene Stue. Fader og Moder og de halvvoxne Sønner sov dér sødelig om Natten, nød deres Morgenkaffe i den natlige Atmosfære, spiste deres Middagsmad dér med den bedste Appetit, og forrettede al daglig Gerning med dens Lektuelæsning, Barbering, Syning etc. i den selvsamme Stue.

Det var jo næsten for meget af det Gode, og de fleste Familier havde vel derfor et særskilt Sovekammer, men et saadant kunde strække til for mange Medlemmer.

Man var ikke forvænt med Børnekamre, Paaklædningsværelser og Skabstuer, lige saa lidt som med Korridorer, saa at Tjenestepigen havde sin jævnlige Gang gennem Soveværelset. Man var nu engang vant dertil, det kunde ikke være anderledes.

Værelserne var vel i Reglen rummelige, men ofte belemret med mange Vinduer og smalle Piller mellem disse. Væggene var beklædt med meget højt Panel forneden, medens Overdelen ofte var betrukket med oliemalet Lærred delt i Felter. Døre, Vinduer og Paneler var gjerne malet med hvid Perlefarve og Loftet ofte ret net dekoreret. Fløjdøre var sjældne, og forgyldte Lister endnu sjældnere.

Ligesaa tarvelig som Værelsernes Udstyrelse var sædvanligvis ogsaa deres Meublement. Man fandt vel sommetider hos velstaaende Familier, især af Handelsstanden, en meget smukt og rigt meubleret Sal eller Stadsstue med røde Silkedamaskes Gar-

Selskabsleg.

diner og lignende Betræk paa Sofa og Stole, et smukt skotsk Gulvtæppe og en stor Krystal Lysekroner i Loftet, samt et Par anselige Pillespejle med forgyldte Ørne under Konsollerne, paa hvilke ofte saaes ostindiske Bojaner med Potpourri.

En saadan Sal tog sig godt ud om Aftenen, naar Overtrækkene var taget af Meublerne, og den tændte Lysekroner kastede sit magiske Skær over de forsamlede Gæster, men Familiens Dagligstue og Sovekammer var desto tarveligere.

I Dagligstuen fandtes meget sjældent et Gulvtæppe. Vintergardinerne var af Meubelsirts, Betrækket paa de simple haarde Bøgetræes Stole og den firkantede Sofa med Krølhaarslaget i Sædet var af sort Morin.

Foran Sofaen stod et stort med et blaat og gult Bordtæppe belagt Divanbord, der ogsaa brugtes til Spisebord. Under Pillespejlet en Mahognitræes Commode, ved

Vinduerne Forhøjninger med een eller to Stole, der udgjorde de reglementerede Sæder for Familiens kvindelige Medlemmer, og kun ved indtrædende Vacance kunde benyttes af de mandlige Personer, naar de maatte have Lyst til ogsaa at kaste et Blik paa det brogede Gadeliv.

Uden for et af Vinduerne var et stort firkantet Reflectionsspejl, der inde fra kunde drejes ved Hjælp af Snore. Vinduerne mod Solsiden var ofte forsynet med store Markiser baade med For- og Sidestykker.

Armstole, Lænestole, Gyngestole og andre Luxusstole var ukendte Størrelser.

Ligesaa tarveligt var Meublementet i Sovekammeret. De Gamle hvilede ofte i en stor Himmelseng fuld af dejlige Dyner og Puder, Smaapuslingerne laa i smaa malede

Borgerfamilie i sin Stue omtrent 1815. Efter et samtidigt Silhuetbillede.
Kunstneren har symmetrisk anbragt to Lampetter, to Spejle og to Fuglebure i Baggrunden.

Senge forsynet med forsvarlige Sengeheste for at afværge Ulykker. Et Spejl ophængt paa en af Væggene, en lille Servante, der ansaaes tilstrækkelig for den hele Familie, et stort dobbelt Klæde- og Linnedskab samt et Par Stole fuldendte Soveværelsets Meublering.

Nær ved Sovekammeret var Køkkenet. Man kendte dengang saa godt som ikke de senere saa almindelige lukkede Komfurer, man havde kun den store aabne Skorsten med dens rummelige Ildsted. For at spare lidt paa Brændselet, der udelukkende bestod af Brænde og Tørv, hvilket dengang kunde købes for en billig Penge, havde man een eller to Ildgryder, hvori Ilden optændtes. Paa disse stilledes nu Kedler, Gryder og Pander til Kogning og Stegning af Madvarerne.

Da man ingen Bagerovn havde, brugte man den store ovale saakaldte Stegeso til Stegning af større Kødstykker og Jydepotter til Ænder og Kyllinger.

Julekage og Æblekage bagtes i en Pande dækket af et højt Kobberlaag, hvorpaa Gløder kunde anbringes.

Fortinnet Kobbertøj var meget yndet og gav Køkkenet et vist sirligt Præg, naar det opstilledes vel poleret imellem det ligesaa skinnende Messing-Husgeraad.

Svovlstikkepigen.

Paa Hylden over Skorstenen paraderede Kobber-Suppekedlen, et Par Messing-Kasse-roller, to solide Malmmortere, adskillige velpudsede Messing-Lyestager til et eller to Lys, forskellige Stryge- og Pibejern, nogle Tintallerkener etc.

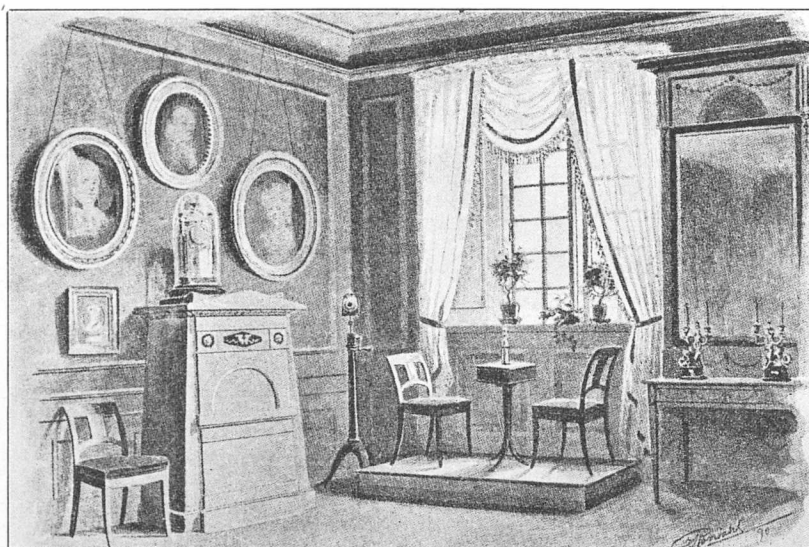
Paa Væggen oven over hang Æbleskivepanden, Formen til Julekagen, Buddingeformen og nogle smaa Kobberforme af en underlig Facon. Kobber-Maskinen med Kaffekanden og Fyrfadet af samme Metal havde gærne sin egen Hylde.

Paa Rækkerne over det løse Køkkenbord ved en af Væggene paraderede det Mus-selmodels Kjøbenhavns Porcelain med Masser af krusede Fade og Tallerkener, hvilket dengang fandtes i ethvert Hus.

I en Krog stod den store Vandtønde eller en lille Bænk med to sirlig malede Vandspande.

Ved Siden af Køkkenet fandtes et rummeligt Spisekammer og i Reglen et lyst og godt Pige-kammer.

I ethvert velordnet Hus var der foruden Forældrene og Børnene ogsaa en tredje Stand, nemlig Tjenestetyendet. Der var sagtens ogsaa i hine svundne Tider noget

Stue med Møbler i Empirestil.

i Vejen med Tjenestepigerne, man hørte ogsaa dengang Klager over mangen en Pige, og hvor skulde det kunne være anderledes? „Menneskene ere jo ikke saa gode, som de burde være“, sagde allerede Biskop Balle, og ingen kunde forlange lutter Fuldkommenhed af Tjenestetyendets Klasse.

Man forlangte ikke meget af et Tyende. Der var ikke meget at holde rent og at overkomme selv for en Ene-pige i et mindre og tarveligere Hus, thi al den Gerning, hvortil der fordredes en større Udvikling og lidt mere Kunstfærdighed som at lave fine Retter eller stryge Manchetskjorter m. m. udførte Husmoderen selv.

Tjenestepigen forrettede glad og tilfreds det huslige Arbejde, som blev anvist hende, og fandt det ganske i sin Orden, at En byder og en Anden lyder, at En er Arbejdsgiver, og en Anden Arbejdstager, og derfor var glad ved at have et Sted, hvor det daglige Brød og lidt Penge til kunde erhverves ved præsteret Arbejde.

Der var dengang Tjenestefolk nok at faa, og fremfor alt da i Kjøbenhavn. Baade Husmands- og Gaardmandsdøtre fra Sjælland og alle Provinserne havde Lyst til at se Hovedstaden, og tjene dør et Par Aar for en efter Omstændighederne ret god Løn. Man fixede sig saa med det samme lidt op og var nok saa anset, naar man vendte tilbage til det landlige Hjem.

Kjøbenhavn vrimlede derfor af Tjenestepiger af Bondeklassen, baade i Skikkelse af Kokkepiger, Stuepiger og Ammer, alle i komplet eller kun lidt modificeret Nationaldragt med den broderede Hue og de lange røde Nakkebaand.

Borgerligt Besøg.

Tjenestepigerne var i Reglen jævne, flittige ordentlige, tarvelige og meget nøjsomme. Ja, nøjsom maa man nok kalde den voxne Pige, som var tilfreds med c. 30 Rdlr. aarlig Løn, altsaa c. 8 Skilling om Dagen for 16 Timers Arbejde. Og dog kom Pigerne ret godt ud af det og kunde klæde sig takkeligt uden at have nødvendig at skaffe sig Biindtægter paa Herskabets Bekostning, men der var da rigtignok heller ikke den uendelige Række af fristende Forlystelsessteder beregnet paa de mindre Formuendes Ruin. Forholdet mellem Herskab og Tyende var dengang særdeles godt.

Det huslige Liv i Kjøbenhavn var selv med al sin Tarvelighed og Simpelhed overordentlig hyggelig. Ganske vist oplod man ikke sine brillant oplyste Saloner for en talløs Skare af Gæster, man samlede ikke et hundrede Mennesker sammen til en Konfirmation og gav ikke Baller for 40 Par med varm Souper, men man havde det

lunt og godt inden fire Vægge, havde god tillavet Mad hver Dag paa Bordet, var glad ved hinandens Selskab og havde altid Lejlighed til at modtage Venner, som kom uden Indbydelse.

Efter at vi nu har tilbragt en fornøjelig Stund indendørs, maa vi atter beskæftige os med selve Gaden, den kære, gamle Børstenbindergade, der med sit Mylr af Skilte og Børster, smalle Fortove og toppede Brolægning dannede et særegent og interessant Gadephysiognomi.

Kokkepige fra c. 1815.

Men som det gik inden for Murene, skete der ogsaa i de kommende Tider Forandringer uden for i gamle Antoniestræde som andre Steder i Staden. Der kom nye Sæder og nye Skikke, der kom nye Ejere og nye Lejere, Tiden og Udviklingen gjorde sine Krav gældende ogsaa her, og tilsidst blev Strædet næsten helt raseret ved Anlægget af det nye City-Quarter.

I Slutningen af 1890'erne købte Consortiet Fisker-Volmer for Nedbrydning de mange Ejendomme, dels Østergade Nr 26, 28, 30, 32 og 34 og dels i de tilstødende Gader, Christen Bernikovsstræde, Antoniestræde og Pilestræde, paa hvilke Grunde det saakaldte City-Quarter rejste sig, gennemskaaret af en ny Citygade.

Paa det ene af Hjørnesterne ud til Østergade anbragtes en af Jul. Schultz modeleret Kvindeskikkelse, der skal symbolisere „City“.

Anlægget af dette nye Quarter fortsattes senere af Bygeselskabet City.

Den nye fremfarende Tid tog haardt paa Antoniestræde, der ligefrem blev lem-læstet til Fordel for City-Bygningerne, Beboerne blev jaget væk, Husene revet ned i 1897 paa hele den sydlige Side af Gaden, moderne pralende og gigantiske Bygninger blev smækket op i en Fart paa de gamle Ejendommers Grunde, Gaden blev iført moderne Skrud og samtidig gjort bredere, men erkendes maa det, at overordentlig meget af den gamle, københavnske Hyggelighed gik tabt ved disse vældige Raseringer.

Wilhelm Marstrand. Et Familiestykke 1837.

For dog at faa nogen Variation i det trivielle Nedrivningsarbejde, kastede man sig i 1901 over det gamle Gadenavn, og Resultaterne af Overvejelserne blev, at man var snoppet nok til at slaa en tyk Streg over „stræde“ og det foranstaaende lille „e“, og i Stedet for stræde skrev gade, saa Navnet blev „Antonigade“, altsaa heldigvis ikke værre Medfart, end at det gamle byhistoriske Minde om Antonii Hus blev bevaret i den nye Benævnelse.

Efter at have gjort kort Proces med Antoniestrædes ene Side, trak man Vejret en Tid, for i 1901 at tage fat igen med friske Kræfter, og det gjaldt nu den anden Side af Gaden, hvor et Par Huse efter Nr 9 blev nedrevet, og her opførte saa Kjø-

benhavns Kommune i 1902 den store, smukke Bygning, hvori der installeredes Politistation, og endelig i 1909 maatte Resten op til Hjørnet af Gammel Mønt vige, for at give Plads til „Kvindelig Læseforenings Hus“.

I det gamle, endnu staaende Hus, Nr 9, fødtes min og alles Ven, den landskendte, geniale Improvisator, Louis Halberstadt, der stadig befinder sig i bedste Velgaaende. Faderen var Ejer af Huset og boede paa 1ste Sal i Lejligheden med de 4 Vinduer fra venstre. Til disse gammeldags indrettede Stuer, til Huset og til gamle Antoniestræde knytter sig min gode Ven Halberstadts Barndoms- og Ungdoms-Min-

Det sydlige Hj. af Kristenbernikovstræde og Antoniestræde i 1860erne; Ejendommen ombyggedes i Slutningen af 1870erne.

der, og alt det meget han har oplevet her og kan huske, er ikke blot af stor Interesse i byhistorisk Henseende, men saa morsom og underholdende, at jeg med største Glæde efterkom hans Ønske om at maatte yde sit byhistoriske Bidrag til dette Skrift, og jeg lader da Louis Halberstadt selv fortælle:

„Fremfor alt husker jeg den gamle, pudsige Barber, Thorvald Valet, i den høje Stue til „venstre fra Opgangen. Han døde for faa Aar siden og blev højt i Firserne. Han var den „sidste af den gamle Tids Barberere, af dem med en kirurgisk Tillægs-Examen, der hjemlede ham Ret til at trække Tænder ud, hjælpe let Tilskadekomne med en foreløbig Forbinding, sætte Blodkopper, fjerne Snavs fra Øjnene osv. Det var hans særlige Bestilling „at forbinde de paa Pilestrædes Politistation — senere Antonigades — indkomne Slagsbrødre.

„Valet havde først haft sin Barberstue lige over for i Nr 12. Valet var en alsidig og virksom Mand, stærkt optaget de fleste af Døgnets Timer. Han aabnede sin Barberstue „Kl 5 om Morgenen og lukkede først Kl c. 9 Aften. Om Søndagene havde han aaben „fra Kl 7 Morgen til Kl 12 Middag og fra Kl 4 Efterm. til Kl 8 Aften. Det var dengang. „Jeg husker fra min Barndomstid, at Politibetjentene af og til om Natten sad oppe i Gangen „i Nr 9 ved et lille Bord og fik dem en Caffetaar, og dette kaldte man „Betjentenes „Caffedrikning“, til hvilket Øjemed benyttedes et lille Spritapparat. „I Nr 17 boede den i sin Tid bekendte Brandmand Andersen, der gjorde sig særlig bemærket ved at løbe omkap med en Hest i Tivoli.

Gamle Huse i Antoniestræde
og Christen Bernikovstræde (nedbrudte).

„Fra mine Drengaar mindes jeg en Søndag Efterm., at jeg stod nede paa Gaden og „sammen med min Fader betragtede nogle Drengene, der spillede Klink, men pludselig holdt „de op, Drengene havde nemlig faaet Øje paa Kong Christian den Niende, der kom gaende „alene gennem Antoniestræde, og nu fløj alle Kasketterne af, men aldrig saa snart var „Majestæten drejet om Hjørnet mod Grønnegade, før der lød en kraftig Drengerøst „Hvad „Fa'n gør Kongen her.“

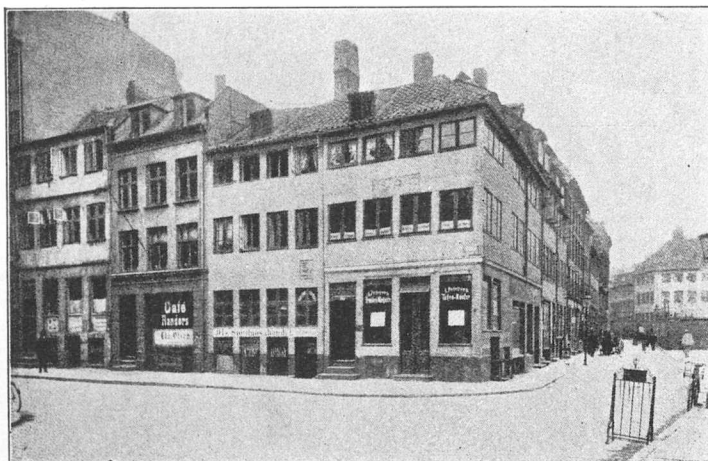
„Antoniestræde frembød dengang en provinsiel Hygge ved sine grinagtige, hyggelige Huse „med Smaahandlende, specielt de mange Børstenbinder-Forretninger.

„Gaden kunde ofte ligne et fraadende Hav, naar Politiet kom slæbende med rasende Søfolk „fra Didrik Badskærs Gang, fra Brøndstræderne eller fra Holmensgade, hvor hele det lette

„kvindelige Artilleri residerede, og hvor ofte en brav Søgut fik Raserianfald. Undertiden „laa Synderen paa en tohjulet Trillebør, flankeret af 6—7 kæmpestore Betjente, der havde „Mas med at holde Fyren i Skak, et uhyggeligt Billede, navnlig for de mange Børn, „der boede her i Strædet.

„Et helt andet, og mildere Billede, frembød Jomfru Tidsfordriv, der ofte sad paa Trappen „ved Hjørnet af Antoniestræde, hvor Café Randers laa i Kælderen, altsaa Hjørnet af Gammel „Mønt og Antoniestræde. Jomfru Tidsfordriv, der havde haft en ulykkelig Kærlighed, „viste Børnene Glansbilleder og Papirblomster, medens hun sang Viser for dem.

„Af og til stillede den pæne Gaardmissionær Clausen, med det flotte Skæg og høje Hat,

Den i 1909 nedrevne Husrække nu »Kvindelig Læseforenings Hus«.

„og missionerede i Antoniestræde, livlig tilraabt af forbigående Karle og Tjenestepiger. „Mindre bekendt er det maaske, at Johannessons — nu saa store Victualieforretning — saae „Dagens Lys i gamle Antoniestræde.

„At Strædet ogsaa havde sine tragiske Oplevelser, noteres for en Fuldstændigheds Skyld. „En brav Skomagemester endte sine Dage som et rent Subject og laa rundt i Gadedøre i „Laser og bare Fodder og en Spækhøker endte paa Frederiksberg Runddel, hvor han van- „dede Hestene.

„Flyttedagene var et Himmerige for Børnene og en Rædsel for Forældrene. Folk smed „— med Tilladelse — alt overflødig Bohave ud paa Gaden til Skraldemændene, og der „var Halm i Læssevis, Sophaer, Bøger, Natpotter, Stole, Flasker, Stokke, Paraplyer, kort „sagt, alt muligt, og midt i det hele væltede Ungerne sig.

„Den skønneste Oplevelse for Ungdommen var, naar Haandsprøjten ankom til en mindre „Ildebrand, trukket og skubbet frem af fede, asende Brandmænd, paa hvis Bagdele Ungerne

„skød los, syngende „Paa'en, paa'en, paa'en igen“, mens Brandfolkene af og til stak „Ungerne nogle Lussinger og raabte et drønende „Hold Kæft“.

„Sørgeligt var det at se, naar Politiet kom med et balstyrigt Fruentimmer fra Smaagaderne, „hun sparkede, hvinede og rev, det var et Billede paa Raahed og Elendighed, som den, „der har set det, aldrig glemmer.

„Solstraalefortællinger var Tidens Gadehandlere, der raabte med Torsk, Jordbær, Kartoffler, „Blomster, Kaal etc, etc, Røster, der skingrede den ganske Dag gennem det gamle Stræde, „men det gav et Billede af Liv og Humeur, som tilhørte det joviale Kjøbenhavn.

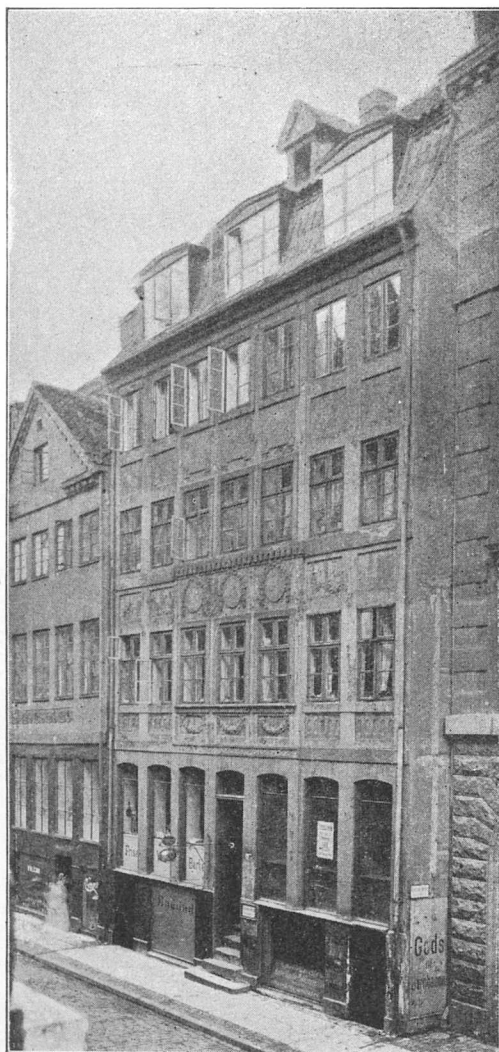

Kvinden i Forgrunden er den i sin Tid bekendte Original Juliane Marie Hansen, ogsaa kaldet »Jomfru Tidsfordriv«.

„Dernæst maa Konfirmationsdagen nævnes. En Droske i Strædet med fire Knægte med „Kasketter med store Skygger og i Munden havde de gærne Kæmpe Merskums Cigarrør „og en stor Paraply i højre Haand — det var en Oplevelse, som man rigtig nød. Ja, som „de Konfirmander så ud, det gør man sig nu om Stunder intet Begreb om. Det var „hele maskerede Figurer, og naar saa Droskekusken gav Krikken af Pisken, gik det af „Sted, men kun i langsomt Trav, og alle Strædets Unger brølede som vilde af Begejstring. „De smaa Konfirmandinder mindede fuldstændig om Lilleputter, og var altid sikre paa Succès. „Da man i Kjøbenhavn illuminerede i Anledning af Christian den Niendes og Dronning

„Louises Guldbryllup, dirigeredes Hest omnibussen gennem Antoniestræde, og det var for „Beboerne en Oplevelse af Rang.

„En Begivenhed, der altid havde Interesse for Strædets Ungdom var, naar Løvsalshytten „„Sukko““ ved Efteraarstiden rejstes i den lille Gaard i Nr 4. Det var Familien Hildes-

Antonigade 9.

„heim, der fejrede Jødernes Løvsalfester (i Flertal stavet „Sukkoth). Løvhytten var et „Rum, hvori alle Maaltider under Festen indtoges, og der var Plads til en halv Snes Men- „nesker. Den mindede en hel Del om vore moderne smaa Lysthuse i Kolonihaverne.

„Taget bestod af 2 Lemme, der altid stod aabne i godt Vejr, Maaltiderne skulde nemlig „nydes under aaben Himmel. Hyttens Vægge var nydelig pyntede med Familiebilleder og „Grønt, og Loftet, den øverste firkantede Aabning, var dækket med grønne Grene, hvor- „igennem man skimtede den blaa Aftenhimmel med blinkende Stjærner, et skønt poetisk „Billede midt i det gamle, smalle Stræde. Der var i Kjøbenhavn meget faa „Sukkoth“, „derfor er det ogsaa paa sin Plads, at denne „Sukko“ omtales her.

„Af det gamle Antoniestrædes Bebyggelse var Nr 9 den anseligste og hertil kom dens „med Kranse og Guirlander prydede Facade, hvorfor Ejendommen ogsaa i daglig Tale „kaldtes for „Slottet“.

„En Vinteraften, naar Sneen laa kridhvid overalt, og man saae gennem det smalle Stræde „med de mange Lys fra smaabitte Ruder, saa lignede det hele et Udclip af et Æventyr, „saa smaat, saa smaat, som man nu slet ikke kan forestille sig har existeret.

„Og endelig har jeg paa Opfordring improviseret disse Vers som en lille pludselig født „Tanke:

»Antoniestræde mit Nummer Ni,
 »Beæret med Titlen Slottet,
 »Ærlig talt var det Storpraleri,
 »Det Navn, hvormed du dig flotted'.

»Selv boede vi oppe paa første Sal,
 »I Stuer brede og store,
 »Vi Kaktus havde i hundrede Tal,
 »Der aparte hvert Vindu gjorde.

»Facaden havde en fornem Profil,
 »Med Kranse og Ornamentter,
 »Men kongelig — hører der mere til,
 »Man større Storhed forventer.

»Der Antikviteter stod rundt omkring,
 »En mærkelig Aabenbaring,
 »Ja, Far han samled' paa alle Slags Ting,
 »Med kunstnerisk Erfaring.

»Din Trappe var høj, en Tykmavetdør,
 »Saa naaede man frem til en Gang,
 »Og ud til en Gaard, et firkantet Rør,
 »En Plet saa usigelig trang.

»Antoniestræde mit Nummer Ni,
 »Minder jeg aldrig forglemmer,
 »Kærlige Øjne der lukkedes i,
 »Hvis Glans jeg endnu fornemmer.

»Til højre tre Rum med Tremmer i Grønt,
 »Der dinglede Hummerkloen,
 »Det malerisk set, var virkelig skønt,
 »Og fremmede Kunstnertroen.

»Jeg saa dig Stræde i spirende Vaar,
 »Naar Solen gløded hver Rude,
 »Og jeg husker det, som var det i Gaar,
 »naar hvidklædt det lyste derude.

»Og din Køkkentrappe var smal og stejl,
 »Med Trin, der let kunde knage,
 »Al menneskelig Vægt de tog som en Fejl,
 »Hvert Fodtrin i Støn gav tilbage.

»Det hænder saa tidt, at jeg traver af Sted,
 »Hen til Antonigade,
 »Og stiller mig op, for i stille Fred,
 »At se den gamle Facade.

Louis Halberstadt.

Det er højst sandsynligt, at de faa tilbageværende af Antoniestrædes gamle Huse Nr 1, 3, 5, 7 og 9 om- faa Aar kommer til at dele Skæbne med alle de andre, men vi kan til enhver Tid trøste os med, at hvad en saadan gammel Gade gennem Aarhundreder har opsparet af byhistoriske Minder, det kan Hammer og Brækjern ikke udlette, det er og bliver Byens Arvegods, sikret og gemt i Bibliothekernes Bogskatte, hvor de kommende Slægter kan fryde sig ved at grandske Antoniestrædes minderige Fortid, hvortil er uløselig knyttet: Antonii Kloster i Præstø, og fra senere Tider Navnene:

Radekop og Anders Tikjøb samt de gamle Børstenbindere.

Anders Tikjøb.

KIØBENHAVN

COMMANDEUR, WATERSCHOUT, RIDDER

PETER NORDEN SØLLING

OG SØMANDSSTIFTELSEN

BOMBEBØSSEN

PERSONALHISTORISK-BYHISTORISK-TOPOGRAPHISK SKILDRING

VED

O. C. NIELSEN

CASSERER

BYHISTORISK FORFATTER OG TOPOGRAPH

PETER NORDEN SØLLING

»BOMBEBØSSEN«S STIFTER

FØDT 13. SEPTEMBER 1758

DØD 7. FEBRUAR 1827

ARNOLD BUSCK

KIØBENHAVN

1936

20486

Fortale.

Efter i en Aarrække at have glædet mig til engang at udarbejde en byhistorisk Beskrivelse af Sømandsstiftelsen »Bombebøssen« i Forbindelse med Stiftelsens energiske og berømte Grundlæggers Personalia, har jeg nu omsider realiseret denne min Yndlingstanke og fremstillet nærværende Skrift paa Grundlag af diverse Biograph-Lexica og historiske Værkers værdifulde Indhold, men naar det lykkedes for mig at faa indhentet saa righoldigt, autentisk Stof om Peter Norden Sølling og hans kære Bombebøsse, skyldes dette i første Række den store Hjælpsomhed og Forstaaelse, som jeg mødte hos Bibliotheks-Embedsmænd og Assistenten i det ofte møjsommelige Samlerarbejde ved Eftersøgning og Gennemgang af Materialet, hvoraf en stor Del laa godt gemt i Piecer og Avisartikler, og dernæst har jeg faaet gode supplerende Oplysninger gennem de Aarsberetninger, Jubilæumsskrift etc., som Medlemmer af »Bombebøssen«s Direction beredvilligt stillede til min Raadighed.

Over for de mange, der paa forskellig Maade har ydet mig Bistand og Vejledning, føler jeg Trang til her at udtrykke min taknemlige Erkendtlighed.

O. C. Nielsen.

*Nu lider ei længer den Aldrende Nød,
Lunt sidder i Læ han for Vinde,
Men Sølling, som reiste Jer Hytten — er død:
I Gubber, velsigner hans Minde.*

PETER NORDEN SØLLING

født d. 13. September 1758 i Christianssand (Kirkebogen angiver fejlagtig 1. Septb), som eneste Søn af Capitain-Lieutenant i den dansk-norske Marine, Indrulleringschef i Christianssand, Peter Norden Sølling, født 1718, og Hustru Anna Cathrine Hortulan, født 5. Marts 1731, eneste Datter af Præsten til Storvorde og Seilflod i Viborg Stift, Christen Hortulan og Marie Sophie f. Bruun.

Knap 2 Aar gl, kom den lille Peter Norden med sine Forældre til Kjøbenhavn, da Faderen blev afskediget som Indrulleringschef. Barndomshjemmet var alt andet end lykkeligt. Faderen havde tidligere været en ret dygtig Søofficer, men var nu forgældet, upaalidelig og ikke altid ædruelig.

I 1764 flyttede Moderen med sine Børn til Nyborg, hvor hun tidligere havde boet, og hvor hun havde nogle Venner. Hun vilde ikke længere være sammen med Manden, der 2 Aar senere blev afskediget af Søetatens Tjeneste paa Grund af daarlig Opførsel, og tog til Holland, for at søge at komme i Coffardifart. Dette lykkedes imidlertid ikke, derimod blev han syg og døde d. 1. Septb. 1767 i en lille By „ter Vere“ i Holland. Moderen var et udmærket Menneske, der holdt sammen paa Hjemmet ved Hjælp af Slægt og Venner og en beskeden Understøttelse af Kongen. Hun døde d. 30. April 1785 i Nykjøbing, Sj.

Peter Norden havde allerede fra Barnsben haft udpræget Lyst til Sølivet, og at gaa samme Vej som Faderen. Allerede som Dreng færdedes han paa Søen i en lille Sejlbaad, som han godt forstod at styre, men dette var engang nær bekommet ham ilde. I en pludselig opkommen Storm kuldsejlede Baaden, og han vilde ufejlbarlig være druknet, om der ikke var kommen Hjælp fra Land. I nogle faa haandskrevne Blade, hvorpaa han i al Korthed har optegnet nogle af sit Livs vigtigste Begivenheder siger han „Til Søen havde jeg fra min Barndom, og har jeg endnu, en ubeskrivelig Lyst, ligesom og til at see og kiende, hvis muligt var, den hele Verdens Overflade“, og det blev jo ikke saa lidt han fik at se af denne. Da imidlertid hans udprægede Tilbøjelighed for Sømands-

livet var i god Overensstemmelse med hans Forældres Ønsker, blev han i en meget ung Alder optaget paa Søcadetacademiet.

Den unge Sølling blev indskrevet som Cadet i 1764, og 11 Aar gl. kom han ind paa Søcadetacademiet, hvor han gjorde hurtige Fremskridt, og blev afholdt af Kammeraterne for sit livlige og lystige Væsen og sin Godmodighed. Han deltog gärne i de overgivne Spilopper, og førte ikke sjældent an i disse. Det hændte ogsaa, at han paadrog sig Irettesættelser for sine Skjælmsstykker og for Brud paa den strænge Disciplin, men i Reglen blev der set gennem Fingre med ham paa Grund af hans aabne Karakter og Flid. Han bestod baade sin theoretiske og praktiske Examen hæderligt, og blev virkelig Cadet i 1771. Allerede 16 Aar gl. havde han fuldendt sin Uddannelse paa Academiet, havde gjort 4 Ture med Cadetfregatterne og et Togt med et Orlogsskib, men den unge tilsyneladende ikke ret stærke Cadet fik desuagtet ikke sin Udnævnelse som Lieutenant, thi han var for spinkel til at afgaa fra Academiet som Lieutenant. Han fik ikke Lov til at lægge ud, men da brød hans Energi ham alligevel Vej. Hans Lyst til Søen drev ham til at tage Tjeneste om Bord i en Coffardimand, han vilde paa Langfart, skøndt alle raadede ham derfra, og uagtet de Udsigter han havde for sig, var alt andet end lovende. Man tænke sig, hvad dette dengang vilde sige. Sejladsen var yderst besværlig, naar man skulde paa de saakaldte „lange Rejser“ til China og Ostindien. Afrejsen fandt gärne Sted midt om Vinteren, man vovede ikke at lægge Vejen gennem Canalen, men tog Nord om Skotland, og hele Rejsen varede i Reglen 2 til 3 Aar. Man tænke sig ogsaa den unge, maaske noget forfinede Søofficer om Bord i et Coffardiskib blandt en Flok begede, jævne Matroser, som naturligvis vilde gøre sig lystig over hans Ungdom og formentlige „Grønhed“. Marinens Officerer var ikke godt lidte af Coffardiskibenes Besætning, der benyttede enhver Lejlighed til at fortrædige og ydmyge dem.

Ingen Forestilling kunde dog bevæge Sølling til at afstaa fra sit Forsæt. I 1774 fik han ogsaa Orlov af Regeringen, og rask Gut som han var, betænkte han sig ikke paa at tage Hyre som Lærling paa et af Det dansk asiatiske Compagnis Skibe, og tiltraadte nu sin første Rejse til Ostindien og China. Han maatte tære Matroskosten, og fik i Hyre 4 Daler om Maaneden, men han blev fra denne Stund af en Folkets Mand.

Det har næppe været helt behageligt for saadan en lille ung Søofficers Spire at gøre Matrostjeneste paa et Coffardiskib, men til Trods for de mange Chicanerier, som han maatte taale, forstod han dog snart ved sin Tjenstiver og personlige Raskhed, sin Jovialitet, Ligefremhed og muntre Sind at gøre sig afholdt og skaffe sig Respect i sin Stilling, og langt fra at afskrækkes fra at gøre flere lignende Rejser, lovede han dengang sig selv, at han vilde holde ud, indtil han selv med Tiden kunde blive Fører af et saadant Skib.

Ved sin Hjemkomst fra denne Rejse, der havde staaet paa i 2 Aar, fik han d. 23. Decb. 1776, kun 18 Aar gl., sin Secondlieutenant Udnævnelse. Han havde akkurat tjent sig saa mange Penge, at han kunde købe sig en Sejljolle, der var hans bedste Tidsfordriv i den korte Tid han tilbragte hjemme.

I det følgende Foraar gik han paany, med kongelig Tilladelse, paa Langfart til Ostindien, denne Gang som Tredje Styrmand. Med disse Farter i de ostindiske og chinesiske Farvande tilbragte Sølling, med smaa Afbrydelser, nogle og tyve Aar af sit Liv.

1780 kom han syg og næsten blind tilbage, fik Orlov, for at bo hos Moderen i Horsholm, hvor han blev fuldstændig helbredet, saaledes at han i Foraaret 1781 kunde gaa i Ostindiefarten igen. Her fik han en rigtig slem Tur 1781—83 som Tredje Styrmand med Ostindiefareren „Prinds Friderich“, der var destineret directe til China. Capitainen, der hed B. L. Højer, var en slet Sømand, en ondskabsfuld og ilde anset Person, og Overstyrmanden lod sig fuldstændig cujonere. Sølling traadte derimod djærvt op mod Capitainen med det Resultat, at Sølling paa Hjemvejen blev suspenderet. Ved sin Hjemkomst forlangte Sølling at faa sin Sag undersøgt, og herved viste det sig, at han havde opført sig som en dygtig og honnet Sømand, medens Capitainen havde opført sig slet og uværdigt baade om Bord og i Land.

Resultatet blev, at Sølling, der imidlertid d. 17. Decb. 1783 var bleven Premierlieutenant, fik Tilbud om det følgende Aar at gaa med Ostindiefareren „Louise Augusta“ til Ostindien som Overstyrmand, hvorfra han kom tilbage 1786.

Efter en kort Tur som Næstkommanderende i Fregatten „Bornholm“ gik han samme Efteraar til China som Overstyrmand i „Mars“, og kom tilbage i 1789 som Fører af et andet af Compagniets Skibe, hvor Capitainen var død.

Ved Hjemkomsten forfremmedes han d. 12. August 1789 til Capitainlieutenant, og man ser saaledes, at han avancerede meget hurtigt, hvad der utvivlsomt skyldtes hans Fortjenester.

Skibsfører i det asiatiske Compagnis Tjeneste O. D. L. Agerbeck, der var Fjerde Styrmand og Sølling Tredje Styrmand paa Rejsen i 1781, og som senere gjorde flere Rejser som Styrmand under Sølling, udgav i 1804 en meget interessant Bog, hvori han indgaaende fortæller — og som han selv siger — kort og ukunstlet om de Hændelser og Anecdoter, som forekom ham mest mærkværdige i de mange Aar, han havde faret til Søs. Bogen omhandler 21 af hans Rejser, og han giver en udmærket detailleret Skildring af Rejsernes Forløb, ud og hjem, om de mange Genvordigheder og Oplevelser om Bord, spændende Optrin, farefulde Situationer etc. etc. I Bogen findes Beretninger om de tre af Rejserne, som Agerbeck gjorde sammen med Sølling, nemlig i 1781, 1790 og 1793, men det vilde føre for vidt i dette Skrift at medtage Agerbecks omfattende Beretninger, jeg maa nøjes med at henvise Læserne til Agerbecks fortræffelige Bog.

Sølling havde efterhaanden tjent sig op i det asiatiske Compagnis Tjeneste, og afgik atter 5. Septb. 1790 som Fører af Ostindiefareren „Castellet Dansborg“, destineret til Bengalen og Tranqvebar. Hans Løfte var indfriet. Sølling havde paa Udturen haarde Storme, mistede Roret, men bjergede Skibet ind til Færøerne, hvor han fik det repareret. Rejsen forløb iøvrigt godt. Han kom hjem i Slutningen af August 1792, og fejrede d. 15. Octb. s. A., i Holmens Kirke, sit Bryllup med Amalia Abigael Eskildsen, født 23. Juni 1772, døbt paa Christianshavn, d. 3. Juli 1772, Datter af Skibsbygmester Erich Eskildsen og Hustru Maren Kirstine Drachman. Amalia Abigael, der skildres som særdeles smuk, og med hvem Sølling havde 5 Døtre og 2 Sønner, døde d. 28. August 1817.

30. Maj 1793 gik Sølling atter til Søs som Fører af Ostindiefareren „Prindsen af Augustenborg“, destineret til Bengalen og Tranqvebar, og kom tilbage efter en hurtig Rejse, i Juni 1794, men Rejsen var imidlertid ikke saa indbringende som forven-

Amalia Abigael Sølling, f. Eskildsen
(efter Maleri af Juel).

tet, og medens han var borte, havde han lidt betydelige Tab ved en af Compagniets Bogholderses Besvigelser. Ved Hjemkomsten var han tillige syg af Skørbug og scabios Udslet, og maatte derfor søge Helbredelse ved et længere Landophold.

1796 rejste han til Marseille, for at købe et fuldrigget Skib til Handelshuset de Coninck, og medens han var borte, blev han d. 23. Decb. 1796 forfremmet til Capitain i Søetaten.

1. Febr. 1797 kom han til Kjøbenhavn med Skibet, der fik Navnet „Henriette“. Det var paa 300 Commerce Læster og havde en Besætning paa 80 Mand. Han kom dog først af Sted med det hen paa Sommeren, bestemt til Ostindien, men fik uheldigvis Havari

i Nordsøen, og maatte gaa ind paa Themsen, for at reparere. Det trak imidlertid ud, og medens han ventede, havde han den store Ærgrelse, at mange af hans Folk, der allerede havde faaet et stort Forskud i Kjøbenhavn, nu af de høje Haandpenge, som Englænderne fristede med, lod sig forlokke til at desertere fra Skibet og lade sig hverve til engelske Krigsskibe. De havde oven i Købet den Frækhed at forlange deres Tøj og Køjeklæder udleveret, og da Sølling nægtede dette, var han nær ved at blive sat i Gælds-fængsel. Han blev syg — maaske tildels af Ærgrelse — maatte for en alvorlig Gigt-lidelse bruge Kur i Bath, og saae sit dejlige, store Fregatskib under en anden Capitain fortsætte Rejsen. Men foruden Helbredelse fik han dog et godt Udbytte af sit ufrivillige Ophold, idet han lagde Mærke til nogle ualmindelig sødygtige og velsejlende Dæksbaade, de saakaldte „Peders Baade“, som han mente maatte være meget egnede til Lodsbaade paa den norske Kyst. Han købte en saadan Baad, tog den med hjem, og begyndte nu et energisk Arbejde, for at faa Baaden indført som Lodsbaad i Norge.

Paa Søllings mange Rejser hændte det ofte, at Skibet, naar det Vinterdage kæmpede med Nordsøens krappe Braadt og var i Havsnød maatte søge ind til en eller anden norsk Lodshavn. Ved disse Besøg, og endnu mere da han paa sin anden Rejse dreven af Havsnød og ilde tilredt paa Takkelagen overvintrede i 5 Maaneder i Havnen Kleven ved Mandal, saae han paa nært Hold, hvordan de norske Lodser og Lodsfamiliers Kaar var, og da fødtes den Tanke i Søllings menneskekærlige Sjæl, at der maatte kunne gøres noget, for at formilde de skrækkelige Tilstande, hvorunder den norske Lods dengang levede.

Under sit Ophold i Norge havde han Lejlighed til grundig at blive bekendt med den usle Tilstand, hvori Lods fartøjerne befandt sig, hvor elendige de aabne Baade var, hvormed de norske Lodser, disse dygtige og uundværlige Søfolk, maatte gaa ud paa Havet, undertiden i det haardeste Vejr mellem de farlige Skær, og hvorved deres Livsgerning var forbunden med stor Livsfare. Det var ikke sjældent, at disse brave Folk, der forrettede Lodstjenesten, satte Livet til, fordi deres Fartøjer, disse aabne smaa Nøddekal-ler, var gamle og brøstfældige. Dette var især Tilfældet paa Norges Vestkyst. Lodsernes

farlige Tjeneste krævede hvert Aar talrige Ofre af Menneskeliv, og mange Skibe strandede, da Lodsene ikke kunde komme ud til dem i haardt Vejr.

Storskibs-Sømand og Baadsejler, som Sølling var, stod det ham klart, at Grunden til, at saa mange af Lodserne gik væk paa Havet, maatte være, at de anvendte de uhensigtsmæssige, aabne Baade, der var udsat for at fyldes under Sejladsen i Braad og Brand.

Der var ikke een, men flere Lodshavne, hvor ikke i Mands Minde nogen Lods var bleven begravet paa Landjorden. Det almindelige var, at Lodserne, tidlig eller sent, fandt deres Død i Bølgerne under deres Forsøg paa at redde dem, der paakaldte deres Hjælp, og langs Kysten sad de mange Enker ofte med Huset fuldt af smaa Børn og med Smalhans som Kok, hvilke man traf i alle Lodshavnene, og det vidnede noksom om, at det graadige Hav ikke skaanede den Unge og Forsørgeren mere end den Gamle og Ensomme, men uden Barmhjærtighed rev Familiefaderen ud af hans Kæres Kreds og overlod dem til den dybeste Nød og Elendighed. Betaget af dyb Medfølelse, søgte Sølling nu at raade Bod derpaa, og det vidner godt om den unge Søofficers praktiske Sans og Samfundsfølelse, de samme Egenskaber, som senere gav sig Udslag i Oprettelsen af „Bombebøssen“, at han tog denne Sag op og ikke helmede, før han fik ført den til en lykkelig Løsning.

Det var som sagt især under Vinteropholdet i Kleven, at Sølling blev grebet af Tanken om paa en eller anden Maade at formindske det farefulde i Lodsernes daglige Dont, og naar vi erindrer, at Sølling dengang kun var et ungt, tyveaarigt Menneske, saa taler dette godt for den Ballast af Alvor og Følelse, der gav hans kække, muntre og glade Sømandssind Stadighed og Sikkerhed paa Farten gennem Livet. I Kleven kendte han alle Lodserne og levede helst sammen med disse dristige og jævne Søænd, og han begyndte her alvorlig at tænke over Midler til at forbedre deres Kaar. Han slap aldrig Tanken, lige saa lidt som han nogensinde afbrød Forbindelsen med sine kære Kystbeboere. Mere end een Gang anløb han paa sine Rejser de norske Lodshavne, og hver Gang han sejlede forbi, sendte han Brev ind, før at faa noget at vide om Tilstanden. Svaret kunde være mere eller mindre tilfredsstillende, men altid kunde han være sikker paa, at det indeholdt Efterretning om endnu en af de gamle Venner, der var gaaet ud i sin Baad, for at bringe Hjælp til en Sejler, men som ikke mere var vendt tilbage. I flere Havne var der ikke een tilbage af dem, som Sølling havde kendt, medens der til Genæld opvoxede en Flok hjælpeløse Børn i Sult og Vankundighed.

Sølling kunde ikke slippe Planen til en Forbedring af Lodsernes Stilling, og paa sine lange Rejser havde han bestandig Blikket og Tanken henvendt paa denne Sag, men der manglede ham Tid til at sætte noget alvorligt i Værk. Først da han i 1799 gik ud af Coffardifarten for at træde i Nummer i den kongelige danske Marine, satte han hele sin Energi ind paa at skaffe Lodserne nye sødygtige Fartøjer. Han fik Orlov til at rejse til England, for paa Stedet at undersøge Constructionen og Brugen af den engelske Lodsbaad.

Med Anvendelse af de Forbedringer, der udmærkede den engelske Lodsbaad, men forøvrigt efter egen Tegning, viste han sit Snille ved at construere Modellen til den nye Lodsbaad, og lempet efter norske Forhold, lod Sølling saa den første nye Lodsskøjte

Peter Norden Sølling og Bombebøssen.

bygge. Modellen indsendte han til Admiralitetet, ledsaget af en udførlig Fremstilling af Forholdene, og udbad sig Kongens Tilladelse til at gøre et Forsøg paa at faa den indført i Norge.

Sølling var ikke den Mand, der gav tabt, saalænge der endnu var en Mulighed for at sætte noget igennem. Da Kongen halsstarrig satte sig imod videre Forsøg gik Sølling til Kronprisen (Frederik den Sjette) og talte sin Sag saa vel, at det omsider lykkedes ham at bringe Kronprinsen til at interessere sig for Foretagendet. Ligeledes fik han kraftig Støtte af Overlodsens, Commandeurcapitain Poul Løvenørn, og ved denne Hjælp lykkedes det at faa Admiralitets-Collegiet til at give en Bevilling til Bygning af 3 Lodsbaade efter engelsk Mønster, og som paa Afbetaling skulde overlades Lodserne i de forskellige Havne. I Modsætning til den hidtil større aabne Baad, der saa ofte kæntrede, fordi en Styrtesø i en Hast kunde fylde den med Vand, var Søllings Baad en mindre Dæksbaad med fast Ballast og bygget heltigennem af Egetømmer. Dens fortrinlige Egenskaber beviste han ved selv at sejle i det lille Fartøj fra Kjøbenhavn op til Norge og derpaa rundt langs Kysten til alle Lodshavne, hvor han med sin hele Ildfuldhed og Energi forklarede sin Baads gode Egenskaber, beviste dem i Praxis ved at gaa ud med den i saa forrygende Vejr, at ingen af de andre Baade vovede sig ud, og anbefalede som en yderligere Anbefaling, at den vilde være af uberegnelig Fordel ogsaa ved Fiskefangsten, som var de norske Lodsers uundværlige Bierhverv, og den fandt tillige Anvendelse paa Redningsstationerne.

Sølling gav Lodserne i Hænde det Redskab — den forbedrede Lodsskøjte — og dette var hans første store og betydningsfulde Livsdaad, men uagtet Lodserne efter de anstillede Prøver, ikke kunde andet end indrømme den Søllingske Lodsskøjtes Fortrin fremfor deres egne livsfarlige Baade, var deres Stivsind og Fordom mod alt Nyt dog stærk nok til at rejse en næsten uovervindelig Modstand mod Udførelsen af denne øjensynlige Forbedring, og det holdt haardt med at faa dem til at tage mod Fornuft og mod et godt Tilbud. „Lodserne vilde paa ingen Maade bruge den“ siger Sølling i sine aphoristiske Bekendelser, „hver vilde bruge sin aabne Baad — hvorledes at jeg blev tilmode over dette mødende uventede Tilfælde, kan jeg ikke beskrive — meget havde jeg lovet — jeg var i Kjøbenhavn — Alt var imod mig — Cabaler, Chicaner af Høje og Lave — Skipperne og Lodser loe mig ud, og paa min Bag gjorde de Nar af mig — og var stolte nok til at spørge, om jeg vilde komme derop og lære den gamle og vidtberømte norske Lods at seile — Kongen vilde ikke tillade mig mere at seile derop — jeg græmmede mig virkelig derover — thi at begynde paa en saa vigtig Ting, som skal nære og sikre en heel Kysts Beboere, og ikke maatte udføre den, hvad var krænkeligere for en gammel Sømmand,

som havde sat sin Hæder, ja sit Hoved til Pant derpaa, at denne Indretning skulde gavne i Tiden, altid og i det Uendelige“.

Blandt de mange Midler, som Sølling anvendte, for at skaffe sin Baad Anseelse, har Sagnet opbevaret følgende Fif. Han købte sig en Sæk Caffé, og rejste med den ind om Lods- og Fiskerhytterne, hvorved der da kunde forefalde følgende Samtale: „Værsgo Mor, har I Lyst paa en Slump god Caffé?“ „Aa nej, det var nok ikke saa vel, at vi har Raad til det saa trangt det er for at faa Fiskene solgt nu.“ „Men jeg sælger ikke Caffé, jeg forærer den bort, for ser I, mens jeres Mand maa kræke ind i Viken og Bugten og fiske, hvad ingen gider købe, saa kan jeg ligge med min Dæksbaad ude paa Banken og trække saa megen Storfisk, jeg lyster, og den veed I nok altid en faar solgt, saa jeg kan faa min Caffésæk fyldt saa ofte jeg vil osv.“ Derpaa uddelte han sine Gaver med rund Haand, og fortsatte saa det samme Spil andet Steds, og naar saa „han Far“ kom hjem, slog det ikke fejl, at han fik en hvas Præken om sit usle Baadstel, sammenlignet med den Dæksbaad, som kunde skaffe saadan Herlighed til Huset.

Ved Prøvesejladser, der afholdtes i Sundet i Sommeren 1800 viste Søllings Lodsbaade sig udmærkede og den engelske Baad langt overlegen.

Under dette Ophold i Kjøbenhavn blev Sølling to Gange af Kongen med Lodsbaaden sendt til Helsingør til Commandeur Otto Lütken, der, som Eskadrechef, laa ved Helsingør, for at observere den store engelske Flaade, der ligeledes var ankret her, for at lægge Eftertryk paa den engelske Gesandts Forestillinger hos den danske Regering. Samme Efteraar vendte han tilbage til Norge, hvor der nu kom Fart i Baadebyggeriet, efter at han havde faaet sat igennem, at der til Opmuntring for Lodsere og Fiskere blev givet et Tilskud til hver Baad af Søllings Type paa 20 Rdl. aarlig i 10 Aar.

I Laurvig blev der anlagt et lille Skibsværft til disse Baades Bygning. Det er næppe overdrevent, naar det anføres, at mange hundrede Menneskeliv er frelst ved Søllings Opfindelse. Utrættelig anstillede han det ene farefulde Forsøg efter det andet med sin Baad, viste dens Fortrin fremfor de gamle, og imødegik sejrrig alle Indvendinger, overvandt alle Fordomme og Vanskeligheder, og til Slutning vandt Sejr for sine Ideer baade i Norge, Danmark, Rusland og Tyskland. Han overvandt baade Fordommen og Egennyttens, thi ogsaa den var med i Spillet, og en af de skjulte Grunde til Modstanden mod Søllings Baad var den, at i den kunde ogsaa Gamle og Svage være med, saa at der blev flere om at dele Udbyttet.

En vidtløftig Correspondance mellem Sølling og forskellige Autoriteter giver et Indblik i de mangfoldige Vanskeligheder han havde at overvinde, for at sætte sin Plan igennem, men lige saa oplysende i denne Henseende er de Par Ord, som han har skrevet paa Bagsiden af en Concept, ligesom i et Udbrud af Glæde over Sejren: „Haha, jo jo, hvad jeg døjede med disse gode Mænd og haarde Gutter, for at bringe dem til Raison — det veed jeg nok bedst.“

De drastiske Midler han anvendte, for at overtale Befolkningen om, at han havde Ret, minder ofte om hans haandfaste Fremgangsmaade senere, for at fremme „Bombebøssens“ Sag.

Et Mindeblad med Peter Norden Søllings Portræt, udgivet i Begyndelsen af det 19de Aarhundrede i Anledning af, at Sølling fik indført bedre Lodsbaade langs den norske Kyst.

Da Urolighederne brød ud i 1801, fik Sølling det Hverv at indkøbe 8 til Defensionens Brug egnede Brigger, der underlagdes hans Commando, efter at han havde sørget for deres Armering og Bemanding, men da rolige Forhold atter indtraadte, blev han i Begyndelsen af Juni beordret til igen at tage sig af Lodsbaadenes Bygning.

28. Decb. 1804 udnævntes Sølling til Commandeurcapitain, og 14. Febr. 1806 til Overlods og Indrulleringschef i Frederikshalds District, men da han i denne Stilling ikke vedblivende kunde varetage Bestyrelsen af sine Lodsbaades Bygning og Brug i Norge, hvilket slugte en virksom Mands hele Tid, erholdt han, efter indgiven allerunderdanigst Ansøgning, Tilladelse til at afgaa fra hin Post d. 1. Novb. s. A., imod at der tillagdes ham Vartpenge, for udelukkende at hellige sig Lodsbaadenes Indførelse. Under Søllings Tilsyn blev der bygget og sat i Drift 29 Lodsbaade af hans Type, medens han var i Norge, hvorved mange Skibe blev reddet fra Forlis og mange Menneskeliv blev sparet. Hundreder og atter

Hundreder af samme Baadtype blev senere bygget i Norge.

Da Krigen brød ud i 1807 vaagnede Søllings gamle Lyst til Orlogstjenesten paany, og som født Nordmand fik han Commandoen over Kystforsvaret mellem Østerrisør og Christiania, et Hverv han udførte 1808—14 med sin sædvanlige Energi, og udfoldede en dygtig og initiativrig Virksomhed. Karakteristisk for ham var det, at han, da han saae, at det var paakrævet, at der blev etableret Forsvarsværker ved Sandvigen, anlagde disse uden Forlov. Statsmyndighederne tog ham dette ret ilde op, uagtet de maatte indrømme Anlæggets Nødvendighed, men senere ordnedes Sagen, idet Staten afholdt Udgifterne.

28. Juni 1809 blev Sølling Ridder af Dannebrogsoordenens 4de Classe, og 28. Januar 1812 udnævntes han til Commandeur i Flaaden.

Da Ulykkerne i 1807 kom over Landet, saae Alverden tilbage paa „Den glimrende Handelsperiode“, det Navn, hvormed man havde døbt hin Periode af vor Handelshistorie — som en Guldalder i dette Ords egentlige Forstand, og den evige Tilbøjelighed til at rose henfarne Tider syntes her mere berettiget end nogensinde. Paa Afstand saae det hele blankt og glat ud, selv den Slægt, som delvis havde oplevet Tiden før 1807, men nu maatte tage de onde Aar med, glemte under den uafbrudte Elendighed, at den forrige Tid havde været uafbrudt Velvære.

Intet holdt, da Krigen kom. For Kjøbenhavn betød Krigen i directe Tab: Byens Ødelæggelse ved Bombardementet, Formuernes Formindskelse ved Skibes og Ladningers Opbringelse og i indirecte Tab: Afspærring fra Kolonierne, Standsning af Handel og Skibs-

fart, tunge Skatter og Tvangslaan, al sund Handels Tilintetgørelse gennem Speculationer og Seddelderoute. Det var derfor intet Under, at den kjøbenhavnske Købmandsstand blev ruineret ved Krigen.

Søllings Ophold i Laurvig falder i Tiden fra 1801—15, og her ved hans Bolig har han efterladt sig et Minde, idet der midt i hans Have paa en vældig Graastensmur findes følgende Indskrift:

*P. N. Sølling Byggede og Boede Her fra
Ao 1801 til 1815 og Anlagde Haugerne
Efterkomere
Skaaner Trærne
42 i disse & 8 i nedre*

Foruden dette Minde har han i Laurvig efterladt sig et andet Minde, nemlig en colossal Fortøjningsring paa den saakaldte Kirkeodde, og Ringen benævnes efter ham almindeligvis „Søllingen“.

I det af Frøken Thora Hansen, Laurvig, i 1900 udsendte lille Skrift, „Peter Norden Sølling, En Nations Velgiører“ gives en udmærket og karakteristisk Skildring af Søllings mange prægtige Egenskaber, hans Energi, Klogskab og lyse Humør, hans Kærlighed til Menneskene og Naturen og hans opofrende, utrættelige Arbejde for Sømandsstanden og sidst for Stiftelsen „Bombebøssen“.

Kammerherre, Oberstlieutenant C. J. Anker gav i Februar 1900 Frøken Thora Hansens Bog følgende smukke Forord:

„Jeg takker Dem særdeles for, at jeg fik læst Deres smukke og livlige Skildring af Commandeur Sølling. Ja, akkurat, saadan maa han have været. Hjertet paa det rette Sted, frisk i sin Tale og urokkelig i sine Beslutninger. Den dybe og offervillige Kærlighed til Fædrelandet og til Sømandsstanden, der udmærkede ham, og fremfor alt hans varme Følelse for sine Medmenneskers Vel, synes jeg er kommen til sin fulde Ret i Deres Fremstilling. Hans Humor og Originalitet har De ogsaa faaet godt Tag i. Selv kender jeg kun Sølling gennem, hvad min Moder, der var en Datter af hans bedste Ven, Admiral H. C. Sneedorff, har fortalt mig om ham. Men det stemmer altsammen med Deres Opfattelse af ham. Sneedorff kunde ikke nok fremhæve hans rene Karakter og udmærkede Kammeratskab. Jeg ønsker Dem tillykke med Arbejdet og haaber, at dette vil finde en saa talrig og taknemlig Læsekreds, som jeg for min ringe Del finder, at det fortjener.“

Af Træk fra Søllings Ophold i Laurvig har Admiral H. C. Sneedorff nedtegnet efterfølgende, som danner et lidet Bidrag til Forstaaelsen af Søllings mærkelige Personlighed og til Belysning af ham som Privatmand.

Admiral Sneedorff skrev om Sølling:

„Frederiksværns Havn, d. 7. Juni 1806.

I Onsdags var vi hos Admiral Fabricius, hvor Sølling og hans Frue, Amalia, kom om Eftermiddagen. Thursdag besøgte vi Søllings i Laurvig, hvorhen Jessen og jeg roede i 3½ Time. Vi lo meget af Sølling og blev der helt til Kl. 1 om Natten, han maatte tilsidst bede os gaa. Om Eftermiddagen blev Amalia i daarligt Humør. Sølling gik ud. Men ved Aftensmaaltidet blev det dog godt igjen. Igaar var der stort Gilde hos Admiral Fabricius. Vi morede os alle forfærdelig over Sølling. Jeg havde hans Kone tilbords. Derefter gjorde Fabricius og jeg tilhest en Tur over Laugen, 1 Mil fra Laurvig. Kl. 2 kom vi tilbage, spiste og drak ret muntert. Jeg sad mellem Fruerne Fabricius og Sølling. Sølling havde været bister over ei at være med.“

17 Lodser fra Egvaag og Lodshavn, Udhavn nær ved Farsund, gav et synligt Tegn paa den Taknemlighed de kom til at nære overfor deres energiske og varmtfølede Landsmand ved at lade et Minde oprejse paa Fjeldet Støen, i Klippevæggen, hvorfra de havde deres Udkigssted mod Havet. Dette Minde, en hvid cararisk Marmorplade, fik følgende hædrende Inscription:

Kong F. VI
gav i Aaret 1805
den første Dæks Lots Cutter
af de nye, som Hr. Commandeur Sølling
i Aaret 1800 opfandt og indførte
blandt Lotser og Fiskere i Norge
til Held for Søefarten, Lotseriet og Fiskerierne
Dette Minde sættes allerunderdanigst
af os Undertegnede
 (her følger Navnene paa sytten Lodser)

Men man behøver ikke at gaa saa langt som til Norge, for at finde et Mindesmærke om Søllings Følelse for sine Medmennesker og hans utrættelige Energi, hvor det gjaldt om at gennemføre noget til deres Bedste. Stiftelsen „Bømbøbøssen“, som vi snart vil høre nærmere om, er et bedre og nærmere Vidnesbyrd om den djærve Sømands Virkelyst end hint Monument paa det fjærne Fjeld.

Saa kom Aaret 1814, som var et haardt Prøvelsens Aar for Peter Norden Sølling som for saa mange Andre. Danmark havde mistet Norge, og alle Embedsmænd af norsk Fødsel blev afskediget, med mindre de ønskede fremdeles at blive i dansk Tjeneste. Sølling havde en haard Kamp at bestaa med sig selv. Han hang ved Norge, hvor han var født, og hvor han havde tilbragt en stor Del af sin Levetid, men paa den anden Side var han Danmark og Kong Frederik den Sjette meget hengiven, og desuden vilde han nødig tjene under Sverige, thi Norges Afstaaelse blev af de Fleste dengang betragtet paa den Maade, at Norge nu helt vilde komme til at staa under Sverige.

Sølling tog derfor resolut den Beslutning helt at løsrive sig fra sit Fædreland og hellige Danmark, der var blevet hans andet Fædreland, sine Kræfter. Han forlod saa Norge, rejste til Kjøbenhavn og kom paa Vartpenge, men besøgte dog siden jævnlig Norge, for at hilse paa Venner og opmuntre Lodserne.

Ved Søllings Ankomst til Kjøbenhavn i 1814 var den ulykkelige Krig just endt. Landet vaandede sig under dens ødelæggende Virkning, Handel og Industri var knækket i sin Rod, Pengevæsenets Sikkerhed var rystet i sin Grundvold, og den almindelige Nød føltes fra Samfundets øverste Lag ned til dets Laveste. Sølling søgte strax Audiens hos Frederik den Sjette, og tilbød Kongen sin Tjeneste. Kongen, som kendte Sølling godt, modtog ham meget venligt til Audiensen, og takkede ham for det Bevis paa Hengivenhed for

Danmark, som han havde ydet ved at opgive sin Stilling i Norge, hvor hans Ansættelse dog var ham sikret, medens der vanskelig kunde blive en til hans Rang svarende Plads i Danmark. Kongen udtalte sin Tvivl om, hvorvidt han havde Brug for Sølling, da han jo nu var i en noget fremrykket Alder.

„Fremrykket Alder, Deres Majestæt,“ gentog Sølling. „Kun 58 og er jeg affældig?“

Og hermed kastede han i et Nu Uniformsfrakken og gav sig til at vende Mølle hele Salen rundt, indtil han atter stod fast paa begge sine sikre Ben foran Majestæten — til stor Forbavselse for Monarken, der ikke kunde faa andet over sine Læber end: „Hvad — hvad — hvad skal det dog sige?“

„Det skal kun sige, Deres Majestæt,“ svarede Sølling, idet han igen trak i Frakken med Epauletterne, „at jeg er saa rask og rørig som nogen og i Stand til at tjene min Konge og mit Fædreland. Men ellers beder jeg Deres Majestæt ikke tage min Adfærd ilde op.“

„Haa — haa“ lo Kongen. „Naa, det var Meningen, ja, De er en Krabatfyr, Sølling. Jeg skal se, hvad jeg kan gøre for Dem.“

Kongen holdt Ord, og Sølling beholdt sin Charge som Commandeur i Flaaden. Medens han ventede paa Beskæftigelse, fik han — vistnok som den første — Ideen til i Danmark at indføre Nordsøfiskeri fra søgaaende Fartøjer. Han fik i Foraaret 1816 af Admiralitets-Collegiet udlaant 2 Dæks Lodsbaade, og 4 unge voxne Matrosælrlinge af Holmens faste Stok stilledes til hans Raadighed til Oplæring i Havfiskeri.

30. Juli 1817 fik Sølling Embedet som Waterschout i Kjøbenhavn (nærmest svarende til det senere Mønstrings Embede), hvilken Stilling han beklædte til sin Død.

Dette Embede tilbød ham Ro, men Søllings altid virksomme Aand kunde ikke nyde den, og det blev i denne Stilling han kom til at udføre sit Livs anden store Bedrift.

Sølling havde et varmt Hjærte for sine kære Sømænd, og allerede i sin tidligere Stilling — men især som Waterschout — havde han rig Lejlighed til at se de haarde Kaar, som var beredt danske Sømænd ved Handelsflaadens Ødelæggelse, hvor sørgelig en Skæbne den simple Sømænd gik i Møde paa sine gamle Dage, kun Udsigt til Nød og Elendighed, naar han ikke kunde sejle længere, og naar han var i Land og ingen Hyre kunde faa. Men hvad der græmmede Søllings brave Sømændshjærte mest, var at se den Tilstand, hvori han traf sine gamle Gaster. Det gjorde ham inderlig ondt at se disse gamle, svage, men hæderlige, Fyre, forhen dygtige og raske Sømænd gaa og slumpe sig igennem som Tiggere, og vanke om i Axelstaden i usle Kaar, og saaledes var henvist til Landkrabbernes Naade og Barmhjærteghed. Det skar ham i Hjærtet, og Taarer perlede i hans Øjne, naar han saae halvnøgne Oldinge, der forhen modigen havde pløjet Havets Bølger og bidraget til Handelens Fremme, blotte deres Søilverhaar, for at bede en Forbipasserende om en ringe Almisse eller naar han traf en af sine Chinafarere, drivende hjemløs om og søgende sig et koldt og fugtigt Ly for Natten under en af Sandkisterne.

Peter Norden Sølling

I den Periode, der fulgte efter Napoleon-Krigene, med Stilstand og trange Tider for Handel og Søfart over store Dele af Verden, var den jævne, farende Matros fra Coffardifarten saare ilde stedt. Nøden mellem de danske Søfolk var dengang særlig stor. Mange maatte gaa ledige, og mange var mere eller mindre Invalider eller Værkbrudne.

En Dag mødte Sølling paa en Spaseretur i Grønningen en gammel Mand med Skipperphysiognomi og for Resten daarlig klædt. Den Gamle tog ærbødigt sin Hue af: „Herren skulde vel ikke have en Skilling tilovers for en gammel Sømmand“. Sølling saae skarpt paa Manden, og genkendte ham. Det var en gammel Søgut, som i mange Aar havde faret til Søs med selve Peter Norden Sølling som Chef.

Det slog nu Commandeuren, at det dog var for galt, om en Sømmand, der i mange Aar trofast havde tjent sit Land paa saa mange farefulde Rejser saadan paa sine gamle Dage skulde være henvist til at tigge sit Brød. Tanken om at komme den i Livets Storme havarerede Sømmand til Hjælp og skaffe ham i Nødhavn, fødtes nu i den virksomme og varmthjærtede Mands Sind og hurtig i Vendingen, som Sølling altid var, fandt han ikke Ro, før han havde udtænkt en Plan til at hjælpe. Med et kærligt Sind og velgørende som faa hjalp Sølling af sin egen Lomme, saa vidt det stod i hans Magt, men han indsaa snart, at hvis der skulde ydes en Hjælp, som kunde forslaa noget, maatte der tages fat ved forenede Kræfter, paa indtrængende Maade maatte der appelleres til den private Velgørenhed og især til Hjælpsomheden inden for selve Sømandsstanden og hos dem, der havde høstet Fordel ved Coffardifartens Virksomhed.

Og impulsiv og original, som Sølling var, faldt det ham ikke ind at gaa den slagne Landevej ved at udstede en almindelig Opfordring, men han fandt en lykkelig Udvej, en original Idé, som i sig selv var noget af et Udslag af muntert og drastisk Sømandslune, en directe haandgribelig Appel til Godgørenheden for det smukke Formaal, som han havde sat sig, at naa frem til Oprettelse af et Alderdomshjem for Søfolk.

Der stod paa Waterschoutens — Comptoir en gammel, uanselig og lidet paaagtet „grønne Bøsse“, som kun meget faa lagde Mærke til, og som saare sjælden modtog en slidt 8 Skilling gennem sin støvede Sprække, men nu skulde den faa en Stedfortræder eller Hjælper, som faldt betydelig mere i Øjnene.

En skønne Dag blev der nemlig i Dybensgade-Quarteret fundet en af de store Bomber, som Englænderne havde sendt ind over Kjøbenhavn under Bombardementet i 1807, men som ikke var exploderet, og af den skulde nu fremvoxe Hjælp og Trøst for de gamle Sømænd. Sølling fik fat i denne 200 Punds Bombe og afmonterede den, skruede Hankene af og hulede den ud som en Sparebøsse. Den blev decoreret med smaa, men iøjnefaldende Malerier, som talte et let forstaaeligt Sprog om Formaalet. Paa den ene Side var malet en simpel, men smagfuld Bygning, paa hvis Facade stod skrevet:

Fri Bolig for Matroser.

og foran Bygningen saaes forskellige affældige, værkbrudne Matroser, En med Træben, en Anden som blev støttet af en Tredje osv., dels gaaende paa Gaden dels i Færd med at flytte deres Tøj og Sager ind i Huset.

Over Bygningen stod disse Linier:

*Med Bomber Skib og Gods og Huus Kapseises
Af denne derimod skal Jer en Gaard Opreises*

Det var ikke til at tage fejl af. Ved kapseises forstaaes et Sømandsudtryk for at vende op og ned paa noget. Dette Vers havde Sølling selv lavet. Der fortælles, at han havde anmodet Baggesen, med hvem han stod paa en fortrolig Fod, om at skrive et Vers til Bomben. Det gjorde han, men det fik ikke Naade for Søllings Øjne. „Det duer ikke, jeg kan det bedre“, saa skrev han Verset, viste det til Baggesen, og denne indrømmede, at Søllings var langt bedre end hans eget.

Paa den anden Side af Bøssen læstes:

„De Herrer Kaptainer give heri til den gamle og udslidte, saavelsom til den skibbrudne og husvilde, Sømand, og vise igen Ædelmodighed mod hver den, der mod Skæbnen maa forblive i den besværlige Stand, hvorfra de selv ere opkomne.“

Ved allerhøjeste Resolution af 2. Novb. 1819 fik Commandeur P. N. Sølling Tillaelse til, paa hans derom gjorte Andragende, at indrette en Bøsse i Form af en Bombe, og denne Bombebøsse blev stillet op paa Waterschout-Comptoiret i Skippernes Laugshus i Kjøbenhavn, men forinden udsendte han et Opraab til den danske Sømandsstand, et Opraab, der er saare karakteristisk for hans djærve Personlighed og hans Tilbøjelighed til at gaa lige løs paa Sagen uden Omsvøb. Det lød saaledes:

Til Kjøbenhavns Coffardie-Folk!

Det er høi Tid, at der tænkes paa at hjælpe Jer til Huuslye og Varme, naar I ere forlegne for Hyre eller ere blevene gamle og udslidte ved Søen; thi at gaae paa Gaderne om Nætterne, eller at ligge paa Sandkisterne, eller at søge Raadstue-Quarteer, det er alt for tungt et Liv for brave Søemænd, og, hos Værterne kan man ingen Barmhjertighed vente eller forlange uden med Daleren i Næven. At afhjælpe denne Plage er min Hensigt, og derfor skal jeg gjøre mig Umage, men selv maae I efter Evne hjælpe til.

Meningen er derfor med denne Bombe, som I see staae paa Betalingsbordet hos mig paa Laugshuset, at den Søefarende fra Kjøbenhavn engang om 1, 2, 3, 4, 5, 6 Aars Tiid; ligesom der kommer Gaver i Bomben til, skal have samlet til en Bolig, hvortil I saa høiligen trænge, paa det at naar I komme fra en Reise og ei strax kunde faae Hyre, eller ere forliste, I da kunne søge Quarteer der, indtil I atter kunne komme tilsøes, hvorved I saa kunde spare Nattequarteer, og Hver faae sin Køieplads og Varme, samt varmt Vand til Thee eller Caffé, hvilket vel allene for Ste Dage hos Verterne kunde spare Jer en Udgift af 1 Rigsbankdalerspenge. Et Par hundrede forlegne Søemænd, saasom Styrmand, Baadsmænd, Matroser, Tømmermænd og Jungmænd, haaber jeg paa denne Maade skulle blive hjulpne; og en 30 til 50 gamle udslæbende svage Søfolk for bestandig. I kunde da der, i et saadant Matroshuus som Søemænd leve sammen og hjælpe hinanden indbyrdes med Raad og Daad, saavel til at faae Siou som Hyre og have et fast Opholdssted, hvor I paa søemandsviis kunde fordrive Tiden med at skibmande og andet nyttigt Arbeide ved en god Pasiaring om Jeres fordums Søe-Tourer, og saaledes nyde Godt af de Gaver, som I selv og andre goddædige Mennesker have indskudt i Bombebøssen.

Paa det at Bomben ei skal blive opfyldt med Kobberpenge, saa ønskedes, at hvad I give: giv det i Sølv, Lidt eller Meget. I hellig Forvaring skal det blive, og Ingen skal lettelig løbe af med Bøssen.

Kjøbenhavn, August 1819

P. N. Sølling,

Commandeur i Søe-Etaten og Kongel. bestalt Waterschout.

Dette var en Sømands Henvendelse til Sømænd. Man lægger Mærke til, hvorledes Tanken om at maatte søge Havn for Alder og Skrøbelighed gøres tiltalende ved Udmalingen af, at Beboerne paa Sømandsvis kan fordrive Tiden ved at spinde Ender om fordums Dravater samtidig med nyttigt Arbejde, der ligger godt for en Sømands Haand. Lad det med det samme blive sagt, at de Linier, som Sølling her trak op for det daglige Liv i „Bombebøssen“, forblev de ledende siden hen og følges den Dag i Dag.

Med sit uopslidelige Humør stod Sølling frem for Dannerfolket, bad med kraftfuld Stemme om Hjælp til de Gamle, og hans Henvendelse fandt i det Hele god Modtagelse baade i Søfartskredse og fra anden Side, om det end ikke just strax gik saa strygende med Bidragene. Det var Mening, at hver Sømænd, der kom ind paa Comptoiret og lod sig forhøre, skulde lægge en liden Skærv i Bombebøssen til Hjælp for sine gamle udlevede Brødre, og det var man ogsaa villig til, men det var ikke blot Sømændene selv, der gav, ogsaa Skibsredere, Handelsmænd og mange andre kom med Bidrag. Sølling fik tillige forskellige Rigmænd til at hjælpe sig. Han opfordrede alle og enhver, der kom i Nærheden af ham til at lægge Penge i Bomben. Han var selv hyppig til Stede og animerede, ved sine Vittigheder og et godt Exempel, Besøgende til at bidrage, han havde sin egen djærve og paagaende Maade, for at faa Folk til at give, og større og mindre Gaver strømmede ind fra alle Kanter, hvorom Sølling, ved Aflæggelse af Kvartals Regnskaberne, der blev offentliggjort i Aviserne, paa sin lunefulde og originale Maade altid underrettede Publikum og apellerede til Godgørenheden. Jævnlig indeholdt Regnskaberne en eller anden lille kvik Bemærkning, der vakte Opmærksomhed for Sagen. Publikum var jo ikke i de Tider saa forvænt med Presse-Aandrigheder. I det Hele var Søllings Henvendelse ikke en Røst i Ørkenen.

I Flensborg blev der oprettet en Filial med en lignende Bøsse til Indsamling, og saaledes ogsaa i flere Havnebyer, paa flere større Coffardiskibe, og paa nogle af de første Dampskibe, som blev sat i Fart, var der ogsaa Bøsser, der arbejdede med godt Resultat, og der blev samlet Bidrag baade i Vestindien og paa Island. Der kom Understøttelser i Form af større eller mindre Legater, og givet Concerter til Fordel for Bomben. Sølling havde en sjælden Evne til at vinde sig formaende Venner.

Endnu længe forinden det egentlige Formaal blev opnaaet, Oprettelsen af den paa-tænkte Stiftelse, blev der med Renterne af den indsamlede Capital, ydet Understøttelse til gamle svagelige Sømænd.

Sølling havde faaet indrettet 2 Bøger, en rød og en sort. I den røde Bog blev de indtegnede, som ydede Bidrag, i den sorte dem, som viste sig vrangvillige, uagtet de havde Raad til at yde deres Skærv. Men Sølling havde snart den Glæde triumpherende at kunne underrette Publikum om, at den røde Bog alligevel stak den sorte, thi medens denne var tynd og slunken, struttede den røde af Gaver.

„Bombebøssen“, der grundlagdes 1819 samt „Stiftelsen for gamle Haandværksmestre og deres Enker i trange Kaar“, der oprettedes 1835 af Laugene, var foruden nogle jødiske Friboliger de eneste milde Stiftelser, der oprettedes i Perioden efter Freden.

Da Bøssen første Gang aabnedes, 9 Maaneder efter Opstillingen, indeholdt den 1210 Rdlr, og da den 21½ Maaned derefter paany aabnedes af Bestyrelsen, var der yderligere

kommen 1022 Rdlr. i den, og senere viste de kvartalsvis aflagte Regnskaber en jævn Stigen i Indtægterne, men Bidragene kom ingenlunde alle af sig selv, selv om der af og til indløb større eller mindre Beløb. Sølling maatte idelig være paa Færde, for at søge at skaffe sin kære Bombebøsse forøgede Indkomster, og her kom ham det Venskabsforhold meget tilgode, hvori den vittige og lystige Sølling stod til saa at sige alle Datidens Berømt-heder og mest fremragende Aander i Litteraturens og Kunstens Verden. Adam Gottlob Oehlschläger, Kristen Henriksen Pram, Knud Lyne Rahbek og de fleste betydeligere Skuespillere hørte til Søllings Omgangskreds, hvoraf man maa slutte, at han var en aandrig og højt dannet Mand, søgt i Selskabslivet og behagelig og gemytlig i Omgang. Hans opofrende Virksomhed, hans Lune, overraskende i sine Indfald og ejendommelige, karakteristiske Sømmandsskikkelse havde skaffet ham mange Venner og megen vel fortjent Popularitet.

I sine Erindringer omtaler Oehlschläger ham meget anerkendende, og Pram skrev dette smukke Vers:

*Kiække Landsmand, Sømmand, Fisker, Lods,
Som seer rolig vilden Bølge fraade,
See den Sølling her, hvis sikkre Baade,
Tusind Frelste skyldte Liv og Gods.*

Det er bekendt af Visen, at „Knud Sjællandsfar“ (Baggesen) var Dus med Sølling, og denne gjorde ogsaa en redelig Bestræbelse, for at redde sin Vens „Tryllefløjte“ bl. a. ved at tage en kæmpestor norsk Lods med sig i Parkettet som Klapper, og ved at be-mande Logerne med Søofficerer forsynet med Raabere.

Tilfældige Gaver kom fra Rhedere, der havde modtaget gode Efterretninger, eller fra Søfolk, der var undsluppen en eller anden Fare. Saaledes findes der i Regnskabet fra 1821 fem Daler fra en Skipper „efter et Løfte, han havde gjort, da han, synkefærdig med en Ladning Jern, lykkeligvis blev frelst til Held for hans Kone og syv Børn.“

Utaalmodig efter at se sin Plan træde ud i Livet og stifte Nytte, havde Sølling alle-rede i 1822 faaet indlogeret 12 gamle Sømænd — der i Øjeblikket var uden Hyre — i et lejet Loftlokale i Wilders Gade, bestaaende af 2 Værelser, hvilket indrettedes med Sengesteder som et beskedent og primitivt Logihus, og hvor de fik Bolig, Varme og Lys. Det næste Aar blev lejet endnu 2 Værelser sammesteds, og Antallet af Beboerne forøget til 18. (Indtil 1859 hed Wilders Gade dels Lille dels Store Kongensgade).

Mere regelmæssige Bidrag indløb fra enkelte anonyme Velgørere, der til bestemte Tider indsendte ret betydelige Gaver, og som derfor en Gang offentlig blev indbudt af Sølling til „at spise Skibskost med os Søndagen den 2den Februar Kl. 1 i Friboligen paa Wilders Plads, forsikkrende, at de ikke skulle blive bekendte for Andre end dem, de have gjort vel imod“.

Det bør ogsaa her nævnes, at mange brave, godgørende jødiske Medborgere i rigt Maal viste sig taknemlige over for Sølling og hans Bombebøsse som Tak, fordi han i „Jødefejden“ resolut havde stillet sig i første Linie blandt dem, der med Rette dadlede Udskejelserne over for Jøderne.

Naar der var Udsigt til, at Bombebøssen kunde tjene en Extraskilling ved en eller anden Aftenunderholdning, tog Sølling ikke i Betænkning at sætte hele sin store Om-

gangskreds i Contribution. Derfor figurerede der ogsaa blandt Indtægts Posterne i Regnskaberne jævnlige Declamatorier og Concerter, i hvilken Henseende især „Selskabet for Musikens Udbredelse“ var virksomt med at give Concerter til Førdel for den vordende Stiftelse.

I Slutningen af 1822, da Bombebøssens Formue var steget til 9262 Rdl. Sølv og 3920 Mk. Bco., havde denne Forening alene bidraget til dette Beløb med ikke mindre end en Fjerdedel. Ogsaa andre henvendte deres Opmærksomhed paa Bombebøssen, ligesaa meget af Interesse for selve Stiftelsen som i Kraft af Hengivenhed for Søllings almenelskede, originale, vindende Personlighed. Flaadens Officerscorps betænkte den med en halv Procent af deres Gage aarlig, mellem 300 og 400 Rdl., og et Selskab Studenter bestemte, at Overskudet af en Dilettantforestilling skulde tilfalde Stiftelsen, i hvilken Anledning Sølling blev saa rørt, at han ikke vidste at tolke sin Tak paa anden Maade end ved at putte et Par Ryper, som han just havde modtaget fra Norge, i Baglommen paa de to Studenter, der medbragte Gaven. „Tag dem“ sagde den lille iltre Mand, „for Fanden, I blive da vel ej vrede? Spis dem i Aften paa Regensen. Tak skal I ha’“.

Hensigten helliger Midlet: Ved en af de omtalte Concerter i 1823 blev 12, ved en senere Concert (d. 7. Marts 1824) blev 18 gamle Sømænd fremstillet for aabent Tæppe. Efter vor Tids Opfattelse synes det vel nok en lidt tvivlsom Smag, men det var „argumentum ad hominem“ haandfast Agitation for et godt Formaal.

Til denne sidste Concert havde selve Oehlenschläger skrevet en Sang „som Sømands-Tak til Selskabet“, og her skal gengives alle Versene, af hvilke det første anvender Begynnelseslinierne af Thodes bekendte Sømandsviser som Introduction:

Vi Sømænd gjør ei mange Ord,
Ei hykle eller prale,
Om hvad der i vort Hjerter boer
Bør Daad, ei Munden tale.
Dog, hvad i Hjertet foregik
Og Takken til den Høie,
Det tolker Taaren i vort Blik
Og Ilden i vort Øie.

En Bombe er en hæsleg Fugl,
Den kan i Luft sig svinge
Som Ørnen fra sit Klippeskjul,
Skønt den har ingen Vinge.
Og naar den stiger med sin Glød
Og naar mod Jord den suser,
Den bringer Saar og Skræk og Død,
Og Heltens Arne knuser.

Men denne her er mere mild,
Den hjælper dem, som trænge,
Den er ei fyldt med Krudt og Ild
Men kun med Sølv og Penge.
Og naar den brister uden Knald,
Ei græde Børn og Mødre;
Den dræber ingen i sit Fald,
Men kvæger gamle Brødre.

Den som et Æg af Fuglen Rok,
Vel Unger ei udklækker:
Men derimod en Oldingflok
Staar frem af Skallens Sprækker.
Tolv Gubber kun ifjor I saa
Af dette Rok-Æg kommen,
Iaar alt atten for Jer staae
Som nære sig af Blommen.

Og ser I Huset malet der?
Veed I hvad det vil sige?
Det tyder at den Tid er nær
I Danerkongens Rige,
Da gamle Sømænd faar en Vraa
I egne varme Stue,
Hvor ingen Bølger ind kan slaa
Og slukke Arnens Lue.

I Alderdom for Mangel fri,
De føle dybt bevæget:
Hil dette Selskabs Harmoni,
der har os vederkvæget:
Gud signe Kongen og hans Hus,
Gud signe Viv og Borger,
Som hjælper Hytten af sit Grus,
Og lindrer Sømands-Sorger.

Der var ved Concerten en Decoration, forestillende den kommende Stiftelse paa Hjørnet af Sqvaldergade og Dybensgade.

Som antydet i dette smukke Digt, der nu faar os til at trække paa Smilebaandet, men som ved sin Fremkomst gjorde stor Lykke, havde Sølling nu set det vigtigste Formaal for sine Bestræbelser naaet.

Bomben havde stadig sin Plads paa Skippernes Laugshus og samlede Penge ind, Bøssen blev hurtig fyldt og tømt og atter fyldt og Capitalen voxede. Aarene gik og Bidragene blev ved at flyde, smaa og store Gaver mellem hverandre, paa Tavler i Stiftelsens Port kan man læse derom.

Den originale af P. N. Sølling til Indsamling benyttede Bombe henstaar stadigt til samme Formaal paa Mønstringsbestyrerens Comptoir i Toldbodgade.

I Løbet af 1824 var — ved Søllings utrættelige Virksomhed for sin Bøsse — Capitalen løbet op til henimod 25,000 Rdlr, hvad der var en stor Sum i de pengeknappe Tider, og Sølling fandt nu Tiden inde til at købe Hus, hvor der kunde skaffes bedre Boligforhold for Stiftelsens Beboere, og Tilfældet førte med sig, at det netop blev i det Qvarter, hvor Bomben var fundet. . . . Værelserne i Wilders Gade blev opsagt, og i October Qvartal 1824 købte Sølling, i Forening med sine ifl. kongelig Resolution udnævnte Medbestyrere, da den paa Hjørnet af Dybensgade og Sqvaldergade (saaledes hed dengang Nikolajgade) beliggende Gaard Nr. 167, som:

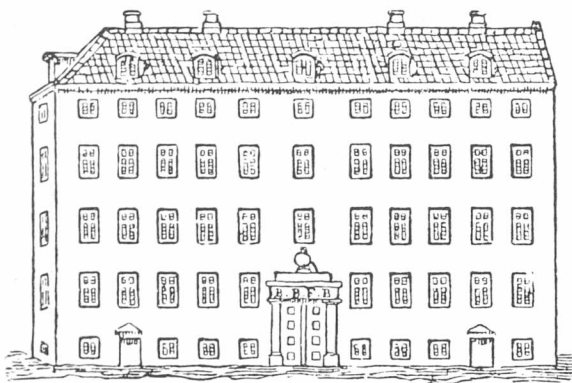
„med Hensyn til dens Beskaffenhed og Beliggenhed fandtes særlig skikket til Fribolig for de gamle Sømænd, der understøttes af Bombebøssen, formedelst dens Indretninger og Beliggenhed midt i Staden lige langt fra dens Beboeres Sjouerpladse: Nyholms og Christianshavns Værfter, og i det Qvarteer af Staden, som fordum kaldtes Skipperboderne, hvor i vore Dage Søfolkene meest færdes og boe, hvor Bygningen altsaa oftere falder dem i Øje, og kan glæde deres Sind, og indgyde den unge Sømænd en trøstende Udsigt for hans tilkommende Alderdom.“

1. Januar 1825 sluttede Sølling med Stolthed Regnskabet i „Kjøbenhavns Skilderie“ med følgende Ord: „Maalet er naaet — den gamle trængende Sømænd har nu siden 17. Novbr. f. A. faaet sin egen faste Bolig. Paa Hjørnet af Sqvaldergade og Dybensgade staaer den — og saaledes seer den ud.“

Købesummen for denne Bygning, med Tillæg af den senere indløste Bankhæftelse, udgjorde i det hele 13000 Rdlr. rede Sølv, som strax blev betalt. Til Anskaffelse af Inventarium, af Senge, Sengklæder, Borde m. m. medgik 1000 Rdlr. r. Sølv. Gaarden tilligemed sit Inventarium blev senere ansat til en Værdi af 16900 Rdlr. Den bekendte Rigmand, Søllings Ven, Conferensraad Brun lod en Del af Værelserne meublere.

Bygningen bestod af 4 Etager med Kældere og Qviste. Hovedfacaden, i hvis Midte fandtes Indgangen, hvorover var indmuret en Bombe og neden under Bogstaverne: B. B. F. B., havde 11 Fag Vinduer i de tre Etager, 10 Fag i Stueetagen og 8 Fag i Kælderetagen, hvortil der var 2 Nedgange. Loftsetagen havde 5 Qviste.

Huset indeholdt 33 smaa Værelser, hvori var 22 Kakkelovne og 6 Køkkener samt 2 beboelige Kældere. Antallet af trængende gamle og svagelige Sømænd, som første Gang optoges i Friboligen, og af hvilke flere havde faret med Sølling paa Ostindien og China for et halvt Aarhundrede siden, var 20, da de andre Lejligheder blev udlejet til moderat Pris.

»Bombøssen«s første Ejendom
Hjørnet af Dybengade og Skvaldergade.
Benyttet 1824—1844.

(Reproduceret efter »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn«).

I April 1827 var Antallet forøget til 25, i April 1829 til 32 og samme Aar besluttede Directionen, at en Udvidelse af Stiftelsen skulde finde Sted til den næstfølgende October Flyttedag. I Fribiggigen havde Directionen en Forsamlingsstue.

Status.

1. Gaarden Nr. 167 paa Hjørnet af Dybengade og Svaldergaden, der, efter Kjøbesummen for samme, med Tillæg af den senere indløste Bankheftelse, ansættes til Værdie	rede Sølv	13,000 Rbd.	
2. Inventarium af Senge, Sengeklæder, Borde m. m.....	—	1000	—
3. Hofraad Meyers Legat, Kongelige Obligationer à 4 pC.....	Sølv	2500	—
4. Den af Pastor Walther og Hustrue legerede Depositocasse-Obligation, à 4 pC.....	—	500	—
5. En Kongelig Obligation, à 4 pC.....	—	293	— 39 ¹ / ₂ sk.
6. Den af det oekonomiske Velfærds-Selskab skjenkede Capital i Kongelige Obligationer, à 4 pC., til Beløb.....	—	6225	—
7. En Obligation af Laanet i London, à 5 pC.....	Bcomk.	1400.	

Ialt Bcomk. 1400. r. S. og Sølv 23518 Rbd. 39¹/₂ sk.

Directionen for Bombøssen i Kjøbenhavn, den 22de Januari 1825.

Sølling.	Langberg.	Lütken.	Schack.	L. Larsen.
Duntzfelt.	Palme.	Rauberg.	Arboe.	J. C. Møller.

Det tilstedtes dog ikke Sølling længe at glæde sig over at se sit Velgørenhedsværk i fuld Trivsel og økonomisk sikret. Paa sin sidste Rejse til Norge i Efteraaret 1826 paadrog han sig en alvorlig Forkølelse ved Vejrets Ublidhed og de Uheld, der indtraf paa denne Rejse. Han naede dog hjem til Danmark, men her tog Sygdommen Fart. Uagtet han var af en kraftig Constitution, havde dog hans anstrængte Sømandsliv nedbrudt hans Kræfter, og i Slutningen af 1826 blev han angrebet af en haabløs Sygdom. Hans Ven, Conferensraad Saxtorph, tilsaa ham. En Dag forlangte Sølling paa det bestemteste, at Saxtorph skulde sige sin Mening.

„Skuden er slidt“, sagde han! „Det kan jeg tænke“, svarede Sølling. „Ja, Gudske-lov, den har ikke ligget paa den lade Side, men den er ogsaa klar til at ophugges“.

Under Sygdommen kom der hver Dag en Lakaj fra Kong Frederik den Sjette for at

spørge til hans Befindende, og om han trængte til noget. Kongen sendte ham bl. a. kostbar Rhinskvin fra Rosenborgs Kælder. Da Sølling nu laa paa sit Yderste, og Lakajen indfandt sig fra Kongen, for at spørge til ham, svarede han: „Hils Hans Majestæt og sig ham: Nu er det snart forbi med den gamle Commandeur. Men han skal staa paa Falderebet og raabe Hurra, naar Hans Majestæt kommer“. Dagen efter, Tirsdag den 7. Februar 1827 om Aftenen Kl. 10 $\frac{1}{2}$ i hans 69de Aar, døde den gamle Commandeur, Peter Norden Sølling, og dermed var et sjældent virksomt, daadrigt, uegennyttigt og hæderfuldt Liv afsluttet.

Søllings Død vakte almindelig Deltagelse og stor Sorg hos hans gamle Søfæller. Ingen tom Pragt udmærkede hans Jordefærd, men desto oprigtigere var de Taarer, der fældedes af de brave Sømænd, som frivillig indfandt sig, for at bære Kisten til hans sidste Hvilested paa „Skibskirkegaarden uden for Øster Port“ (Holmens Kirkegaard). Søllings Lig blev med rørende Højtidelighed ledsaget til Graven af alle de Sømænd, der da var i Kjøbenhavn.

Søllings Gravsted — der er lige saa beskeden, som han selv var — er ikke vanskeligt at finde, kun et kort Stykke fra Hovedindgangen, og der er kun faa Meter fra Graven og ud til Øster Farimagsgade. Gravstedet er særdeles velholdt, grusbelagt og omgivet af et sortmalet Jerngitter, og her opad voxer Vedbend, der ligeledes omkranser den paa Gravstedet anbragte Marmortavle, hvis Indskrifter og Symboler giver ham et smukt Eftermæle.

Øverst paa Tavlen er foreviget et Skjold, i hvis øvre Felt ses et Sejlskib, i det nedre en Bombe med Bogstaverne B. B. Paa Skjoldets øverste Kant hviler et Vezir med en Fork og et Splitflag ved den ene Side, og et lille og et større Splitflag ved den anden Side. Derefter følger Inscriptionen:

ÆDLINGEN

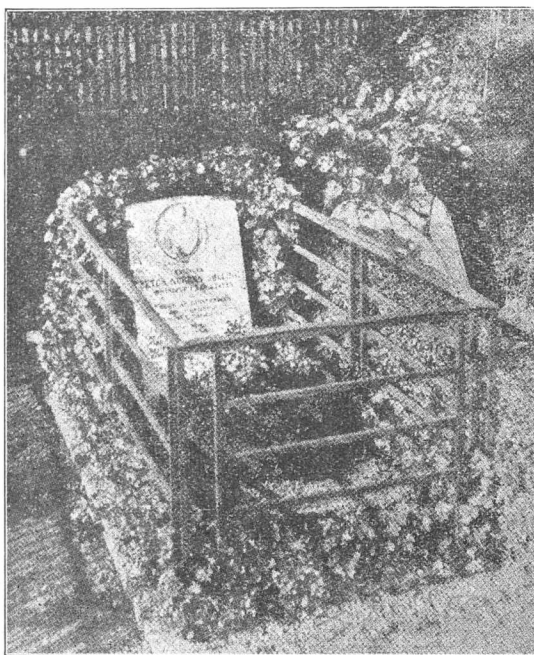
Peter Norden Sølling
COMMANDEUR I SØE-ETATEN

og

RIDDER AF DANNEBROGEN
FØD DEN 13. SEPTEMBER 1758
DØD DEN 7. FEBRUARI 1827

I ORD OG DAAD EN HÆDERSMAND
EN ÆGTE GRAN FRA NORGES FJÆLDE
HANS SNILLE OG EN LYS FORSTAND
HJALP HELTEN LIVETS SORGER FÆLDE
HANS LODSBAAD REDDED LIV OG GODS
HANS BOMBEBØSSE STOLT SIG HÆVER
HAN GIK FRA DEN OG NORGES LODS
HANS STØV HAR ROE HANS MINDE LEVER

AF
EN VEN.

Commandeur Peter Norden Søllings Gravsted
paa Holmens Kirkegaard.

Til venstre for Commandeur Søllings Gravsted, regnet med Gravens Front og Beliggenhed, er Overlærer Jerndorffs Grav, og til venstre for denne sidstnævnte Grav og paa den anden Side af en Gangsti findes et beskedent lille Gravsted omkranset af Vedbend — ligesom ved Søllings Gravsted — men her er Marmortavlen noget mindre, og har følgende Indskrift:

CHARLOTTE SØLLING
FØDT 18 MARTS 1809
DØD 8 JANUAR 1865

LOUISE SØLLING
FØDT 29 JUNI 1810
DØD 19 JULI 1899

Til højre for Commandeur Søllings Gravsted ligger Admiral A. P. v. Herbst.

Ved Gennemgangen af de mange og forskelligartede Beretninger om Peter Norden Søllings Liv og Færd stødte jeg paa en Divergens med Hensyn til Datoen for hans Død, idet nogle Skrifter og enkelte Conversations-Lexica har 27. Februar som Dødsdagen, men jeg kom til det Resultat, at det retteligen maa være 7. Februar, saaledes som det fremgaar af Marmortavlen og ligeledes angives i de betydningsfulde, autentiske Værker:

Th. A. Topsøe-Jensen: Det danske Søofficerskorps 1801—1919

V. Richter: 100 Aars Dødsfald

Erslew: Dansk Forfatter-Lexicon

Lengnick: Stamtavler

Peter Norden Sølling var en af de bedste Typer paa de gamle dansk-norske Sømænd fra Krigenes og Sejlskibenes Tid, en Søgut af den gode gamle Race, munter og livfuld af Lune, rask, og naar det kneb, uforfærdet i Krig som i Fred, altid parat til at gaa paa, naar det gjaldt om at naa et Maal. Han var en smuk Repræsentant for den danske Sømandsstand, og Mindet om ham som den uegennyttige Menneskeven, de Lidendes Trøster og Hjælper, vil blive bevaret med Taknemlighed, saalænge Sømænd og Sømandsskab er agtet i Danmark og Norge.

Søllings Velgerninger blev ikke glemt herhjemme, og i hans Aand arbejdede mange senere. Vi erindrer saaledes fra Henrik Hertz' „Sparekassen“, hvorledes den hæderlige og skikkelige Adolph til de øvriges Forfærdelse foreslaaer, at de 300 Rdlr., som Familien Skaarup har arvet efter Pensionist Sørensen, skal anvendes som Gave til „Bombebøssen“, og skønt den mere egenkærlige Neveu formoder, at dette Forslag lugter af Egennytte, fordi Adolph sikkert for denne Gave vil blive paaskønnet af sine Foresatte i Admiralitetet, saa viser det sig dog i Stykkets Slutning, at er der noget, den gode Adolph ikke lider af, er det Egennytte. Det er snarere et af Hertz rigtig set Træk, at det laa den Tid i Bevidstheden, at var der noget godt, som man skulde støtte, var det Søllings Bombebøsse, dette bærer Virkeligheden da ogsaa Beviser nok for.

I „Adressecomptoirets Efterretninger“ for Onsdag d. 7. Marts 1827 findes indrykket følgende Bekendtgørelse:

Aftenunderholdning

Søndagen d. 11. Marts om Aftenen Kl. 7 bliver til Fordel for „Bombebøssen“ paa det kongl. Hoftheater af Selskabet „Euterpe“ understøttet af nogle af det kongl. Capels Medlemmer samt Choristinderne af det kongl. Theater og under Anførsel af de Hrr. Hoforganist og Syngemester Zinck og Repetiteur Funck, givet en stor Vocal- og Instrumental-Concert tilligemed Declamation af følgende Indhold:

Første Afdeling

- 1) Sang til Dannebrog af Ingemann.
- 2) Prolog, Mindedigt over afdøde Commandeur Sølling ved Garbrecht, fremsiges af Hr. Doctor Ryge.
- 3) Ouverture af Bernhard Romberg.
- 4) Arie udføres af en Dilettantinde.
- 5) Clarinet-Concert af Crusell udføres af Capelmusicus Braunstein
- 6) Stor Scene og Quartet af Lulu.

Anden Afdeling

- 1) Duet af Lulu udføres af 2 Dilettantinder.
- 2) Declamation af Hr. Skuespiller Rosenkilde.
- 3) Concert for Pianoforte, comp. af Ferd. Ries, udføres af Hr. Lyders.
- 4) Stort Chor af Lulu.
- 5) Epilog forfattet af Hr. Professor Oehlenschläger, fremsiges af Hr. Skuespiller Nielsen.

Billetter til 8 hele Loger i hver Etage à 10 Rbd. Sedler og til enkelte Pladser à 1 Rbd. ere at erholde paa Waterschoutens Comptoir ved Holmens Canal 256 fra Torsdag d. 8de til Søndag Eftermiddag Kl. 5. De overblivende Billetter faaes ved Indgangen til Hoftheatret.

Indgangen aabnes Kl. 6.

Til Søllings Minde havde Oehlenschläger skrevet — og poetisk tilegnede den Tanke, som Sølling havde fattet, for at komme sine trængende Standsfæller til Hjælp — efterstaaende dejlige Digt, som blev fremsagt ved Concerten:

Det omtaler først hans Arbejde, for at skaffe norske Lodser bedre Baade. Herom hedder det:

De grumsede Bølger med lydeligt Skrig
Mod Norriges Fjeldstene synge,
Som Havfruer grumme de vente paa Lig,
Og bovne med slugende Dynge.

Og modige Sømænd forlokke sig lod,
Den Kiække paa Faren ei tænker,
Forfaldne paa Kysten kun Hytterne stod
Med Børn og med grædende Enker.

Herr Sølling, det være hans Minde til Roes,
Saa lystig en Broder ved Disken,
En Dannebrogss-Søn og en ægte Matros,
Og hjemme paa Vandet som Fisken.

Herr Sølling blev rørt ved at skue de Lig,
Og, for paa de Vanheld at raade,
For hjælpsom at standse de Klagendes Skrig,
Han bygged til Lodserne Baade.

Og lystig nu Baaden i Bølgerne foer,
Beskyttet, som Træet, af Barken,
Og tryk sad Matrosen ved kraftige Ror,
Som Noah paa Syndflod i Arken.

Dernæst skildres Søllings Virksomhed for Oprettelsen af „Bombebøssen“:

Nu foer han ad Kattegats hvirvlende Vand
Til Kysten, hvor Axelstad ligger,
Sølvhaarede Søgut ham mødte paa Strand
Med Hatten i Haand som en Tigger.

„Hvad Djæveln, min Broder, gaaer af Dig i Dag,
For Satan, Du skammer Dig ikke?
Kan den, som har seilet med Dannemarks Flag,
Nedlade sig feig til at tigge?“

Nød lærer at bede, og Alder gjør krum,
Og tvinger til ydmyge Tanker,
De fjendtlige Bomber med frygteligt Brum
Har kappet mit Haab fra mit Anker.

Har Bomben Dig skadet, skal Bomben igien,
I Slummer Dig Kummeren dysse.
Dens Indhold skal vorde din kvægende Ven,
Jeg skaber af Bomben en Bøsse.

Han skabte dem Bøssen, den ikke blev tom,
Og Nøden den endte han ganske,
Thi gjerne til Hjælp ham i Ædelmod kom,
Barmhiertige, frelsende Danske.

Nu lider ei længer den Aldrende Nød,
Lunt sidder i Læ han for Vinde.
Men Sølling, som reiste Jer Hytten, er død,
I Gubber, velsigner hans Minde.

Samme Aar udkom et lille Skrift: „Gravlied til Peter Norden Søllings Minde“, samlede og udgivne til Fordeel for „Bombebøssens“ Fribølg af K. Kristensen og J. Garbrecht. Det indeholder en kort Livsskildring samt en Række poetiske Bidrag, foruden af Udgiverne, bl. a. af Blok Töxen, J. P. Miller, E. Müllertz og P. E. Becker. Saa svulstige og snørklede, som flere af Digtene er, afgiver de et utvivlsomt Vidnesbyrd om, hvor æret og afholdt en Mand „Bombebøssen“s Stifter var. I kulturhistorisk Henseende er de af betydelig Interesse.

Anekdoter

Et Par Anekdoter kan tjene til at karakterisere den djærve og joviale Søgut, Peter Norden Sølling:

Ved et Besøg paa S. Croix blev Sølling af en Ven indført hos en rig Planter, der var gift med Datteren af en kjøbenhavnsk Brændevinsbrænder. Sølling følte sig ikke videre opbygget ved Fruens paatagne, nedladende Væsen, gennem hvilket der skinnede en utaaelig Hovmod. Hun spurgte, hvorledes man levede i Kjøbenhavn, om man endnu førte et ligesaa usselt og elendigt Liv, som man hidtil havde gjort. „Aa, meget værre, naadige Frue,“ svarede Sølling, „meget værre, thi siden Deres Fader døde, har man ikke kunnet opdrive en Draabe ærlig Brændevin i hele Byen.“

Paa sine gamle Dage havde Sølling fundet paa at indfinde sig engang imellem paa Søcadetacademiet, og at underholde Cadetterne med Fortællinger fra hans Sømandsliv og hans Farter paa Ostindien og Vestindien. Uagtet det skete i Cadetternes Fritid, syntes Chefen, Commandeur Sneedorff ikke derom, og fik disse Besøg forpurret. Sølling var meget opbragt derover, og i en Samtale med en ung Søofficer, beklagede han sig i stærke Udtryk over Sneedorff, som han kaldte en Vanskabning. „En Vanskabning,“ udbød den Anden, „Sneedorff er jo en smuk, velvoxen Mand“. „Pst,“ raabte Sølling, „sikke Hænder, sikke Fødder, som paa en Dame, er det noget for en Sømand. Han er en Vanskabning, det faaer man mig ikke fra“.

Oehlenschläger, der omgikkes Sølling, og satte stor Pris paa ham, fortæller i sine Erindringer følgende:

Da Sølling engang kom hjem fra Vestindien fra en mislykket Speculation (de danske Søofficerer havde i den Tid Tilladelse til at drive Købmandsskab), og han skulde drikke Caffé hos sin smukke Kone paa Frederiksberg, tog han et Par Hankekopper, som hun satte for ham, og med de Ord „Nej, lille Kone, det har vi F.g.m. nu ikke Raad til“ brød han Hanken af Caffekoppen.

Naar Sølling kom til Oehlenschläger, for at faa Sange digtet til de foran omtalte Concerter, havde de lange Samtaler, hvori han fortalte sine Hændelser og Æventyr. Disse Fortællinger ledsagede den lille, smidige og ildfulde Sømand altid med stærke Bevægelser og Udtryk. En Gang, meddeler Oehlenschläger, stod han med mig ved Vinduet til min Stue i Bispegaarden, som vendte hen mod Universitetet. Her fortalte han mig en Historie, om hvordan han engang havde luret ved en Dør og set gennem en Sprække nede ved Gulvet, for at faa noget at vide. „Jeg trak Kjolen af“, sagde han (med det samme trak han Kjolen af), „kastede mig ned paa Gulvet“ (nu styrtede han paa Gulvet) og saae gennem Sprækken (nu lagde han Ansigtet til min Dør). „Kære Commandeur“ sagde jeg „Jeg forstaar Dem nok uden det.“

Hvad maa Folk tro, hvis man ser fra Gaden, at Deres Kjole bliver trukket af og De styrter paa Gulvet, medens jeg staaer for Dem? Man maa jo tro, at jeg overfalder og plyndrer Dem i mit eget Hus. Og kommer der nogen og aabner Døren, saa slaer man Dem for Panden“. „Oh, det har ingen Nød“ sagde han, og sprang op igen.

Adam Gottlob Oehlenschläger.

Med usvækket Interesse og Begejstring for Sølling og „Bombebossen“ har jeg ikke skyet nogen Anstrængelse, men søgte Aften efter Aften, Maaned efter Maaned i Universitets-Bibliotheket efter stadig mere Stof, og jeg fandt da følgende interessante Artikel af Pseudonymet „Ignotus“ i „Illustreret Familieblad Nutiden“ for Søndag d. 23. Juli 1882:

Vi havde som Børn en dejlig stor Billedbog med mange fortryllende Billeder, ikke en af disse moderne sirlige Billedbøger med artige smaa Dreng og Piger, som gynger og vipper og spiller Top, nej, en gammeldags skikkelig en, som hverken havde til Hensigt at fremstille Dyden lys eller Lasten sort, men som til Gjengjæld var fuld af Generaler, Heste, Postvogne, dandsende Bønder, yndige Damer, dejlige Landskaber og Prospekter. Egentlig var det slet ingen Billedbog, men en gammel Regnskabsbog, og alle Generalerne og Hestene og Postvognene osv. havde min Bedstefader klippet ud af gamle Bøger og Blade og derpaa k'inet dem ind i Bogen, hvorved den kom til at afgive et højst vexlende Skue. Skjøndt vi kjendte Bogen uden ad, var det alligevel en evig Fornøjelse at faa den frem og ligge i en stor Klump hen over Spisestuebordet, for at se Billeder i den, men eet Billede lagde dog særlig Beslag paa vor Opmærksomhed, det stod paa Side 64. Naar vi var naaet til Side 63, gjorde den, som bladede om, en lille højtidelig Pause, hvorpaa vi Alle hylte i Munden paa hverandre: „Hurra, nu kommer Generalen med den lange Næse. Næsemanden. Pas paa, Manden med Elefantmunden“. Saa bladede han om, og vi lo og skreg og klappede i Hænderne, medens vi saae paa Billedet af en skallet Mand med store Epauletter og et sandt Bandageværk af Flipper, Halsklud samt Krave op om den magre Hals. Det var et ganske mærkværdigt Ansigt. Hovedet maatte, at dømmes efter Kindens store Flade, være umaadelig langt og smalt i Forhold til Højden. Hagen og Kindbenene var spidse og skarpe. Munden fast og energisk og mindede lidt om Goethes, kun var den tre Gange saa lang. Næsen var et sandt Vidunder i Størrelse, jeg har aldrig set noget mere Ærligt, Jovialt, Solidt og Vederhæftigt end denne store, lige kjødfulde Næse, der væltede sig ud over Munden paa en saa ængstelig Maade, at man næsten blev bange for, at den skulde styrte ned. Og saa var der over hele det skaldede Hoved med den pjuskede Nakke og de store klare Øjne, Noget, som mindede om en flyvefærdig Fugleunge, naar den længes efter at blive madet. De mange pudsige Modsætninger, som brødes om Herredømmet i dette Ansigt, forarsagede os altid et ustandseligt Latteranfald. Men jeg maa dog tilføje, at det ikke var den ondsksfulde, irriterende Latter, som Børn saa ofte har, det var kun en ellevild Gjenkendelses Latter, en glad Jubel over det snurrige, rare Ansigt. Thi „Næsemanden“ var som en gammel Bekjendt, vi betragtede ham halvvejs som hørende til Familien.

„Men det er dog et Pokkers Styr, de Unger holder“, sagde Fader, „hvad mon der nu er paa Færde?“ „Aa, de sidder vist og ler af Sølling“, mente Moder. „Af Sølling? Hvor kan det falde dem ind?..... Børn, vil I strax holde op med at le af Sølling. Hvad skal de Narrestreger til? Ved I, hvem Sølling var? Det var en af Landets bedste Mænd.“

Vi bladede om til nogle andre Billeder, og skyndte os at fnise af. Børn er store Empirikere. Ved at lægge forskellige gjorte Erfaringer sammen, var vi kommet til det Resultat, at alle de Mænd, der gik under Navnet „Landets bedste“, maatte have været forsynet af Naturen med lange Næser og tykke Halsbind. Derfor undrede det os egentlig heller ikke, at vor gode gemytlige Næsemand hørte til samme Klasse af Medmennesker, men da vi gjerne vilde have at vide, hvori hans store og gode Handlinger bestod, bad vi Tante Mine om at sige os Besked. „Sølling?“ sagde Tante Mine. „Jo, ham kjendte jeg saamænd saa godt. Det vil sige af Omtale. Det var saadan en rask gammel Sømand. Han havde egentlig været Kommandør, men da han saa gik af, søgte han et nyt Embede, for han syntes, at han var altfor rask af sin Alder til Ingenting at bestille. Saa gik han da op til Kongen, for at søge et Embede. Kongen.....det var den gamle tynde Mand, som staar med bart Hoved og fryser ude i Frederiksberg Have. Ham gik Sølling op til, men Kongen sagde, at det kunde ikke nytte noget, for han kunde kun bruge raske og rørige Folk i sin Tjeneste. Da Sølling hørte, at Kongen mente, han var for svag, tog han sin Frakke af og gav sig til at slaa Kolbøtter hen ad Gulvet som en Matrosdreng. Saa maatte Kongen jo indrømme, at han baade var rask og rørig, og saa fik han da det Embede, han søgte. Jo, Sølling han var saamænd bekjendt nok. Den Slags Folk træffer man ikke mere, det gjør man rigtignok ikke,“ sluttede Tante Mine med et lille Suk.

Vor Næsemand blev os dobbelt kjær, da vi fik at vide, at han havde slaet Kolbøtter for den gamle barhovede Mand ude i Frederiksberg Have. For vor Fantasi saae vi et Hof med lutter barhovede Konger og langnæsedede Generaler, som slog Kolbøtter mellem hinanden, og vi syntes, det var nogle rigtig rare, gemytlige Folk, disse gamle Hoffolk. ....

I den af Kraks Vejviser udgivne fortræffelige Bog „Minderige Huse“ med kendte Mænds og Kvinders Boliger, uddraget af Københavns Vejvisere, 1770—1870, findes anført, hvor Peter Norden Sølling havde sin Bolig her i København i Tidsrummet fra 1784—1827 (med Angivelse af Stilling):

1784—86:	Silkegade 6	Sølieutenant
1787—88:	Magstræde 6	ligeledes
1795—96:	Kronprinsensgade 2	Sø Captain Lieutenant
1797:	Amaliegade Matr. 71, sandsynligvis Søcadetacademiet paa Amalienborg.	
1802:	Lille Kongensgade, intet Nr. anført.	
1816:	Stormgade 16	Commandeur
1817:	Graabrødre Torv 6 Commandeur og Vaterskout (hed indtil 1841 Ulfeldts Plads).	
1818—20:	Holmens Canal 20	ligeledes
1821:	Fortunstræde 3	ligeledes
1822—25:	Gammel Strand 46	ligeledes
1826:	Knabrostræde 3	ligeledes
1827:	Amager Torv 4	ligeledes

Et morsomt Brev, der ledsagede en Gave til „Bombebøssen“ fortjener at mindes. Det lyder:

S/S A. A.

Lissabon Red, d. 18. Januar 1827.

Dags Dato sattes Søretten ombord. Grunden var, at Føreren var af den Mening, at de ombordværende trængte til en Bøde for ikke at glemme, at der stadig findes Ret og Orden ombord. Retten udtalte:

Da alle ombord i det nu forløbne Aar har opført sig saa godt, at der ikke har været Anledning til Idømmelse af Bøder, og da „Bombebøssen“ ikke kan siges at bestaa ved vor gode Opførsel, er hver især tvungen til at gaa frivillig med til en Bøde for al for god Opførsel.

Bøderne ere som følger:

1. Styrmand B. B. Kr. 5,00,	2. Styrmand C. C. Kr. 2,00.....	Kr. 7,00
1. Mester D. D. Kr. 2,00,	2. Mester E. E. Kr. 2,00.....	„ 4,00
3. Mester F. F. Kr. 2,00,	Hovmester G. G. Kr. 2,00.....	„ 4,00
Kok H. H. Kr. 2,00,	Messedreng I. I. Kr. 0,50,	Matros J. J., K. K., L. L. hver Kr. 1,50
		„ 7,00
Letmatros M. M., N. N. hver Kr. 1,00,	Ungmand O. O. Kr. 0,50.....	„ 2,50
Lemper P. P. Kr. 1,00,	Fyrbøder Q. Q., R. R., S. S. hver Kr. 1,50.....	„ 5,50
Da Føreren selv mener at have opført sig eksemplarisk, maa han betale.....		„ 10,00
	Ialt at tilsende „Bombebøssen“.....	Kr. 40,00

Underskrifterne.

I 1827 fik Directionen Eneret til imod en bestemt Betaling at forhandle de Contrabøger, som ved Lov af 19. Juni 1807 var paabudt.

Efter at Lov af 26. Februar 1866 var udkommen, hørte dette op, men de Mulkter, som ifølge denne Lov blev idømt Matroserne, tilfaldt „Bombebøssen“.

Ved allerhøjeste Resolution af 2. November 1819 blev det af Kong Frederik den Sjette tilladt Kommandør af Søetaten samt Vaterskout i Kjøbenhavn, Peter Norden Sølling, paa hans derom gjorte Andragende, at indrette en Bøsse, hvis Bestemmelse skulde være at samle Bidrag for i Tiden at anskaffe et Huus, hvor værdige gamle Søfolk, eller de, som Omstændighederne standse i Farten, kunde finde et Tilflugtssted, indtil de atter kunde komme til Søes eller paa anden Maade sættes i Virksomhed.....

Vi **Christiaan den** **Steffende,**

**af Guds Naade Konge til Danmark,
de Benders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten,
Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenburg,**

Gjøre vitterligt: at, eftersom hos Os allerunderdanigst er bleven ansøgt og begjært Vor allerhøieste Confirmation paa den af Directionen for Bombebøssen under 22de Mai d. A. oprettede og herved **in originali** vedhæftede Fundats for bemeldte Stiftelse, hvoraf ligelydende verificeret Gjenpart er indleveret, saa ville vi bemeldte Fundats i alle dens Ord, Clausuler og Puncter, saaledes som den her findes, allernaadigst have confirmeret og stadfæstet, saa og herved confirmere og stadfæste samme.

Forbydende Alle og Enhver imod det, som foreskrevet staaer, Ginder at gjøre.
Givet paa Boller den 20de September 1844.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.

Steemann. Ørsted.

Lange. Bentsen. L. Holm.

_____
Lütken.

Confirmation paa en Fundats for Bombebøssen i Kjøbenhavn m. v.

_____
Gratis.

Saaledes udtrykker den, under 22. Maj 1844 oprettede og samme Aar, den 20. September af Kong Christian den Ottende under et Ophold paa Boller i Jylland confirmerede — og endnu gældende — Fundats for „Bombebøssen“, sig om Stiftelsens Oprettelse og Formaal: Om Stiftelsens Udvikling gennem det første Fjerdedels Aarhundrede og nærmere præciserende Virksomheden og den Plan, efter hvilken den administreres og arbejder, melder Fundatsen videre:

„... Efter at denne Bøsse, under Navn af „Bombebøssen“, der saaledes er stiftet af for-nævnte Commandeur P. N. Sølling, saavel medens han levede, og som Formand i dens Bestyrelse vaagede for dens Tarv og Fremme, som og efter hans Død, veldædigen er bleven be-gavet og understøttet, deels af Søfolk, deels af den kongelige Marines Officerer ved aarlige Bidrag og deels af andre Medborgere baade ved Gaver i levende Live og ved testamentariske Dispositioner, saa at Stifterens forehavende Øiemed, at anskaffe et Huus som Tilflugtssted for Søfolk, ikke alene siden 1825 har været opnaaet, men Stiftelsens Capital i Forbindelse med Ud-sigten til Medborgeres vedvarende Interesse for den, endog har kunnet tillade Bestyrelsen at ud-vide Hjælpen tildeels til Varme, Lys, Beklædning, Forpleining samt Tilsyn i Sygdoms Tilfælde, har den nuværende Bestyrelse anset det for sin Pligt, at udfærdige en Fundats for „Bombebøs-sen“ i Overensstemmelse med Stiftelsens Øiemed og de Vedtægter, som i hele Bestyrelses-Ti-den have været gjældende. „Bombebøssen“ i Kjøbenhavn har til Øiemed at forskaffe gamle værdige Sømænd, som henhøre til Coffardiefarten i Kjøbenhavn eller have faret her fra Staden i flere Aar, frit Huusly og Varme i Stiftelsens Huus, saavidt tilstrække kan, samt i Forbindelse hermed, saavidt muligt, Lys, Beklædning og Forpleining. Til denne Bestemmelse af Stiftelsen anvendes dens aarlige Indtægt bestaaende af frivillige Bidrag af Søfolk i den paa Vaterskoutens Contoir med allerhøieste Tilladelse henstaaende Bombe, saavelsom de indkommende og til Stiftel-sen skjenkede Bidrag fra andre Medborgere, samt endelig Renten af Stiftelsens Capitaler. Stif-telsen bestyres af en Direction bestaaende af 9 Medlemmer — Vaterskouten, som ex officio er Medlem, derunder indbefattet, hvilke til dette ulønnede og hæderlige Hverv beordres af Hans Majestæt Kongen. Naar Vacance indtræder, har Directionen derom til det kongelige danske Cancelli at gjøre Indberetning, samt at bringe en saadan Mand i Forslag, som dertil er villig og skikket, dog bør det i Reglen paasees, at der altid i Bestyrelsen findes flere Medlemmer af Søfaget, som kjende eller have kjendt Søfolks Farer, Trang og Fornødenheder.“

Vi har her i Stiftelsens Forfatning dens første officielle knappe Historie, dens ske-matiske Billede. Søger man bag om dette, dens Udspring, de Momenter, der betingede dens Opstaaen, og de Lag, hvoraf dens livgivende Kilder sprang, tegner der sig jo et langt mere farverigt Billede, et Stykke Kulturhistorie af stor Interesse — samt dens Grundlæggers saare ejendommelige og sympathetiske Personlighed. Selve Stiftelsens Navn „Bombebøssen“ fører jo Tanken tilbage til et stærkt, bevæget og skæbnesvangert Afsnit af vort Lands Historie. Til de „rædsomme Nætter“, da Byen „faldt for engelske Blus og Brande“. Til Kapertiden, Tabet af Flaaden, den blomstrende danske Søhandels Forlis, en mørk og stormfuld Tid. Og paa denne Baggrund tegner sig Peter Norden Søllings lille, tætte af Liv og Energi gnistrende Skikkelse.

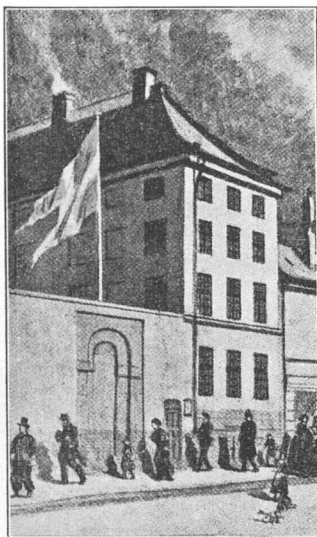
I det Aar, da Fundatsen for Stiftelsen oprettedes og confirmeredes i 1844 bestod Directionen af følgende:

C. Paludan, Captain i Sø-Etaten, p. t. Formand, Erik Norden Sølling, Underbogholder i Statsgjelds-Directionen, p. t. Secretair ved Stiftelsen. O. Lütken, Premier-Lieutenant i Sø-Eta-ten. And. And. Rauberg, Skipper, Borger. A. Borgen, Grosserer, p. t. Kasserer ved Stiftel-sen. A. Stæger, Oldermann for Skipperlauget. Hans P. Hansen, Vaterskout. Salicath, Etatsraad og Søkrigsprocureur. Georg Pedersen, Grosserer.

Sammensætningen er typisk og i nøje Overensstemmelse med de oprindelige Principer. Foruden af Vaterskouten, der er Medlem ex officio, finder man en Descendent af Grundlægge-

ren og iøvrigt „flere Medlemmer af Søfaget, som kjende eller have kjendt Søfolks Farer, Trang og Fornødenheder“, et juridisk Medlem og Repræsentanter for Rederivirksomhed og Søhandel. Og saaledes har det været gennem Tiderne intil Dato.

Stiftelsen havde her i Dybengsgade til Huse i en Række Aar, men omsider var man naaet til det Stadium, at Pladsforholdene var for indskrænket, og en Udvidelse til flere og flere var ønskeligt. Bygningen var i det hele lidet tidssvarende, og da der i 1844 var Penge nok til et større Hjem, bestemte Directionen sig resolut til at afhænde denne Hjørnebygning i Dybengsgade, og i Stedet for købtes i Juni Maaned 1844 Gaarden i Brogade 8 paa Christianshavn, en Ejendom, der ogsaa vendte ud til Torvegade, og Indflytningen hertil skete samme Efteraar.

Stiftelsens anden Ejendom
Brogade Nr. 8.
(Facaden mod Torvegade).

Det var en gammel solid Bygning med en smal Facade og en Portmur, der var lige saa stor og svær som Bygningens Mur til Gaden. Den, paa den tidligere Ejendom i Dybengsgade indmurede Bombe, fik sin nye Plads her i Brogade over Porten i Muren.

Hidindtil var der kun bleven optaget Ugifte, men i 1846 blev der indrettet 2 Værelser til Bolig for 2 gifte Matroser med deres Hustruer. Dette Tal blev siden forhøjet til 10 Familielejligheder, der beboedes af gamle Sømænd med deres Hustruer, og desuden var der Bolig for 39 andre gamle Sømænd. Foruden frit Hus, Lys, Brændsel og Sygepleje blev Directionen i Stand til at give Middagsmad med tilhørende Brødportion samt Vask og Klæder til dem, som behøvede denne Hjælp. Ved forskellige Legater ydedes en aarlig Pengehjælp.

1852 blev et Værelse med Ministeriets Tilladelse indrettet til deri at optage 2 à 3 Enker efter Sømænd, der var døde i Stiftelsen.

Med Ejendommen i Brogade ejede „Bombebøssen“ ved Udgangen af 1853 en Formue af ca. 88000 Rdl. (i 1884 var Capitalen voxet til 348,000 Kr.). Saa vidt var det Værk da kommet, som Sølling med saa stor og utrættelig Iver havde arbejdet for.

Fra den Tid, da der blev optaget gifte Folk i Boligen, havde der ogsaa jævnlig været givet Understøttelse til gifte Folk uden for Stiftelsen, hvilke ikke kunde blive optaget paa Grund af Mangel paa Plads. I Begyndelsen var denne kun ringe og midlertidig, men i 1880'erne var der oprettet Huslejelegater, 100 Kroner aarlig for dem, der ventede paa at kunne blive optaget, naar Pladser blev ledige, og undtagelsesvis for saadanne, som paa Grund af, at de havde mindre eller syge Børn, ikke kunde modtages (der var i 1891, 5 saadanne) Foruden Bolig, Lys og Brændsel begyndte man allerede tidlig at give yderligere Hjælp med Klæder og Bispisning. Denne Understøttelse, som i Begyndelsen kun var ringe, tog i de senere Aar stærkt til. Det viste sig mere og mere vanskeligt for de gamle Søfolk at finde Beskæftigelse, og som Følge deraf var der mange af dem, som Stiftelsen næsten helt maatte føde og klæde. Hvor stærkt denne Conto

voxede, sees bedst deraf, at medens der i 1860 blev udgivet 147 Kr. til Klæder og Vask og 1911 Kr. til Bespising, var Udgiften i Aaret 1891 henholdsvis 598 Kr. og 5612 Kr.

Traadte man ind i den lange smalle Gaard i Brogade, observerede man, at Bygningen strakte sig i Dybden fra den ene Gade (Brogade) til den anden (Torvegade). Gamle medtagne Folk humpede omkring herinde eller sad og arbejdede med Tougværk i et lille Værksted til højre for Porten. Trapperne og Gangene i Hovedbygningen gjorde et tarveligt, men solidt Indtryk. I de lange Corridorer var der anbragt Skabe i den ene Væg, og hver Mand havde sit Skab, men en gammel Sømmand kunde jo ikke saa godt undvære sin Kiste, saa det var heldigt, at der var Plads nok paa Stuerne til, at han kunde faa den med ind. Det var store rummelige Værelser, fire Mand paa hver Stue.

Naar man gik omkring og saae til dem, kunde man se de gamle Fyre sidde og lappe deres Buxer eller rode i deres Kister eller spise sig en Ret Klipfisk eller man kunde høre en eller anden fortælle om sine Strabadser. Alle klagede de over Gigten, og Alle var de glade ved at være her. Commandeurens Portrait hang næsten paa hver Stue. Stuerne for de gifte Folk var pæne venlige Stuer, hvor de „egne“ Meubler fortalte om Familielivet og den store Properhed om en Husmoder. Ismaa Lukafer ude paa Gangen var der indrettet Ildsteder.

Nede i Stuen var Directionsværelset, et stort pænt meubleret Værelse med en Mængde Portraiter paa Væggene. Søllings Portrait maa først nævnes, det hang i to Udgaver, paa det ældste af dem var hans Næse saa lille, at man knapt nok kunde kende Manden. Midt over Sophaen hang der et stort Søbillede i coloreret Træsnit og til venstre i Billedet den gamle norske Lodsbaad arbejdende sig møjsommeligt frem, til højre Søllings Dæksbaad pile af Sted for fulde Sejl, og nede ved Randen af Billedet en Afbildning af det Monument de norske Lodser rejste for Sølling, det hele et rørende naivt Mindeblad. Henne ved et af Vinduerne hang i Glas og Ramme et Aftryk af Søllings Opraab, det saare interessante Actstykke, som baade belyser Tiden og Manden.

Ved 50 Aars Jubilæet i 1869 var der stor Fest og Glæde mellem Stiftelsens gamle Beboere. Et godt Middagsmaaltid havde lagt Grunden til den Tilfredshed, der lyste ud af de vejrslagne og barkedede Ansigter om Aftenen, da de gamle Sømænd sad ved deres Glas Punch, syngende og udbringende Skaaler i Anledning af Bombebøssens 50 Aars Fødselsdag. Mangen god Ende blev spunden og mangt et Æventyr fra fjærne Lande fortalt, medens de aldersstegne Gaster sad lunt i deres sikre Havn, og hørte Stormen tude uden for, og mangan stille Tak sendtes Peter Norden Søllings Minde.

Men Aarene gik og Tiderne skiftede, Byen skød Ham og Skibsfarten gennemløb den gennemgribende Udvikling, som Dampens Sejrstog betegner. Sejlene — „de hvide Vinger“ forsvandt mere og mere fra Havene, Rhederivirksomheden antog andre Former, nye Router opstod, og nye Skikke om Bord vandt Indpas. Begrebet „Sømandsskab“ i den gode gamle Betydning maatte tildeels revideres, ligesom et godt Stykke Skibsmandsarbejde, da Sejlskibene med de stolte Rejsninger aftog i Antal, efterhaanden havde vanskeligt ved at hævde sin Kurs, undtagen netop over for de virkelige Kendere, og dem, der betragter Søen som en gammel Kærlighed, der aldrig maa svigtes. Der er en mærkelig „conservativ Magt“ i Søen og Sølivet. Gammel Sømmandsskik hævder sig

trods alt, og ejer en egen Evne til at stævne „Tidens Strøm“. Og inden Døre — „om Læ“ — i „Bombebøssen“ har Traditionerne holdt sig, ligesom Mindet om den gæve Sømænd, der grundlagde denne de gamle Sømænds Havn.

Efterhaanden som Tiden gik, blev ogsaa Huset i Brogade for trangt, Boligforholdene var daarlige og Ejendommen heltigennem forældet, hvorfor Directionen omsider i 1890 bestemte sig til at gøre Forandring, og samtidig blev det vedtaget, at nu skulde det være Slut med at købe gamle Huse, en ny Bygning skulde opføres med større Comfort, stor og moderne indrettet, med flere Bekvemmeligheder for Beboerne, større og mere luftige Værelser, og dette nye Arrangement skulde ogsaa medføre, at der blev Plads til flere Friboliger.

Directionen tøvede ikke med at se sig om efter en passende Byggegrund.

I Begyndelsen af August afhændedes Stiftelsens Ejendom i Brogade til Fraflytning, saasnart „Bombebøssens“ nye Hus stod klar til Indflytning. Grundet paa den heldige Beliggenhed ud til Christianshavns Hovedgade, Torvegade, fandt Salget Sted til en særdeles god Betaling. Køberen agtede at nedbryde Bygningen, for paa Grunden at opføre en stor moderne Ejendom med stilfulde Butikker, hvilket imidlertid blev opgivet, thi Onsdag d. 20. Maj 1891 stod at læse i „Aftenposten“:

„Bombebøssens tidligere Bygninger i Brogade og mod Torvegade blev for nogen Tid siden solgt af Murermester Bruun for 61500 Kr. til Murermester Jørgen Jensen af Frederiksberg. Denne har nu igen solgt Bygningerne til et Consortium for 78000 Kr. i samme Tilstand, som han købte dem, og Consortiet har atter bortsolgt en Del af Bygningen, som har Facade til Brogade til Bødkersvendeforeningen, som herpaa agter at opføre en Bygning til „Fribolig for gamle Svende og disses Enker“.

„Bombebøssen“s Direction var ikke længe om at finde en Byggegrund, og det blev Stiftelsens nuværende Plads Nr 48 i Overgaden oven Vandet, et Areal, som baade var tilpas stor og udmærket beliggende. Denne Plads havde tidligere tilhørt Kommunen og af denne været benyttet til Stenoplagsplads. Den sidste Ejer var Enkefru Olsen, hvis Arvinger ved Midten af August 1890 solgte dette betydelige Areal til „Bombebøssen“. Directionen havde formentlig afholdt sig fra at købe Grunden paa et tidligere Tidspunkt, da den fra Maj Maaned verserende Murerstrejke jo vilde have forhindret Arbejdets Paabegyndelse med det nye Hus, men 21. Juli blev det af de strejkende Svendes Flertal vedtaget, at de vilde ende Strejken og fra 24. Juli genoptage Arbejdet i Overensstemmelse med de ældre og nye Vilkaar, som Mestrene havde fremsat, efter at Svendene havde gjort de første effective Skridt til Afslutning af Strejken. Denne havde været henved 10 Uger, idet den begyndte Mandag d. 12. Maj 1890.

Henimod Slutningen af August begyndte saa Grundgravningen til „Bombebøssen“s nye Hus. Opførelsen af denne nye Bygning til Stiftelsen — efter Tegning af Architect Thorvald Bindsbøll — blev taget i Entreprise af Murermester Olsen paa Christianshavn. Det blev et stateligt, rummeligt og nydelig indrettet Hus, som med Kælder og sin redelige djærve 3 Stokværks Facade af røde Mursten virker, som det efter sin Bestemmelse bør, som et trygt og velfunderet Hjem for gamle Mennesker. Her fik altsaa den fjerde „Bombebøsse“ sin Plads, naar man regner med Loftsrummene i Wilders Gade som første Hjem.

Midt paa Facaden staar at læse

BOMBEBØSSEN
FRIBOLIG FOR GAMLE SØMÆND

Paa Facaden er indmuret — af Evers — et Basrelief med Portraitmedaillon af Stifteren og med følgende Inscription:

Peter Norden Sølling
Bombebøssens Stifter
Sømandens Velgiører

(oprindelig i 1882 anbragt paa den gamle Stiftelses Bygning ud mod Torvegade). Over Porten er indmuret den samme Bombe, som har siddet i „Bombebøssen“s tidligere Ejendomme i Dybenggade og i Brogade. Paa Bomben staar B. B. Oven over Reliefbusten, mellem 1ste og 2det Stokværk, er ligeledes indmuret en Bombe.

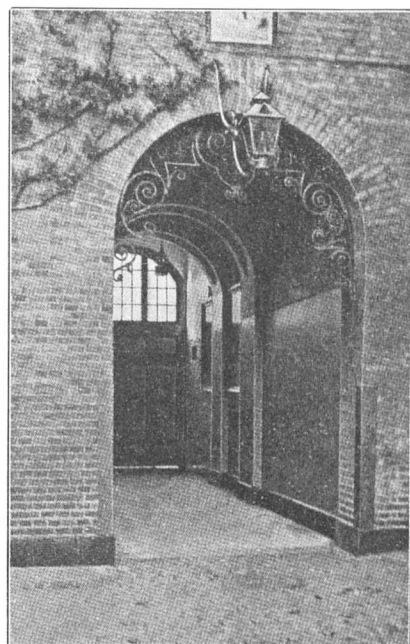
Bygningen, der ligger med sin smukke Facade ud mod den gamle Canalgade, passer godt ind i det christianshavnske Milieu i Fjerde Christians gamle Købmands- og Søfartsby. Der er kun faa Skridt over til Bænken ved Bolværket, hvor de gamle Sømænd kan slikke Solskin, „spytte i Vandet“ og spinde en Ende til Akkompagnement af Vinden, der stryger saltfrisk ud fra Havn og Sund og fløjter i Skibenes Rigning.

I Slutningen af Maj 1891 stod den nye Stiftelses Bygning fix og færdig, og i de følgende Dage gik saa Rejsen fra Brogade til Overgade.

Lørdag d. 6. Juni 1891 om Formiddagen blev saa „Bombebøssen“s nye, prægtige Bygning indviet ved en smuk og stemningsfuld Højtidelighed. Bygningen, som gjorde et overordentlig smukt Indtryk, var smykket med Flag, og i Gaarden fik Stiftelsens Beboere en lille Forfriskning, inden Højtideligheden begyndte. Til denne havde der indfundet sig en Del Repræsentanter fra Marinen og Coffardiflaaden m. fl. Kl. 12 samledes Alle i Stiftelsens Spisesal, og efter at der var sunget en Sang, gav Commandeur Kraft en kortfattet, interessant Oversigt over Stiftelsens Historie. Der blev derefter atter sunget en Sang, og saa talte Pastor Juul Bondo. Han tog sit Udgangspunkt fra Ordet:

„Dersom Herren ikke bygger Huset, da arbejde de forgæves, som bygge derpaa, dersom Herren ikke bevarer Slaaen, da vaager Vægteren forgæves. Hvor ligger der ikke en dyb Sandhed i disse Ord af Israels berømte Sanger. De stolteste Bygninger, de stærkeste Stæder ere sunkne i Grus, fordi man havde bygget uden Herren og selv havde villet være Vægteren, der vaagede over Staden.

Naar vi nu i Dag er samlede, for at indvie dette smukke Hus til et Hjem for gamle Sømænd og deres Hustruer, synes det ogsaa at være i sin Orden at minde om Salmedigterens Ord: Dersom Herren ikke bygger Huset, da arbejde de forgæves, som bygge derpaa. Huset staar nu færdigt til at tages i Brug, Overvejelser har fundet Sted, Planer er udkastet, og travle Hænder har arbejdet derpaa. Det er med Beundring og Glæde vi har set, hvorledes alt, fra Kælder til Loft, er indrettet med Omhu og Dygtighed. Saa var det sikkert alle deres Ønsker, som har

»Bombebøssen«s Port med Legattavler set fra Grønnegaarden.

»Bombebøssen« Overgaden o. Vandet Nr. 48 C.

Hvile hos Gud og Ankergrund hos Frelseren. Thi naar Syndens og Sorgens Storme peb derude og den urolige Samvittigheds- og Dødsfrygtens Bølger gik høje, saa var der nok kun en eneste, der kunde bringe Stormen til at stille af og dæmpe Bølgerne, og det var Jesus Christus. Det vilde han gøre for enhver Sjæl, der raabte til ham: Herre, frels os, vi forgaa.

Maatte denne Herrens Aand bygge inden disse Mure og være Vægteren, der vaager over Livet herinde, saa vil her blive godt at være, thi da vil her blive Sandhed, Kærlighed, Fred og den gode Forstaaelse, og da er her jo et Hjem for de Gamle. Og naar de da bliver kaldede herfra, for at gaa hjem til den store Himmelhavn, kan de nynne med en af vore Salmer: Jeg døer med Frydetanker, thi jeg er Jesu Lem, jeg letter glad mit Anker og sejler trostigt frem.“

Præsten nedbad derefter Velsignelsen over det nye Hus og dets Beboere.

Stifterens Sønesøn, Commandeur Sølling, talte til Slutning til de Gamle:

„Min Bedstefader vilde have glædet sig, hvis han havde kunnet se den Bygning, som nu var rejst, ikke mindst, fordi den var rejst ved Medborgeres Bidrag.“

Han henvendte særlig en Tak til Commandeur Kraft og Grosserer Heering:

„Hvis min Bedstefader havde været tilstede, vilde han maaske have sagt: Gutter, vær nu brave og fordragelige. I min Bedstefaders Navn vil jeg give Beboerne denne Formaning, det gælder baade „Kongens Kvarter“ og „Dronningens Kvarter“. Jeg slutter med et Ønske om, at Stiftelsen fremdeles maa trives og finde Støtte. Den kan endnu trænge til Penge.“

Hans jævne tiltalende Ord slog stærkt an hos de Gamle, som med lydelige „Hør“ tilkendegav deres Bifald.

virket til, at Maalet er naaet, at Bygningen ikke maatte være forgæves, at der maatte vaages over den, og at den maatte bevares.

Men et Hjem dannes ikke af smukke Sten og Kamre, men af Aanden, der raader deri og Hjærterne, der lever derinde. Og Aanden, der gav det gode Hjem, det var dog nok Sandhedens, Fredens og Kærlighedens Aand, og denne Aand er Guds Aand.

Der staar saa smukt i en af Sangene: „Thi under Korsets Mærke skal Huset vies ind, til Ly mod Storme stærke, med fromt og ydmygt Sind“. Dette Mærke skal minde os om ham, der døde paa Korset som Verdens største Helt, at vi ved ham maatte frelses og arve et evigt Liv. Men som Vinden maa gribe i Flagengen, at den kan folde sig ud i sin Skønhed, saaledes maa Guds Aand ogsaa være som den friske Luftning, der gaar gennem dette Hus og Hjærterne, som skal bo deri, hvis der virkelig skal leves under Korsets Mærke. Og det synes, den Herre Jesus nok maatte kunne anslaa Strænge i en gammel Sømands Hjerte. Han valgte sine kæreste Apostle ud af gamle Søfolks Rækker, han færdedes med dem paa Søens Bølger, han stillede Stormen og fik Bølgerne til at lægge sig, naar der var Fare paa Færde. Og de gamle Sømænd skulde jo kaste Anker og komme i Havn i dette Hjem. Men gælder dette da blot de gamle Ben, mon ikke ogsaa de gamle Hjærter. Og Hjærter kan kun finde

Højtideligheden afsluttedes med en Sang.

Paa de i Stiftelsens Port ophængte smukke og pyntelige Legat-Tavler er indskrevet Navnene paa de Legater, der i Tidens Løb er skænket til „Bombebøssen“. Tavle I begynder saaledes:

BOMBEBØSSEN

grundlagtes 1819, ved ædle Medborgeres Bistand, af
Commandeur Peter Norden Sølling, Ridder.

Paa 25de Aarsdagen siden Oprettelsen vil den, ved dette Minde bevidne for Efterslægten og med taknemlig Erindring erkjende, at denne Stiftelse, som har skjænket mange gamle Sømænd et Tilflugtssted er bleven fremmet og bestaaer ved milde Gaver af mangfoldige i Regnskaberne nærmere nævnte Velgjørere i Rigets forskjellige Lande, ved aarlige Bidrag af Københavns Sofarende, Marinen og Flere, samt ved testamentariske Gaver:

Her følger Navnene indtil 1844:

. . . . . Gud skjænke denne gavnlige Stiftelse ogsaa i Fremtiden Medborgeres Deeltagelse og Understøttelse.

Kjøbenhavn i September 1844.

Derefter følger den lange Fortegnelse over de senere tilkomne Legater, og som fortsættes paa Tavle II.

Uden væsentlige Ændringer i Plan eller Omfang har „Bombebøssen“ fortsat sin Virksomhed, jævnt øgende sin Formue ved Gaver og Legater fra Velyndere og Beskyttere, hvis Navne findes paa disse Tavler. Mange af dem har ogsaa paa anden Maade med Ære ridset deres Minde ind i Byens Historie.

1918 fik Stiftelsen ved Køb fra Naboejendommen sit Gaardsrum betydelig udvidet, hvorved det blev muligt at anlægge det venlige lille Haveanlæg.

Søndag d. 2den November 1919, paa „Bombebøssen“s 100 Aars Fødselsdag var der stor Fest og Glæde derude i Stiftelsen. Det strømmede ind med Lykønskninger, Conditordrenge med hvide Huer bragte Krandskage gennem Sømændenes Port, Vinflasker blev trukket op, gamle vejrbitte Næver løftede Glassene til et „Skaal og til Lykke, Du kære gamle Bombebøsse“, og der blev holdt Mindetale for Stifteren. Det blev en stor Mindetag for den brave, hjærtensgode Sølling, og mange Tanker søgte paa Højtidsdagen ud til hans Gravsted paa Holmens Kirkegaard. Men ikke blot den Dag, til enhver Tid mindes alle Sømænd inden for „Bombebøssen“s Mure, P. N. Sølling som den Mand, hvem saa mangan Søgut skylder Tak for Kost og Logi i Alderdommens Dage. „Sølling var Sømænd af Sjæl og Krop“ saadan siger de gamle Sølke, der har lagt op i „Bombebøssen“s sikre Havn. Nethed og Hygge er udbredt over de smaa fredelige Lejligheder, hvor Sømænd har faaet sig en lun Køje efter Livets stormfulde Sejlads, og daglig har Lejlighed til at sande de Ord, hvormed Oehlenschlägers, foran anførte, Digt ender:

Nu lider ei længer den Aldrende Nød,
 Lunt sidder i Læ han for Vinde,
 Men Sølling, som reiste Jer Hytten — er død:
 I Gubber, velsigner hans Minde.

Det er i Sandhed et smukt og varigt Minde den ejendommelige Commandeur hat sat sig i denne Stiftelse. Hans Hjærtelag og Energi kendte ingen Grænser, og som synligt Vidnesbyrd herom ligger dette kønne Sømandshjem den Dag i Dag derude paa Christianhavn. Sølling var en af disse Personligheder, som vil gøre sig gældende til alle Tider og i et hvilket som helst Samfund, djærv og lige til, som han var.

Ved Afslutningen af det første Sekel af sin Tilværelse ved Rundingen af Hundrede-aars Fødselsdagens Pynt kunde „Bombebøssen“s Direction med Tilfredshed og med

»Bombebøssen«s Læsestue.

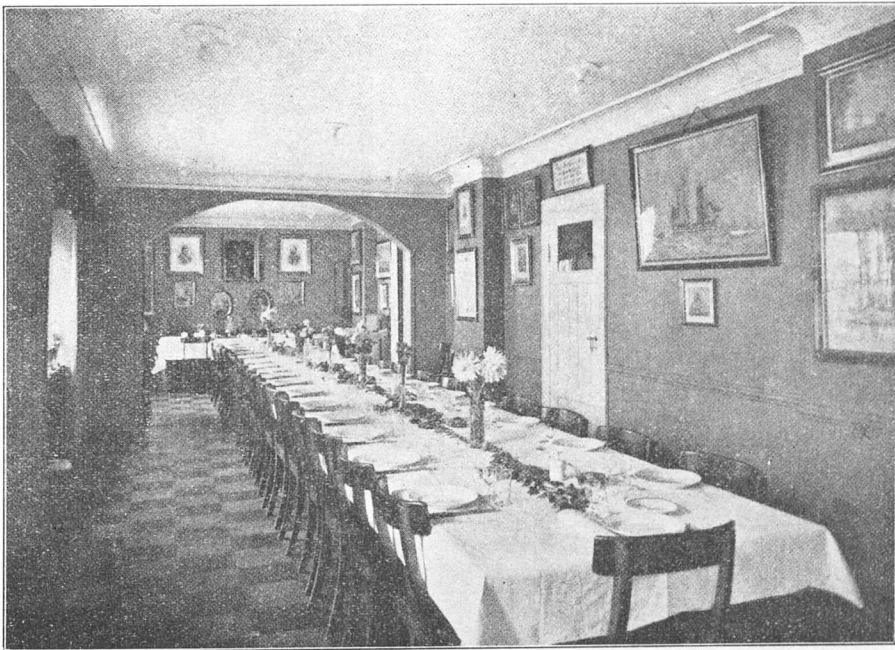
den største Taknemlighed mod alle, der havde staaet den bi med Raad og Daad og gode Gaver, se tilbage over den svundne Tid. Kølvaandsfuren var lige nok, der havde ikke været ret megen Giren fra den af Peter Norden Sølling angivne Kurs. Denne Stiftelse er grundfæstet og kan bestaa i utænelige Tider, naar den stedse, som hidtil, bestyres af en Direction, der besjæles af Søllings Aand.

I det hele taget kan det siges, at „Bombebøssen“ opfylder alle rimelige Krav i sanitair og bolig-mæssig Henseende. Det er et godt velindrettet Hus, der ikke, som det stod paa Peter Norden Søllings Bombe, løber Fare for at „kapseises“, en stout og støt Gaard, hvis Økonomi og finansielle Status er vel funderet.

Al Respect for salig Thomas Overskou. En Sømands Brud har naturligvis Bølgen kær, men dette med det stolte Hav som Brudeseng, det kunde maaske gaa i de unge Aar. Naar Sømandsbruden og hendes „Fatter“ kommer op i Aarene, saa er der lige godt lunere inden Døre, og saa passer de nok bedre de Ord, der er malet i „Bombebøssen“s Porthvælving:

Dagen gaar med raske Fjed,
Dagens Børn maa ile,
Aftenrøden bringer Fred,
Nattens Stjerner Hvile.

Hyggeligt og godt har de Gamle det i „Bombebøssen“, til de omsider skal ud paa den sidste Rejse. Frivilligt tager ingen fra „Bombebøssen“, undtagen Enken, naar Manden falder fra.

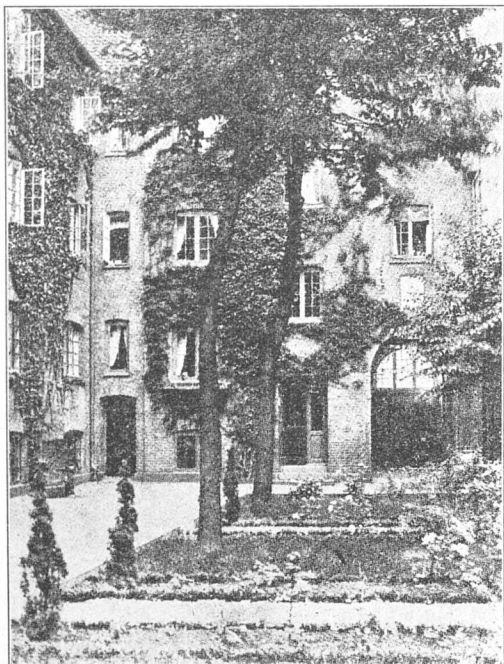

»Bombebøssen«s Spisestue.

Herinde faaer de næsten hele Luthers Forklaring til den fjerde Bøn: fri Bolig, Lys og Varme og varm Middagsmad.

Det er imidlertid ikke Gaverne alene, der gør det — nej, det er saamænd selve Sømandens gale Streger om Bord, der sætter Maden paa Bordet for „Bombebøssen“s Gamle. De Bøder, der betales for Overtrædelser om Bord i vore Skibe, tilfalder nemlig, efter Loven, „Bøssen“.

Og vist kan de Gamle ogsaa glæde sig over et saadant Hjem — de enlige vel nok kun med deres egen Skibskiste til „Bøssen“s Udstyr, men Ægteparrene dog med mangt et kært Minde om det Hjem, hvori der var Fryd, naar Manden kom hjem fra de lange

Her ser vi »Bombebøssen«s Gaardsplads med det lille Haveparti, den venlige og nydelige Grønnegaard, hvori de Gamle tilbringer saa mangen hyggelig Stund. Hernede i Grønnegaarden bliver der spundet mangen en Ende.

i Tanker indtil han omsider vækkes ved Smaabørnenes glade Leg. Og de flokkes om ham, og han fortæller dem en eller anden god, gammel Historie eller lidt om de fjærne, fremmede Lande. En Sømand kan vel nok spinde en Ende, selv om han ligger fortojet i „Bombebøssen“.

Som Oehlenschläger i sin Tid skrev — de gamle Sømænd har her faaet en Vraa i egne varme Stue, hvor ingen Bølge ind kan slaa og slukke Arnens Lue“. I den hyggelige Grønnegaard under Lindetræer og Kaprifolier, der groer frodigt op ad Muren, kan Beboerne trække frisk Luft om Sommeren, og inden Dørene minder Udsmykning, i Forsamlingsstuerne, de gamle Stik og Skilderier med maritime Emner, nydelig udførte Skibsmodeller

Rejser. Og omgængelige og tilfredse lever de saa her deres stille Dage, til Livets skrøbelige Skude endelig maa lægges op. Kan hændt, det stundom passer, hvad der staar over Døren derinde i Spisesalen:

Ingen Nød foruden Skal,
Intet Hus foruden Kval,
Ingen Rose uden Torn,
Uden Avner intet Korn.

Saadan er nu engang Livet, men hastigt driver Bygen over. Og kommer der en lille Skærmydsel — gamle Mennesker kan jo blive lidt pirrelige — saa har de da endelig den lille nydelige Have med de kønne Parkmeubler. At sidde her i en hyggelig Krog og tænke tilbage, det giver Fred i Sindet. Se Manden, højt over Spiritet paa Vor Frelsers Kirke. Hvor ofte har hans gyldent skinnende Skrud ikke hilst Sømændene ved Hjemkomsten til Hovedstaden. Jo, vist er her rart at være. Men allerbedst dog en stille Dag at sidde derude ved Bolværket og kigge hen over de smaa Canaler og over til de gamle Værfter, hvorfra Arbejdets Hammerslag dæmpet naaer hans Øre. Saa falder den gamle Sømand

I sikker Havn. En gammel Sømand og hans Hustru i deres venlige, lille Fribolig i »Bombebøssen«.

i Glasskabe og hele Ordningen, dem om deres tidligere Levevis, med den Forskel, at der her er en Del mere Plads baade efter Perpendikulæren og Horizontalen end i de fleste Lukaf'er, det være sig foran for Masten eller Agter. Alene en lille Ejendommelighed som denne, at Sengene er anbragt saaledes, at en almindelig Skibskiste finder Plads under dem, gør, at det hele virker „shipshape“. I Bygningen er der Plads til 34 enlige og 11 gifte Søfolk med Hustruer. De Ugifte boer 2 og 2 eller 4 sammen i gode, rummelige Værelser. I hver Etage findes Køkken og Toiletrum. Smaa-lejlighederne for de gifte Beboere er lyse og hyggelige. Med deres individuelle Udsmykning, Familieportraiter, Billeder af Skibe, som Beboerne har faret med, og et og andet smukt og solidt gammelt Meubel giver de ofte en karakteristisk Afspejling af hans Ungdoms og Manddoms Liv.

Man er i det Hele ikke kommen mange Skridt inden for „Bombebøssen“s Vægge, førend man er paa det Rene med, at man befinder sig i en Sømands-Rede. Beboerne er kommen mængstedes fra, deres Liv har formet sig forskelligt, her mødes Skipperen fra det stolte Fuldskip, Langvejstraderen, med Tømmermanden fra Skonnerten, som sjælden kom uden for Smaafarten. Fælles for dem alle er, at her er de kommet i Havn, har fundet Ankerbund, saa at de, som Sølling skrev i sit Brev til Offentligheden, „paa Sømandsvis kunne fordrive Tiden med at skibsmande og andet nyttigt Arbeide ved en god Passiarung om fordums Søture“.

Og det tør vel nok siges, at Passiarungen stadig gaar godt. Med Skibsmandingen har det ikke saa megen Art mere, det er som sagt en Kunst, der er ved at gaa ud af Kurs,

omend der — f. Ex. paa den kgl. grønlandske Handels Skibe — endnu kan være Brug for en god Platning og en zirlig Splejsning eller en fin tyrkisk Knob. Men de gamle Beboere kan endda finde Beskæftigelse ved Vagthold paa oplagte Skibe eller anden rolig Gerning, som passer for en gammel Gast.

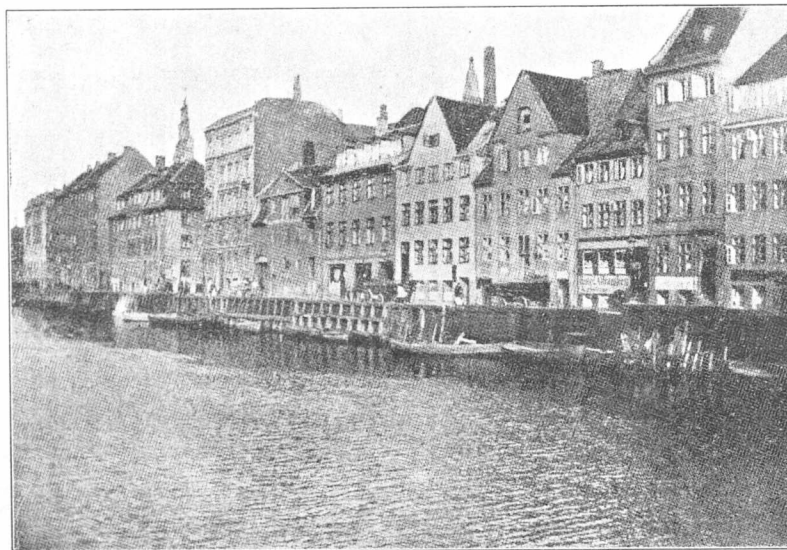
I Ejendommen findes tilige en god Bolig for en Inspecteur, der varetager Stiftelsens daglige indre Ledelse og Tilsyn.

Saadan ser de gamle Ægtepars Hjem ud i »Bombebøssen«. Stort er det ikke, men se, hvor nydeligt og net. Og se den gamle Konges Portræt deroppe over de Gamle.

Passiarung i Grønnegaarden.

Parti fra Overgaden oven Vandet.

fri Adgang. Julehøjtiden fejres hvert Aar ved et Extramaaltid og alle Stiftelsens Beboere faaer desuden ved denne Lejlighed Smaagaver, først og fremmest Tobak til de gamle Gutter.

Alt gaar Aar efter Aar sin vante rolige Gang i „Bombebøssen“, men ude omkring sidder mange Mennesker og tænker venligt paa Beboerne, nogle sender Gaver, andre kommer ind til dem og underholder dem med Foredrag, Oplæsning, Sang etc. Theatre, Cirkus o. fl. indbyder til Forestilling, de kommer paa Sejltur og Skovtur, og nogle af dem paa Sommerophold. Hjemme i Stiftelsen bliver der i Aarets Løb afholdt de traditionelle Fester, hvortil Enker efter tidligere Beboere indbydes.

Siden „Bombebøssen“ holdt sit Indtog i Overgaden, er Christianshavn undergaaet mægtige Forandringer. Mærkelig urørt havde Christianshavn faaet Lov til at staa helt op til den nyeste Tid, stadig blev den ved med at være Barokkens og Classicismens By, men saa blev der for Alvor taget fat paa Nedrivninger og Opførelse af store moderne Bygninger, og det kan ikke nægtes, at der er taget haardt fat. Mange gode gamle Gaarde og Huse har maattet lade deres Liv, og det maa desværre siges, at der er revet slemme Flænger i Christianshavns Bybillede. Allerværst er det jo gaet ud over Torvegade, Byens gamle Centrum, men selv om man maa indrømme, at en Del af de gamle Huse ikke er værd at holde paa — særlig i Sidegaderne — er der allfor megen fortræffelig Architektur, der ikke letsindig bør forødes. At der bliver bygget nye Bygninger, behøver jo i og for sig ikke at være nogen Ulykke. Det viser f. Ex. Bindebølls smukke „Bombebøsse“, der saa stiltfærdig glider ind

Blandt de Maaltider, som aarlig gives samtlige Lemmer, enten efter Vedtægt eller efter enkelte Giveres Anordning, skal et Maaltid aarlig henlægges til Stiftelsen af „Bombebøssen“, Commandeur Peter Norden Søllings Fødselsdag d. 13. September. I Henhold til særlige Legatbestemmelser uddeles mindre Pengegaver til Beboerne, bl. a. faaer hver af disse et lille Pengebeløb til et Besøg i Tivoli, hvis Bestyrelse velvillig giver

Og her sidder en af »Bombebøssens« Gamle derude ved Kanalens Bolværk og fortæller Historier til de henrykte og dybt interesserede Smaabørn.

i Gadens Stemning og Karakter, og tjener som Bevis for, at der kan godt bygges nyt og moderne, uden at Helheden i et Gadebillede behøver at slaes i Stykker.

Christianshavn er jo noget for sig, den ligner ingen anden By i Nutidens Danmark, og mest umiddelbart bestemmende for den, er vel nok det, at den er en Canalby. Man kommer uvilkaarlig til at tænke paa de gamle hollandske og flamske Byer. I Gader og Canalpartier møder man for hvert Skridt maleriske og smukt afstemte Architektur-billeder. Det er dog især den borgerlige Bygningskunst, som den plejedes i ældre Tider, der fejrer sine stilfærdige Triumpher, og medens Taarne og glimtende Spir rager op over al den megen Borgerlighed, giver de enkelte Gadebilleder det Ualmindeliges Festlighed.

Hvad spejlende Vand betyder for en Bygning, veed vi meget vel fra vore gamle Herregaarde, og hvad det betyder for en Husrække i en By, kan Overgaderne paa Christianshavn lære os.

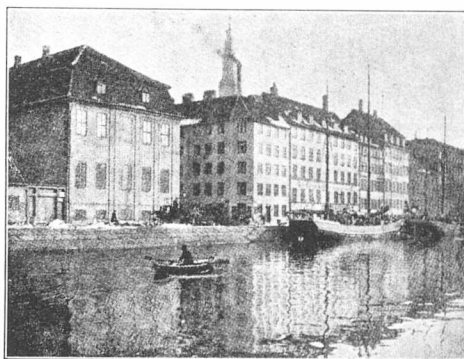
Det er ad Søvejen, at man helst skal komme til Christianshavn, hvis man vil have det rigtige Indtryk af Byen. Saa ser og føler man, hvordan Christianshavns Canaler kun er Havnens Fortsættelse, i hvor eminent Grad denne By er et Skibsfartens- og Søhandelens Barn, og at saadant maa det altid have været lige fra det Øjeblik, Christian den Fjerde lod den første Grund afpæle.

Det hedder i en af Drachmanns Sange fra Havet:

De største Skibe, der sejler paa Vandet,
De strander engang omsider,
Hvad enten Revets takkede Sav
Eller Værftets Øxer dem bider.

Ja, enhver Sejlads faar Ende, men de gamle Sømænd, der har lagt op i „Bombebøssen“ er — selv om Livets Dravater ikke er gaaet sporeløst hen over dem — ikke skyllet hjælpeløs op paa en ublid Kyst, de har fundet en tryk Nødhavn, hvor de kan hvile ud efter Livets Tørn, en Havn bygget op med sikker og praktisk Haand og paa Grundlag af nøje Kendskab til Sømænds Skik og Sømænds Tarv, saaledes som den Sømænd, der grundlagde Stiftelsen, havde angivet Linierne for Virksomheden, med sikkert Blik, ledet af Erfaring og Snille, af Kærlighed til Søen og dens Folk og ud fra sit rige og varmtfølede Hjertes Indskydelse.

„Bombebøssen“ har gennem de svundne Aar forstaaet at bevare den Plads i mange Danskes Hjerter, hvilken den ædle Stifter skaffede den, en Velvilje, som forhaabentlig ogsaa frem i Tiden maa komme Stiftelsen til Gode, saa at denne vedvarende, uden nogensinde at have modtaget eller fremtidig modtage noget som helst directe Tilskud fra Stat eller Kommune, kan være i Stand til at opfylde sit menneskekærlige Formaal til Ære for vort Land og vor By og til Gavn for den danske Sømandsstand.

Kanalen med Udsigt mod Overgaden o. Vandet.

Den gamle Bombebøsse.

FORTEGNELSE OVER KILDER OG BEVISSTEDER

- J. Davidsen: Fra vore Fædres Tid*
P. Hansen: Udvalgte Feuilletoner 1870
J. P. Trap: Kjøbenhavn
Claudius Rosenhoff: Kjøbenhavn 1857
*Vilh. Lorenzen: Christianshavns borgerlige
Bygningskunst*
P. B. C. Westergaard: Danske Portraiter
Lengnick: Stamtavler
*Kraks Vejviser: Minderige Huse
samt Dagblads- og Ugeblads-Stof m. m.*

KIØBENHAVN
KONG CHRISTIAN DEN FEMTES
RYTTERSTATUE
PAA KONGENS NYTORV

BYHISTORISK-TOPOGRAPHISK SKILDRING

VED

O. C. NIELSEN

CASSERER

BYHISTORISK FORFATTER OG TOPOGRAPH

ARNOLD BUSCK

KIØBENHAVN

1936

10022

KONG CHRISTIAN DEN FEMTE

KONG CHRISTIAN DEN FEMTES RYTTERSTATUE

Der var en Tid, der ligger langt tilbage, da Sundet rullede sine blaa og blanke Bølger langt ind over den Plads, der nu indtages af Kongens Nytorv, og Kysten — som de engang brødes imod — længe før vort Lands skrevne Historie begynder, kan endnu efter Jordbunds-Forholdene nogenlunde bestemmes. Den gik omtrent langs Fortovet mellem nuv. d,Angleterre og Magasin du Nord. Absintdrikkende Herrer og modelystne, pudrede og sminkede Damer, befolker nu i Sommertiden den Strand, hvor Stenalderens Mænd trak deres Baade paa Land.

Længe efter at Oldtidens Folk havde begyndt at stævne til Thinge paa Thingbjærget ved Brønshøj, og længe efter at Kirkeklokkerne første Gang lod sig høre fra den hvide Kirke heroppe, skyllede Bølgerne ind mod denne Kyst.

Det brede Huk ind mellem det kongelige Theater og Magasin du Nord er endnu den Dag i Dag et Minde om Naturfolkene for 800 Aar tilbage. Theatret staar nemlig omtrent paa Nordspidsen af Bremerholm, der delte den brede Strøm mellem Amager og Sjælland i to smalle, en Ydre og en Indre. Det ydre Løb danner endnu Byens Havn, det Indre — forlængst tilkastede — kendes endnu i Hukket paa Kongens Nytorv og Svinget om ad Holmens Canal, thi den senere gravede Stadsgrav, der skilte Holmen — Gammel Holm — fra Byen, og som først blev tilkastet 1860—64, fulgte endnu Havstrømmens Løb, men oprindelig gik dette nærmere Byen end Stadsgraven angav.

Saasnart Mennesker bosatte sig ved en Kyst, begyndte Landet at voxe, at tage til og det baade i Højde og Drøjde og saaledes ogsaa her. Hvert fuldendt Maaltid frembragte en Affaldsdyngge, hvert tilendebragt Arbejde sine Spaaner eller Slakker, og Dag for Dag lagdes der noget til Landets Væxt. Vandløb fra Ferskvandssøerne bag Byen førte Sand og Ler heroppe fra samt Byens Affald ud over det flakke Vand ved Kysten. Landet voxede frem, og i det 15. Aarhundrede udfyldtes Dybet mellem Byen og Bremerholm, kun en lille Rende blev tilbage, saa der endnu 1527 kunde tales om et Vadedsted over til Holmen,

og denne Rende forsvandt først, da Christian den Fjerde lod grave den Stadsgrav, der siden fik Navnet Holmens Canal.

Under Belejringen i 1523 kørte Fjenden sine Kononer op paa det nuv: Kongens Nytorvs Plads foran Byens østre Mur. Paa det ældste Kort over Kjøbenhavn fra Slutningen af Frederik den Andens Regering finder vi grønne Marker og anselige Gaarde med deres Haver som en begyndende Forstad uden for Øster Port. Den gamle Landevej til Helsingør, af hvilken en Levning endnu er til i Helsingørgade, svingede fra Øster Port kort til venstre imod Nord. Omtrent fra Hjørnet af nuv. Store Kongensgade førte Bredgade ud til S. Annebro, en anden Vej gjorde et større Sving og løb tæt forbi Sejlhuset mod Nord-øst ligeledes til S. Annebro.

Den ældste kendte Øser Port laa tæt uden for Østergades Udløb i nuv. Kongens Nytorv, omtrent 25 Alen østlig for Hjørnet af Østergade, altsaa midt imellem Østergade og Lille Kongensgade knejsede den statelige Øster Port med dens Porttaarne, Vindelbro og Grave, og denne, ligesom de andre Byporte var dengang virkelige Fæstningsporte med en ganske smal Passage, der kun tillod Gennemkørsel af en enkelt Vogn ad Gangen, medens de favnetykke Mure der forneden hvilede paa utilhugne Kampesten, for oven hævede sig i to Taarne, et Indre og et Ydre med takkede Gavle som Taarne paa Landsbykirkerne. Over Øster Ports Porthvælving var der Lofter, der snart benyttedes som Krudtoplag, snart som Opholdssted for Fanger. Ud til begge Sider fra Porten strakte Befæstningen sig, først som en Plankerække, senere hen som Mure og atter siden som Jordvolde.

En ny Østerport opførtes i 1607, og den opnaaede at faa sin Del af det Skønhedspræg, som Christian den Fjerde forlenede sine Bygninger med. Paa Billedet af Kjøbenhavn fra 1611 finder man for Enden af Østergade, Øster Ports ydre Porttaarn med et Vandmøllehjul paa Siden.

Uden for Porten var der endnu i Christian den Fjerdes Dage, Eng og Mark, men man begyndte allerede da at indrette Pladsen som Torv, uden at der dog blev truffet Bestemmelse om, hvilket Navn Torvet skulde have.

En betydelig Del af dette opfyldte Terrain var efterhaanden bleven en formelig Losseplads i stor Stil for alskens Affald, en ufremkommelig, moradslignende Plads i en overmaade planløs og forvirret Tilstand, bugtende sig i Bakker og Dale, og hvor det var besværligt og uhyggeligt at færdes for alle dem, der havde Ærinde ud til Toldboden eller ad Østerkanten, og Kjøbenhavner-Vittigheden, der synes at have holdt Tonen gennem Tiderne, gav hele dette ujævne, ikke brolagte, Areal, Navnet „Hallandsaas“, og man har forklaret det saaledes, at det var Udtryk for det Uføre, der ikke stod tilbage for noget saa ufarbart som den, for sin Uvejsomhed berygtede, øde Landstrækning Hallandsaas i det sydlige Sverige, som endnu den Gang hørte til Kongens Riger og Lande, men denne skæmtefulde Benævnelse kan ogsaa udledes fra, at her successive dannede sig en Mark, hvor særlig Skaaningerne og Hallandsfarerne, Bønder og Strandboere, som kom i Baade herover og falbød deres Varer, Sild og andre Slags Fisk.

Kongens Nytorv hørte med i Frederik den Tredjes Planer fra 1651 om et Ny-Kjøbenhavn, Planer, der dog kun langsomt realiseredes under ham og de følgende Konger, og skabte det regulaire Byanlæg mellem det gamle Hallandsaas og Citadellet, det Byanlæg,

der er en saa karakteristisk Modsætning til det gamle Kjøbenhavns fri og selvvoxende Bebyggelsesform. Liggende midt imellem det Nye og det Gamle fik Torvet sit Præg af fornem Regelmæssighed op imod Ny-Kjøbenhavn. Til den anden Side blev dets Form ret vilkaarlig bestemt af den gamle By og af Bremerholms hævdvundne brudte Grænse-linier. Derfor Torvets Knæk og Vridninger til denne Side, indtil der falder Ro over det i den brede, gadeagtige Fortsættelse i Holmens Canal.

Den spredte Bebyggelse langs Pladsens Sider bestod væsentlig af lave Smaahuse, mest Gartnerhaver, men alt som Hallandsaas voxede sig længere og længere ud i Stranden, begyndte velhavende Borgere, der fandt den indestængte By for snæver, herude at opføre Landsteder, hvor de om Sommeren kunde bo i frisk Luft.

Foruden at være Losseplads og Villaquarter, var her ogsaa et Rettersted, der gjorde Pladsen end mere uhyggelig. Her stod en stor Vippegalge, der nærmest havde Lighed med en af de gammeldags Brøndvipper paa Landet.

Denne Vippegalge, som den fra Holland i 1661 indkaldte Ingenieur, Generalmajor Henrik Ruse, havde ladet opsætte efter hollandsk Mønster, beskrives saaledes:

„Det var en Gren og Galge til Tyve og Misdædere at ophænge udi, og paa samme var en Vippe til at ophæve dem, som sig havde forset, og naar de var højest oppe, da lod de dem i Hast falde ned igien, og der var derhos en Hids og Vinde, hvormed de hidsede og vandt dem op, som skulde staa deres Ret. Dette Rettersted var anseligt med rød Farve anstrøget og farvet fra øverst til nederst, baade Stige, Trappe og Vinde, som derhos var“.

Denne Galge stod paa samme Plads til April 1668, da Kongen befalede, at den skulde nedtages og flyttes, fordi der paa denne Tid var store Planer oppe om at regulere og om-danne Pladsen til et monumentalt Torv.

Det var dog først, da Christian den Femte var bleven Konge, at man begyndte for Alvor at arbejde med dette Torv og dets Muligheder, og der blev sørget for, at Pladsen fik et anstændigere Udseende, og det officielle Navn blev „Kongens Torv“ eller „Det nye Kongetorv“, men det benævnedes ofte „Det store Torv“ og „Ny Øster Torv“.

Kongens Nytorv blev det første bevidste Forsøg paa at skabe en virkelig Pladskunst i Danmark.

Det stod Tiden og dens Mænd klart, at til monumental Pladskunst hørte ogsaa Indfatningen af Pladsen, helst med monumentale Bygninger, og man haabede, at Rigets Stormænd her vilde opføre sig statelige Palaier. Det skete ogsaa, omend ingenlunde i det ønskede Omfang.

I Sommeren 1670 fik Commandanten Frederik von Ahlefeldt, og senere Niels Rosenkrantz, Befaling om at lade det nye Kongetorv brolægge, hvorfor han „skulde samle Brosten paa beqvemme Steder“, og Magistraten maatte tilsige Borgerskabet at føre Sand og Sten til Torvet og befale Brolæggerne at udføre Arbejdet under Ingeniurens Tilsyn, hvilken Bekostning skulde afholdes af Fortificationens Midler. Der blev ogsaa givet Soldater og Holmens Folk Befaling om at hjælpe til.

Beboerne paa Torvet skulde lade brolægge hver for sin Plads, og Bønderne paa Amager maatte age de Sten, til Stranden, som laa ved Christianshavn.

Ved denne Lejlighed fandtes der en Mængde Fundamenter og Sten i Grunden fra den gamle Forstad uden for Øster Port, hvilke overlodes Kongens Halvbroder, Greve Ulrik Frederik Gyldenløve.

For ikke at naa under et vist Lavmaal af Bebyggelse, havde Kongen resolveret, at „ingen maatte bygge Huuse ud mod hans nye Torv uden de var i to Stokværk foruden Kælder og grundmuret ud mod Torvet“, og yderligere paabød han tvungen Censur.

1672 udkom der en skarp Forordning om Bebyggelsen ved Kongetorvet, og det var aabenbart Meningen at gøre det til en i arkitektonisk Henseende værdig Plads, eftersom det befaledes „at samtlige Huuse her saavidt muligt er paa een Maner og een Bygningsmodel efter vores Stadsbygmesters Anledning skulle bygges“. Man forlangte altsaa Enhed i Pladsbilledet ogsaa fra Architekturens Side.

Op i det 18. Aarhundrede rejste sig atter nye og ofte statelige Bygninger, denne Gang langs Torvets vestlige Side, og selv hvor der ikke opførtes store monumentale Nybygninger, var det gennemgaaende anselige og velbyggede Huse, hvor saa godt som kun Stands- og Rangspersoner holdt til.

Nu er det kun muligt ved Hjælp af gamle Tegninger og Stik at danne sig et Indtryk af hvor smuk og aristokratisk en Plads Kongens Nytorv dengang var. Den paabudte Ensartethed i Bebyggelsen havde det vel vist sig umuligt at overholde, men i det 18. Aarhundrede ejede Torvet alligevel en vis arkitektonisk Helhedsstemning.

Oprindeligt havde der ligget en „Corps de Garde“ eller Vagt midt ude paa Torvet, men den blev i 1680 flyttet hen i et Huk ved Ny Adelgades Udmunding, og i Stedet for blev der for Grundejernens Penge, ialt 560 Rdl — ifølge en af Ingenieuren Gotfred Hofman udarbejdede Plan — anlagt i den stiveste, franske Stil „en stor, lystig og fornøielig Have midt paa Pladsen, at tiene alle skikkelige Folk til offentlig Spadseer-Gang“, og yderst den saakaldte „K r i n d s e n“ eller „K r e d s e n“, bestaaende af tre Omgange eller Rader Trær plantet i en aflang Figur, en Oval, med Buskadser, Blomster og Spaserestier, der fyldte næsten hele Torvet, og indhegnet med et rødt og hvidmalet Træstakit. 4 retvinklede Fremspring markerede Torvets Hovedaxer. Alle Trærne var cirkelrunde-klippede Lindetrær, og mellem dem var Hækker af Ribs, men inde i Midten var Lystqvarterer anlagt, i hvilke stod Christian den Femtes og hans Dronnings Charlotte Amalies Navnetræk, altsammen „til Stadens Zirat og deres Fornøielse, som Huuse og Gaarde der sammesteds eier“.

„K r i n d s e n“ strakte sig over saa meget af Torvet, at der omkring Stakittet kun var et Fortov og en brolagt Gade paa 12 Alens Bredde.

Kongetorvet var til daglig ikke meget befærdet, men det maa have hjulpet betydeligt, da det i Forordningen af 20. Novb. 1685 befaledes: „At paa Konge-Torvet her sammesteds, uden omkring det derpaa staaende Træværk, maa og skal herefter hver fjortende Dag, Aaret igiennem, nemlig hveranden Onsdag (naar paa den Dag nogen Helligdag indfalder eller noget sligt hendes, da Dagen tilforn) og det fra den næste Onsdag at regne, efter at denne Vor allernaadigste Forordning her paa Kiøbenhavns Raadhuus lovlige er bleven læst og forkyndt, holdis et frit Hestemarked, hvor Alle og Enhver, være sig inden eller uden Provindsen, maa falholde hvis Heste og Hopper de kunde have at sælge og afhænde og igien kiøbe og tilforhandle sig hvis de deraf kunde behøve“.

Ved Forordningen af 28. Juli 1684 blev det endvidere befalet:

„Paa Konge-Torvet skal falholdes Hø, Skaftehavre og Stroelse, item Brendevad og Kul, saa og Høns, Gæs og andre Fugle, dog saaledes at Kiørselen kan være uhindret“.

Denne Torvehandel paa Byens største og smukkeste Plads blev vel efterhaanden indskrænket, men endnu i Begyndelsen af forrige Aarhundrede klagede man over, at Slagtere og Bønder havde Tilhold her paa Torvedagene.

Allerede i 1681 fattede Kongen den Beslutning at forherlige Enevælden og sætte Kronen paa Værket ved midt i den smukke Spaserehave at rejse sin egen Rytterstatue af for-

Kong Christian den Femte.
(Maleri af Wuchters paa Rosenborg).

gyldt Bly paa et højt Stenpostament, omgivet af symbolske Figurer, hvorved han stemplede Torvet med sit kongelige Statue-Segl, og denne Statue i Centrum af det beplantede Anlæg blev, hvad den er den Dag i Dag, det midtsamlende Fælles, der holder sammen paa det hele Torv.

Mesteren for denne Rytterstatue af Kongen — Statua Equestris — var Billedhugger Abraham César l'Amoureux eller Lamoureux, som var af fransk Slægt, men hans Fødested er ukendt. Han nævnes først i 1669 og stod i Dronning Hedvig Eleonora af Sveriges Tjeneste, og arbejdede ogsaa for Magnus Gabriel de la Gardie, i hvis Tjeneste han omtales fra 1675. Han udførte dels Statuer til Prydelse af Jakobsdal „pomeranshus“, dels Ændring og Completering af den Neptunusbild, som var opstillet i Karlbergs trægård. 1677 kaldtes han „Riksänkedrottningens Skulptör“, men af hans Arbejder i Sverige er næppe noget bevaret i ordentlig Stand.

L'Amoureux maa have været en for sin Tid bekendt og dygtig Billedhugger, thi i 1681 blev han indkaldt til Danmark, for at udføre Christian den Femtes Hestestatue, og forlod derefter Sverige. I November s. A. traadte han i Kongens Tjeneste, og blev fast lønnet dansk Hofkunstner indtil sin Død i Kjøbenhavn i 1692.

I sit Arbejde her i Landet blev han hjulpet af sin Broder, Claude l'Amoureux, som synes indvandret c. 1685, og først afskedigedes efter Christian den Femtes Død.

Allerede 1681, samme Aar l'Amoureux kom til Kjøbenhavn, gjorde han Begyndelsen med Rytterstatuen af selve Majestæten, og paa 7 Aar fuldendte han denne Bly-Colos, der blev bragt til endelig Fuldkommenhed og afdækket den 24. Novbr. 1688.

17. Aarhundrede, Barokkens Aarhundrede, handlede her ud fra sit Ideal, ogsaa i den store Kunst: Centralisation og Orden. Man fulgte det mest elementaire Forbillede, og gjorde som Michel Angelo, da han opstillede Marcus Aurelius' Rytterstatue midt paa Capitolpladsen i Rom.

»Hesten« paa Kongens Nytorv.
(Medalille i Den kgl. Mønt- og Medaillesamling).

Om Statuens Støbning i Kanon- og Klokke-Støberiet Giethuset ved Kongens Nytorv samt om dens Transport og Afsløring, som sikkert er gaet for sig med stor Højtidelighed, har man desværre ingen Underretning. I den højtidelige Anledning sloges en Medaille med Kongens Billede paa Aversen og Statuen paa Reversen. Ifølge Antegning paa Medaillen fuldbyrdedes Arbejdet 1688, men dette Aarstal gælder blot Hovedstatuen, thi l'Amoureux døde under Fortsættelsen af Værket — i Begyndelsen af 1692.

De fire allegoriske Figurer, der sidder paa Fodstykkets Hjørner, og som synes at være af noget ringere Kunstværd, blev fuldført og opsat efter César l'Amoureux' Død under Tilsyn af Broderen Claude.

Disse Figurer, der er mere end dobbelt Legemsstørrelse ligesom Statuen selv, og ligeledes støbt i Bly, var ogsaa oprindelig forgyldt, og har i Tidens Løb flere Gange været lueforgyldte og broncerede og ofte udbedret.

De er Sindbilleder paa:

Visdommen (Minerva)

Styrken og Tapperheden (Hercules)

Ædelmodigheden (Alexander den Store med den gordiske Knude)

Hæderen, Æren og udødelig Berømmelse, som flyder af Ædelmodighed (Dronning Artemisia af Halikarnassos, en Kvinde med en Pyramide.

Den allegoriske Figur, et Monstrum, der vrider sig med Slangen under Kongens Hest, betragtes sædvanlig som Symbol paa „Misundelsen“, der trædes under Fødder. Det skal forestille Avind, og betegner efter ældre Relationer „en vis Alliance, sluttet til Danmarks Skade“, men „ved Guds Forsyn frugtesløs og forgæves“.

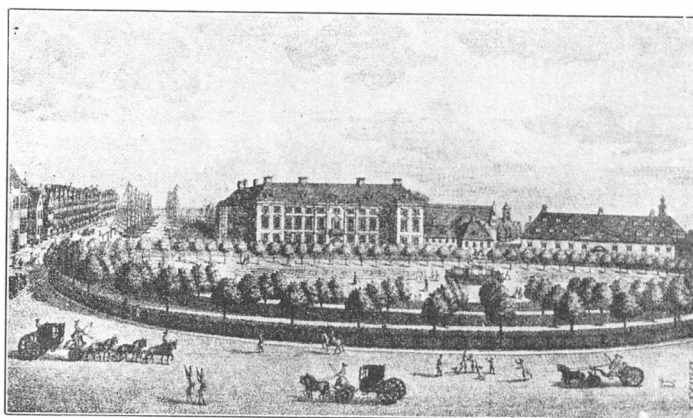
Denne Rytterstatue — Pladsens fornemste Prydelse — var den første, der rejstes i Kjøbenhavn paa en offentlig Plads. Dens almindelige Benævnelse „H e s t e n“ stammer fra den Tid, da Hovedstaden kun havde denne ene Hest-Statue, altsaa før Frederik den Femtes Rytterstatue blev stillet op paa Amalienborg Plads.

Den hele Statue havde kostet betydeligt — ikke blot at fremstille — men ogsaa at holde Vagt over. I mange Aar var ved den nemlig posteret en særlig Skildvagt. Ikke desto mindre led Statuen megen Overlast, dels som Følge af slet beregnet Afstivning, dels ved Bombardementet og dels endelig ved Stenkast og ved tidligere at tjene som gymnastisk Apparat for den kaade Ungdom.

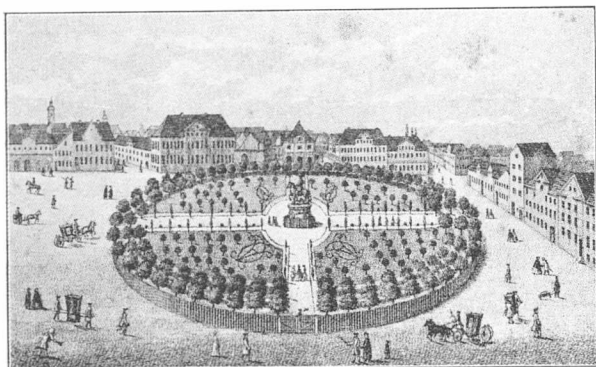
Da Torvet prydedes med Statuen, tillagde man det Navnet „K o n g e n s N y t o r v“, men det var dog ingenlunde ualmindeligt, at Almuen i Begyndelsen af det 19. Aarhundrede endnu kaldte det ved sit oprindelige Navn „H a l l a n d s a a s“.

Abraham César l'Amoureux var en ret frodig og hærdig Kunstner, om end hans Arbejder var hans Samtidige, Thomas Quellinus' Værker underlegne. Af andre Værker har han udført en Springvandsgruppe af „Hunde, der jager en Hjort“, til Slotssøen ved Frederiksborg og et Marmorrelief af Christian den Femte, nu paa Rosenborg. „H e s t e n“ paa Kongens Nytorv, l'Amoureux' Hovedværk, maa ikke ensidig bruges til Bedømmelse af hans Evner, da Monumentet ved Ændringer og Restaureringer er blevet stærkt forvansket. Stilmæssigt synes det mere germansk end romansk.

Sidste Gang vi støder paa l'Amoureux' Navn er i Listen over Betalingen for Jord paa Trinitatis Kirkegaard, hvor der blandt de Begravede er opført: Det gamle Jord: 1692. April 27. L'Amoureux. Stenhugger 4 Rdl.“ Hans Hustru og Datter overlevede ham, og de levede endnu i 1707, da Datteren paa Moderens Vegne indgav Ansøgning til Kong Frederik den Fjerde om Understøttelse. I Ansøgningen hed det bl. a.: „... som min højtbedagede Moder efter min nu salig Faders dødelige Afgang i sin høje Alderdom formedelst den efter al anvendt Flid og Umage paa Hs: kgl: Majts: Torv oprejste kunstige Hests Fuldbyrkelse, ganske er kommen til Agters, saa overleverer jeg i allerdybeste Ydmyghed Hs: kgl: Majestæt denne Supplik ...“ Enken har dog næppe faaet noget ud over en „Discretion“ paa nogle faa Rdl. I Protokollen, hvor Sagen er refereret, staar der kort: „Givet mundtlig Svar“.

Parti af »Det nye Kongetorv« (1700).

Kongens Nytorv
I første Halvdel af det 18de Aarhundrede.

Synet, at man ikke kunde overse Pladsen med dens skønne Bygninger, og den store beplantede „Krinds“ havde ogsaa dengang næsten kunnet faa Folk til at glemme Torvets uregelrette Form.

Stakittet fjærnedes og Træerne blev bortflyttet, en Del anvendtes ved nye Alleers Anlæg uden for Øster- og Nørre Port, og nogle af „Krindsens“ Trær voxer den Dag i Dag i Parken ved et sjællandsk Herresæde, hvis Ejer fik dem af Kongen.

Pladsen blev saa brolagt, men ved at „Krindsen“ og Haveanlægget forsvandt, blev der givet fri Udsigt til det til Hest siddende „Corpus“. Denne Forandring blev dog ikke til Gavn for Pladsbilledet, thi paa det store Torv maatte Statuen næsten blive helt borte.

Paa kongelig Bekostning var Statuen bleven stærkt forgyldt, og maa have gjort en skøn og ejendommelig Virkning.

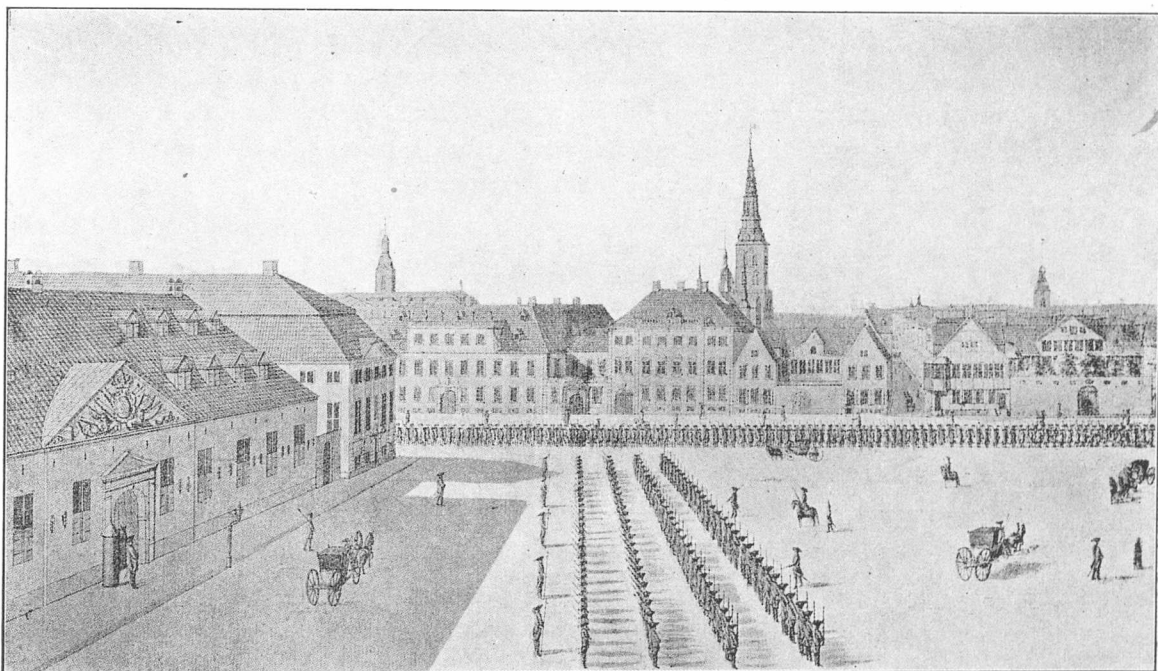
Torvet skulde saa bruges til Garnisonens Exercer- og Paradeplads.

Men at denne Forandring her paa Torvet vakte Fortrydelse blandt Kjøbenhavnerne, der saae sig berøvet et meget yndet Spaserested, ses af nedenstaaende lille Vers, der findes i Haandskrift i det kgl. Bibliothek:

Et Vers giort, da Kredsen 1749 blev ruineret,
som stod paa Kongens Nye Torv.
I kære Venner, som er vant til at spasere
den smukke Kreds omkring, for der at promenerer,
Hør her en Tidende, som jeg at bringe har:
De nøder os nu til, at vi der Afsked ta'r.
De har besluttet vist vor Kreds at ruinere,
Soldaterne de skal i vor Sted der spasere.
Vor Sorrhig er saa stor, at vi maa sige her:
Men ak, hvad hjælper, naar vor Kreds den borte er.
Ja vi har Aarsag nu os selv at condolere,
Thi vi kan herimod ej contra protestere.
Nu ønsker jeg os da til Bod for denne Skade,
at vi paa andet Sted maa faa ny Promenade.

Hosstaaende Billede giver en levende Forestilling om den sydlige Del af Kongens Nytorv efter den ovenomtalte Forandring. Det er Morgenparaden Kl. 9, som her præsenteres for Kommandanten. Til venstre ses Giethuset, og ved Siden af dette det kgl: Theaters nylig rejste Bygning. Over Theatrets Tag hæver sig Christiansborg Slot og Taarn, medens Torvets Vestside fra Holsteins Palais og forbi Lille Kongensgade træder smukt frem med sine ejendommelige Huuse, de smukke Gavlbjgninger med den mellemliggende Gaardsplads, begrænset af Muren, og Huuset med Hjørnekarnappen. I Baggrunden ses Sanct Nikolaj og Helliggejt Kirkes Spir.

2 Marts 1768 fandt atter en Højtidelighed Sted i Giethuset, det var Støbningen af Frederik den Femtes Rytterstatue, og hele Processen varede, kun i 3 Minutter og nogle

Prospekt af Kongens Nytorv 1750. Efter Haandtegning af J. J. Bruun.

Sekunder. Senere — i April Maaned — tog Kongehuset Statuen i Øjesyn. Imidlertid havde man truffet alle Forberedelser til Statuens Flytning, og d. 15 Aug. Kl: 4½ om Morgenen paabegyndtes selve Flytningen.

Der havde længe været noget paa Færde derovre ved Giethuset, det havde været tydeligt nok, med Taljer og Gier, Hejseværk og Broer, men da de rev et Stykke af Giethusets Mur ned ud mod Kongens Nytorv, for at give Plads til Statuen, var Christian den Femtes Hest ved at sætte sig paa Halen af Forbavselse. Sære Tanker gik rundt i dens Hoved, den kom til at tænke paa den Gang, den selv var kommen til Verden derinde, og det løb den varmt ned ad Ryggen. Det var noget tungt, der skulde slæbes frem, det kunde den da forstaa, Taljerebene naaede helt inden for den nedbrudte Mur. Statuens Slæde løb paa en Bane af 40 Fod lange Bjælker med Underlag af Tværbjælker i hver femte Fods

Afstand. Det hele sattes i Bevægelse ved Spil anbragt paa nedrammede Pæle, og betjentes af 400 Mand af Holmens faste Stok. Der affyredes 3 Gange 27 Kanonskud, da Statuen sattes i Bevægelse. Langsomt og i stoisk Ro skred den nye Hest henimod den gamle. Der skulde lægges Bro, og der skulde skiftes Ruller og Gier og Trosser for hver 40 Alen, men hver Gang Spillene gik rundt paany, lod Musikken sig høre, Officererne kommanderede og Soldaterne præsenterede, og da Frederik den Femte passerede sin kongelige Oldefader, Christian den Femte bag Gitteret, hilstes dette Kongemøde „in effigie“ med samme Salut. Den Nat stod der to „Heste“ paa Kongens Nytorv.

Da Torvet 1778—80 blev brolagt paany, blev Udgifterne dertil væsentlig dækket ved den Sum, som Regeringen meget praktisk havde ladet den bekendte Herremand, Brigadér Halling betale, for at blive Ridder af det hvide Baand. Derfra stammer det gamle Sagn, at han fik en af sine Herregaarde, Dronninglund, for at brolægge Kongens Nytorv.

Noget ind i det 19. Aarhundrede var Brolægningen her paa Torvet meget daarlig og ujævn og kom efterhaanden helt i Førfald. Det store Torv var ganske uden Vandafløb, og det var derfor en bekendt Sag, at der altid var fugtigt paa Kongens Nytorv:

Nu ser man kun af Jorden
En lille sølet Egn.
Det er vist Kongens Nytorv,
Hvor der er faldet Regn.

synger Luftskipperne i „Mer end Perler og Guld“.

Brolægningsvæsenets første Forsøg i Frederik den Sjettes Tid paa at binde an med den store Opgave — Kongens Nytorvs Brolægning — faldt ikke heldig ud. 1833 havde Borgmester Schæffer, der stod i Spidsen for Brolægningsvæsenet, ladet Brolægningen bryde op og køre Fyld paa, for at hæve Torvets Midte, men Statsmyndighederne kunde ikke finde sig i, at de kommunale Myndigheder saaledes mir nichts, dir nichts, vilde tage Bestemmelse om „Hesten“ og det der paa siddende Corpus, som jo tilhørte Staten, og befalede derfor Arbejdets Standsning.

Det Arbejde, som allerede var udført, maatte gøres om igen. Borgmester Schæffer, hvis stadige Conflicter med de øvrige Magistrats Medlemmer forhalede enhver Sag, som han havde med at gøre, fik Skylden for det endeløse Roderi paa Torvet.

Medens Myndighederne skændtes, blev de sammenslæbte Brosten liggende i optaar-nede Dynger paa Torvet, og i Aarevis henlaa Kongens Nytorv i det græsseligste Ufore.

Endelig i Aarene 1840/41 blev dette store Brolægnings Arbejde ført til Ende, rigtig-nok efter mange Kvaler, og da havde Torvets Brolægning kostet over 42000 Rdlr. Men Striden mindedes endnu længe efter i en stor Dyngge Jord ved „H e s t e n“, og af Folkevittigheden kaldtes for „S c h æ f f e r s H ø j“.

En Comité til Hovedstadens Forskønnelse sammentraadte i 1841. Dens Ophavsmand var Professor H. N. Clausen, der med sit aabne Blik for Skønhed og med sine Indtryk fra aarelange Rejser i Udlandet, stødtes af Smudset og Urenligheden i det gammeldags Kjøbenhavn. Nogle Artikler af ham i „Dansk Folkeblad“ i 1841 gav Anledning til, at Comitéen blev dannet.

Det var særlig Beplantning, som Comitéen tog sig af, og som Resultat af dens Be-

stræbelser fremkom Alléerne paa Sanct Annæ Plads, Anlæg af Spaserestier paa Esplanaden og paa Voldenes Bastioner.

Comitéen foreslog ogsaa i 1842 at indrette det Haveanlæg omkring „H e s t e n“, hvilket dog først mange Aar senere blev bragt til Udførelse. Der var endnu ikke rigtig Interesse for saadanne Beplantninger, og baade Myndighederne og Befolkningen følte vistnok Comitéens mange Forslag som en Plage. Det er betegnende, at en Mand som Tscherning omtalte Comitéen som „Stadens Forskønnelsesdæmoner“. Efter faa Aars Virksomhed gik da Comitéen igen fra hinanden.

1840/41 blev Statuen omgivet af en Indhegning, der blev overskaaret af 2 flisebelagte Spasereveje i Retning fra Østergade til Bredgade og fra Hovedvægten til det kgl. Theater, saaledes at man kunde komme helt ind til „H e s t e n“, thi der var ingen Beplantning omkring Statuen, og den synede temmelig lidt paa det store Torv. De Spaserendes daglige Tur gennem Strøget gik da lige forbi Rytterstatuen og ud ad Bredgade.

Det blev derfor en af Forskønnelsesforeningens Opgaver at faa gennemført det tidligere fremsatte Forslag, at Statuen atter skulde omgives med en Plantning og indrettes et Blomsteranlæg i Cirkelform omkring Statuen og omgivet med et Jerngelænder.

Overpræsident Lange interesserede sig særdeles for denne Plan og bragte den jævnlig paa Bane i Kommunalbestyrelsen, og endelig fik han i 1855 Forsamlingen med sig. Indhegningen blev beplantet under Slotsgartner Rothes Ledelse, Spaserestierne over Statuepladsen faldt bort, og Færdselen maatte finde sig i at gaa uden om Jernrækværket.

1856 var det hele færdigt, og Anlægget havde da kostet c. 4900 Rdl.

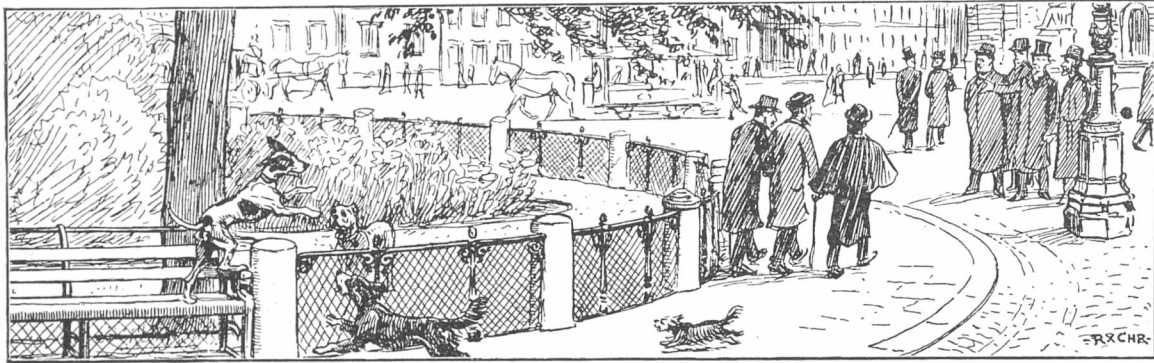

Statuen, som jo ikke mere har nogen Forgyldning, har man i Tidens Løb haft adskillige Vanskeligheder med, idet den ved sin egen Tyngde viste Tilbøjelighed til at synke sammen paa Grund af det bløde Materiale, og gentagne Gange maatte den efterses og repareres, saaledes i 1717 og 1726 af Ehbisch, 1751 af Petzoldt, 1777 af Harsdorff og Wiedewelt og flere Gange senere, sidst restaureret i 1929, ligesom Arrangementet omkring Statuen ofte er forandret.

Denne miskendte, overrestaurerede Statue, et af Byens mest omstridte Monumenter, har oftest været Genstand for Spot og Misforstaaelse, og er ved gentagne Reparationer bleven vanrøgtet, men værst vel nok i 1802, da Kongens højre Arm med Kommandostaven var slaaet af og blev sat paa — omvendt. Af den gode decorative Virkning, som Statuen oprindeligt maa have gjort, er der dog endnu ikke saa lidt bevaret.

Statuen saavel som Anlægget og det omgivende Gitter har ofte været udsat for megen Kritik, og der har i Tidens Løb været snakket meget om „H e s t e n“; men navnlig i 1901 var dette Problem et almindeligt Samtaleemne, og der udspandt sig livlige Discussioner blandt de Sagkyndige, Architekter og Billedhuggere, som offentlig gav deres Meninger til Kende i Tale og Skrift. Af de interessante Udtalelser fra den Tid skal her citeres følgende:

Man veed, hvad man har, men ikke hvad man faar. De vil vistnok indromme mig, at der kan være Grund til at huske dette gamle Ord. „H e s t e n“ er vel ikke, i Særdeleshed i sin nuværende Skikkelse, sammensunken og med en ret kedelig Patina, noget Kunstværk af Rang, lige saa lidt som

Rundetaarn. Men Rundetaarn skal man lade være at flytte, selv om det staar i Vejen, og „Hesten“ skal man lade staa, for den er ikke i Vejen, og Kjøbenhavn uden disse to ærværdige Mindesmærker bliver noget andet end det, den er.

Det er hverken historiske eller æstetiske Grunde, der gør mig betænkelig ved en Erstatning for det gamle Monument. Man tænker ikke paa Christian d. 5te, naar man passerer Kongens Nytorv, og Morgiane vilde vel næppe falde i Staver over de skønne Former. Men „Hesten“ er voxet sammen med Ens Forestilling om Kjøbenhavn, den er et gammelt Inventar, som man ikke skal skille sig ved. Den er en Arv, den har Tradition, for saa vidt er den altsaa et Stykke Historie. Naar engang Charlottenborg og Thotts Palais bliver et Bytte for Brækjern og Hakke, saa er maaske Tiden kommen til en Afløser for „Hesten“.

Leuning Borch

Ja, hvad „Hesten“ angaar, synes jeg, man skulde lade ham staa, hvor han staar.

Stephan Sinding

De fleste Ting dø af Ælde, men Monumenter faa mere Liv jo ældre de blive. Der hører derfor en Del Brutalitet til uden Nødvendighed at forandre eller borttage gamle Monumenter. „Hesten“ har vel ingen kunstnerisk Betydning, men dekorerer dog godt i det smukke Haveanlæg midt paa Torvet og er, med alle sine Fejl, en af de hæderligste gamle Kjøbenhavnere. Den bør ikke fortrænges af noget moderne Monument, men staa til den selv lægger sig.

Ludvig Brandstrup

„Hesten“ maa ikke flyttes. Den er efter min Mening langt fra saa daarligt et Kunstværk, som det almindeligt siges. At den ganske vist ikke er udført, saadan som vi i vor Tid vilde gøre det, men stærkt bærer Præg af hin Tids Smag, forøger kun dens Interesse. Desuden synes jeg den virker smukt i dekorativ Henseende. Den er af passende Størrelse og i Harmoni med Omgivelserne.

Endvidere er det imod min Følelse at flytte et Monument fra den Plads, hvorpaa vore Forfædre have stillet det, blot fordi vi ere saa indbildske at tro, vi selv kunde gøre det bedre, og er der ikke moderne Monumenter, som adskillige af os hellere saae flyttede?

V. Bissen

Jeg tillader mig at udtale, at jeg har fundet ofte fremkomne Ytringer om dette Monument modern-ungdommelige. For mig er der en værdig Alvor over det, som jeg ej veed, om det vilde blive erstattet ved de Fortrin, vor Tid besidder. Men selv om det var saa slet, som mange finde, vilde jeg stemme for at lade det staa i vor Stad, hvor vi fattes Minder fra ældre Tid. Lad os vise Pietet for, hvad Forfædrene have efterladt os, som vi ønske den Følelse hos vore Efterkommere. Kjøbenhavn voxer jo saa godt, at vi have nye Pladser nok, hvor den nye Kunst kan anvendes paa.

L. Frølich.

Efter min Mening er „Hesten“ ingenlunde et ringe Kunstværk, og det vilde være utilladeligt Brud paa Traditionen af fjærne den. Derimod bør den rettes op til sin oprindelige Stilling, da den er sunket i Knæene under Blyets Vægt.

Erik Schiødte.

Det Spørgsmaal kan rejses, om der ikke kan gøres noget til Torvets Forskønnelse og Publikums Behagelighed f. Ex. ved Omdannelse af Anlægget omkring „Hesten“. Dette Spørgsmaal er allerede rejst under Budgetbehandlingen i Borgerrepræsentationen i 1894, og Magistraten har ved sine Teknikere fremskaffet en foreløbig Besvarelse, der dog, væsentligt af økonomiske Hensyn, hidtil ikke har ført til Handling i den angivne Retning. Anlægget omkring „Hesten“ ligger unægtelig som en Hindring for Færdselen i lige Linie fra Østergade til Bredgade, man maa stadig gaa uden om det, og vil man dvæle nogle Øjeblikke paa de uden om Anlægget anbragte Bænke, saa vender man Ryggen til, hvad der her kan være at se af Kunst eller Natur og har kun Udsigt til den store, broglagte Flade eller de Spaserende paa Routen.

Spørgsmaalet bliver altsaa nærmest dette, om man ikke kan borttage det Anlægget omgivende Gitter, lægge Gange igennem og maaske gøre Anlægget større.

Men, vil man sige, taaler Christian den Femtes Rytterstatue at blive set nær ved, og har den overhovedet et saa stort Kunstværd, at den fortjener at bevares. Burde man ikke ved Lejlighed søge at faa dette af Tidens Tand saa stærkt medtagne Kunstværk erstattet af et andet, en Statue eller et Springvand, som man kunde have mere Glæde af. Denne Tanke, at sætte Christian den Femtes Statue paa Pulterkammeret, maa, forekommer det mig, mødes med en bestemt Protest. Statuen er, om ikke noget stort Kunstværk, uimodsigeligt et historisk Mindesmærke, som man ikke uden videre kan flytte eller lade forsvinde, den er, bortset fra en enkelt Gruppe i Rosenborg Have, Kjøbenhavns ældste Statue, og den har dannet et saa ejendommeligt Træk i Stadens Fysiognomi i over 200 Aar, at man gerne kunde kalde den dens Vartegn. Desuden vil det ikke gaa saa glat at faa den flyttet, den ejes af Staten, og hverken denne eller Kommunen vil vist være interesseret i dens Flytning og Ombytning. Dog den Tid nærmer sig uimodsigeligt, da der maa gøres noget for Statuens Bevarelse, og det turde da være et Spørgsmaal, om man ikke ved denne Lejlighed burde søge at fjærne de Mærker af Tidens Tand, som den bærer paa sig. Den er som bekendt støbt af Bly om en Kærne af Ler og et Jernstativ, som sidder i den og forhindrer den fra at synke helt sammen ved sin egen Vægt. I Stedet for nu at tage Statuen i Stykker, rette disse op og samle dem paany om et nyt Jernstativ, mener jeg, det burde foretrækkes at tage en Gipsafstøbning paa Stedet paa denne at rette de Skavanker, som er fremkomne ved at Blyet har sat sig (se navnlig Hestens Bringe), og af den saaledes rettede Gipsstatue at tage en Afstøbning i Bronze, som kunde afløse den gamle skrøbelige, oliemalede Blystatue. Antages en saadan Afstøbning at ville komme til at koste c. 30,000 Kr, Gipsafstøbningen c. 6,000 Kr, vil det ses, at den Sum er overkommelig, som før eller senere vil behøves, for at redde dette historiske Monument fra Undergang, og efterlade det til vore Efterkommere i en anstændig, for ikke at sige en forbedret Tilstand. De allegoriske Figurer om Fodstykkets Sider kunde vel bevares en Tid endnu i Bly, selv om Rytterstatuen reproduceres i Bronze. Jeg mener altsaa, at dette vil være den bedste og den sikreste Maade paa hvilken Københavns ældste Portrætstatue kan bevares, og at denne Opgave ikke bør forsømmes.

Statuen kan blandt sine Omgivelser ikke undvære store Træer, og vi bør derfor hæge om de 4 Grupper af Elmetræer, som findes udfør Fodstykkets Hjørner. Dels ere jo disse Grupper smukke i sig selv og give Pladsen Liv og Afveksling, hvad enten de bære Blade eller Rim ved Nat saa vel som ved Dag, ved festlige Illuminationer saavel som ved Skæret af Torvets elektriske Buelamper. Men disse Træer danne desuden, saa at sige, en Ramme om Statuen, der i høj Grad hjælper paa dens Størrelse i Forhold til Torvet.

Frederik VI. kører til Theatret.

Om muligt bør der imidlertid gives Anlægget, naar det omdannes, Fald til Statuen, da Fodstykket nu, takket være gentagne Paafyldninger af frisk Muldjord, synes at have delt Skæbne med Statuen, og at være sunket i Jorden i Stedet for at det, saavel som det inderste Gitter, burde hæve sig frit over et smalt Førtog.

L. Fenger

Monumentet er ganske vist saaledes, at det lader adskilligt tilbage at ønske, men efter min Mening dog heller ikke saa slet, som man har villet gøre det.

Der kan vist ikke være Tale om andet end at bibeholde Monumentet, hvorimod der maaske kan være et og andet at modificere ved Omgivelserne.

A. Paulsen

Jeg finder, at „Hesten“ bør bevares paa sit nuværende Sted.

Jeg synes, at Trægruppen med de enkelte Kig af „Hesten“ virker godt paa Kongens Nytorv. Denne Virkning, tror jeg, vil være vanskelig at erstatte af noget andet Monument.

Magdahl Nielsen

Det er jo Københavns ældste offentlige Mindesmærke, og alene af den Grund har det Krav paa at betragtes med Interesse, og Pladsen, det staar paa, skylder det sit Navn.

Som Kunstværk betragtet er Monumentet ganske i hin Tids Smag, snarere bedre end daarligere end flere samtidige Rytterstatuer i Udlandet f. Eks. i Dresden.

I sin Helhed er Monumentet smukt og dekorativt, og Kunstneren har slet ingen Grund til at skamme sig over det, hvis han især kunde se, hvad der i vor egen Tid i monumental Retning er budt vor Hovedstad. Derimod vilde han nok have god Grund til Beklagelse over Aarhundreders Vanrøgt, der har bragt ham og hans Værk i Miskredit, men hvis er Fejlen?

Det uheldige bløde Materiale, hvori Statuen er støbt, tillader vel næppe en gennemgaaende Restauration, der desuden vilde blive kostbar, men en kyndig Haand vilde dog nok kunne rette de værste Skavanker, og halvt skjult, som det er under de overskyggende Træer, vilde vi have det som et gammelt historisk Minde at læde gaa over til Eftertiden.

Helt at bortskaffe vor gamle „Hest“ bør der efter min Mening aldrig blive Tale om, — vi veed, hvad vi har, men ikke hvad vi fik i Stedet.

Th. Stein

Nye Pladser, nye Monumenter. Selv om der fra kunstnerisk Side kan gøres mange Indvendinger imod Rytterstatuen paa Kongens Nytorv, er den dog langt mere dekorativ end Størsteparten af vore moderne Monumenter.

Hvorfor da flytte den?

Siegfred Wagner

Om „Hesten“ paa Kongens Nytorv mener jeg, at den ubetinget skal blive staaende urørt. Jeg skal gerne indrømme, at der langt fra har været Anledning til at oprette et Monument for Christian den Femte, men der vilde blive noget tomt for Monumenter hele Verden over, hvis man af den Grund vilde nedbryde, hvad der findes, tilmed da „Historiens Dom“ er temmelig vekslende, husk paa, at man i 1871 nedbrød Vendômesøjlen.

Jeg skal endvidere indrømme, at den ikke er noget stort Kunstværk, men den er da i saa Henseende ikke værre end saa meget andet, der ses paa Gader og Stræder, og jeg synes man skal være varlig med at puste sig op til at spille Athenienser navnlig i disse Dage, da man opstiller en Peberbøsse til Minde om Slaget den anden April.

Tanken om at flytte den forekommer mig at være det latterligste af alt. Saaledes som den er, forarger den mig slet ikke. Jeg ser den kun som en Dekorationsgenstand, og som saadan forekommer det mig endog, at den fylder sin Plads særdeles heldigt.

V. Klein

Efter min Mening skal „Hesten“ blive staaende, til man har set og er sikker paa at faa noget bedre i Stedet. Hvis jeg skulde foreslaa noget andet, skulde det være et stort og rigt Springvand, der i Forbindelse med forskellig farvet elektrisk Lys kunde springe ved festlige Lejligheder, eller en Gang om Maaneden (som de store Vande i Versailles), saa at det vilde være en Fest at gaa hen og se det.

N. Hansen-Jacobsen

Blev Spørgsmaalet at fjerne „Hesten“ fra Kongens Nytorv sat under Afstemning og dens Flytning gjort afhængig af en saadan Afstemnings Flertal, tror jeg nok jeg svarede: Stemmer ikke.

Jeg ser ikke altid ens paa dette Monument. Til Tider synes det mig uadskilleligt fra Kongens Nytorv — maaske kun Tradition — til andre Tider synes det at træde saa stærkt frem, at det just ikke pynter — maaske kun indtil det nye kommer, som afløser det. Det maa i hvert Fald høre ind under de farlige Operationer for en By at fjerne et Mindesmærke, men er den offentlige Mening den tilstrækkelig koldblodige Kirurg, der forlanger „Svulsten“ fjernet, da gælder det at hele Saaret — at faa rejst noget smukt og virksomfuldt paa dette vor Hovedstads største Torv.

Naar der ikke syntes mig noget utiltalende i den Tanke at fjerne den ene Konge og stille en anden i Stedet, vilde jeg foreslaa et Monument for Frederik den Tredje eller med vel endnu større Grund en Rytterstatue af Christian den Niende.

Det uregelmæssige og uensartede ved Kongens Nytorv er nu heller ingen flatterende Ramme for en Rytterstatue.

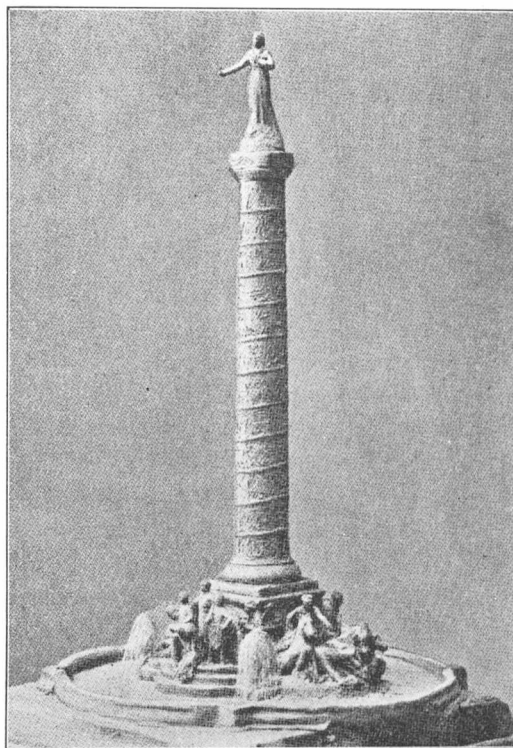
Et Springvand vil kunne gøre større Virkning, og Pladsen er her tilstrækkelig stor til et saadant. Tanken i min Skitse til et Springvand paa Kongens Nytorv er „Freden“.

En Søjle med Relieffer, som fremstiller vigtige Scener af Kulturudviklingens Gang i Danmark, bærer foroven en Statue af „Fredens“ Gudinde. Gruppen fornedet fortil personificerer „Handel“, „Haandværk“ og „Landbrug“ nu til Dags i deres Blomstring under Freden. Paa den modsatte Side fremstilles „Arbejdet“ før Frigørelsen, under væbnet Bevogtning. Paa de to andre Hjørner tænkes fremstillet „Østersø“ og „Vesterhav“, hvor Vandmasserne skal skumme frem, hvorimod Vandet kun skal springe straalevis, i forholdsvis lave, men tykke og tunge Straaler, fra fire til Fodstykket lænkede Uhyrer, hvormed menes „Militarisme“, „Ufred“, „Hævn“ og „Had“.

Den store Fredsbevægelse hører som banebrydende Idé vor Tid til, og som et af de kønneste og ædleste Udslag af Fremskridtet fortjener den en fremtrædende Plads som Kongens Nytorv — i Forvejen helliget Kunst og fredelig Sysse.

Jeg mener da ogsaa med mit Udkast noget mere end en tilfældig valgt symbolsk Figur. Den skal minde os om det gode, om det bedste i os og fortælle den Fremmede at: vi vil Fred her til Lands.

Pedersen-Dan.

Udkast til et nyt Monument paa Kongens Nytorv.
Modelleret af Pedersen-Dan.

Vedrørende „Hesten“ paa Kongens Nytorv skal jeg bemærke, at jeg afgjort mener, at den bør bevares paa sit nuværende Sted og i sin nuværende Skikkelse, muligvis med nogen Ændring af Haveanlægget om den.

Skønt den som Kongestatue ikke er af megen Værd, har den dog en kulturel og dekorativ Betydning, som formentlig gør den uantastelig.

Man kan ingenlunde sige om den, at den er stillos, tværtimod, den er saa afgjort barok og virker ved sin Stil dekorativt paa Pladsen og i Anlægget. Dertil kommer, at den har „det bestaaendes Ret“.

Trods al Kritik holder Københavnerne af den og vilde savne den, om den fjernes. Den er en Del af Kongens Nytorv og bidrager til at give dette sin Karakter. Den har staaet der saalænge, at der er kommen en Vekselvirkning mellem den og Pladsen.

Det gaar jo saadan med gamle Ting, de virker paa Omgivelserne og paavirkes af disse — ja det

lyder maaske sært, men jeg tror dog, at det er rigtigt — indtil der er bragt en Art Ligevægt til Veje, der er i Slægt med den, som findes i Naturen, hvor de mest uligeartede Farver og Former, som man skulde tro slet ikke kunde forliges, dog smelte sammen og klæde hinanden, som om de vare bestemte til at være sammen fra først af.

Naar et saadant „Forhold“ først er etableret, bør man være varsom med at gribe ind. Det skulde da være, at der forelaa noget ganske særligt udmærket, som kunde sættes i Stedet.

Med Erfaringerne fra de nyere Monumenter for Øje er der imidlertid ikke Grund til at være sangvinsk i Forventningerne om, hvad der for Tiden kan præsteres her hjemme af monumental Kunst. Jeg tiltror mig i hvert Fald ikke Evne til at gøre noget, der kunde bøde paa Savnet af „Hesten“.

V. Koch

Gid alle med mig kunde være enige om, at hvis Kongens Nytorv mistede „Hesten“, vilde Kjøbenhavn miste noget betydeligt af det, der gør den til en Stad for sig, en Person mellem andre Stæder. Tag Dragespiret af Børsen, „Hesten“ bort fra Kongens Nytorv, flyt Rundetaarn osv, sæt moderne Værker i Stedet, og vor Stad vil ligne alle andre moderne Stæder, saa vi ikke behøver at rejse udenlands, uden netop til de Stæder, hvor der findes noget fra de svundne Tider. Nej, lad vor Tid sætte Mindesmærker saa gode den kan, hvor der en Plads til dem, men lad ikke vor Tid udmærke sig ved at forulæmpe de gode gamle paa deres Plads. Efter min Overbevisning kan vor Tid ikke sætte noget tilsvarende godt i Stedet for „Hesten“.

Vor Tid sætter mange Monumenter, se til Udlandet ogsaa, og det endskønt den har saa liden Sans for det monumentale.

Det monumentale er ikke at lave kæmpestore Arrangementer med Brask og Bram, karakterløst Sømmensurium, der ikke er Kunst, og det er saadant Nutiden braldrer med. Vi er endda lykkelige, at vi i Danmark ikke er kommet saa langt med endnu.

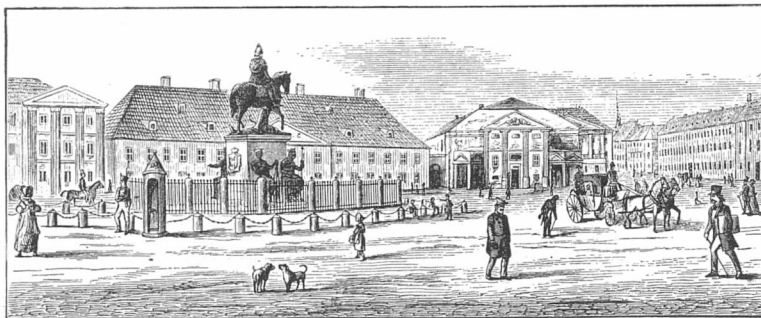
Den gamle Side af Kongens Nytorv er den bedste, den er vor, og til den passer „Hesten“, de andre Sider er normalmoderne Upersonlighed, den breder sig nok endda, lad os ikke flytte det gamle bort, for at der kan blive bedre Plads, derved fejles de gamle Palæer endnu mere til Side i en Krog. „Hesten“ bør bevares. Ja, vi trænger til „Fredningspæle“ ogsaa andre Steder end paa vore Gravhøje.

Joakim Skovgaard.

Spørger man om Grunden til, at der i en Aarrække blev drevet Spas med „Hesten“ paa Kongens Nytorv, og at Erik Bøgh i sin Revue Nytaarsnat 1869 lader selve Kongen udtale Ønsket om at blive flyttet til Hauserpladsen, saa maa det vel være det daarlige Metal, der er anvendt til Støbningen og den indvendige Afstivning, der har været saa slet, at Hesten under Kongens Vægt sandsynligvis er sunket meget, og at den til Tider har været nærved at tabe Hovedet.

Noget alvorligt Forslag om at fjerne Rytterstatuen fra den Plads, der med Rette tilkommer den, har sikkert hidtil aldrig været fremme. Tilbage bliver at bevare den, at afhjælpe den Skade, som Tidernes Vanrøgt har forårsaget, og muligt at faa den oversat i et bedre og varigere Materiale. Der foreslaas: At Rytterstatuen og Figurerne afformes i Gibs, at en dygtig Billedhugger bringer Modellerne tilbage til deres oprindelige Skikkelse, og at Kunstværkerne derefter støbes i Bronze. At Piedestalen underskydes med et ca. 2½ Alen højt Sokkelparti, saaledes at de dekorative Figurer kommer op over det indvendige Rækværk. Anlægget om Statuen er smukt, som det er, dog kunde maaske Busketterne og et enkelt Træ fjernes. Med den Færdsel, der nutildags er paa Kongens Nytorv, er hele det store Anlægs ovale Form fortræffelig. Gitteret og Stenpælene kunde være bedre, men er dog ikke helt at foragte, derimod kunde Bænkene gärne fornys i en mere passende Skikkelse.

Aksel Hansen

Det en Kjøbenhavnner ikke kan forstaa, søger han instinktivt at stille i et latterligt Lys, for at vise sin Overlegenhed, ubevidst for at undskylde sin Bornethed.

Heri alene maa Grunden søges til det Skær af Latterlighed, der i enhver ægte Kjøbenhavnners Øjne hviler over „Hesten“ paa Kongens Nytorv.

Man forstaaer ikke den pompose, gammeldags Barokstil og hjælper sig over med en Flovse.

Rytterstatuen af Christian den 5te maa vel i Kunstværd sættes langt under Statuen paa Amalienborg Plads, men jeg gad vidst, om den ikke kan staa Maal med Bissens Statue af Frederik den 7de.

Nogle iøjnefaldende Mangler har den.

Først dens Opstilling. Den burde saa vel som de omgivende Figurer være hævet mindst 2 Trin endnu over Terrainet.

Dernæst er Hesten sandsynligvis sunken i Forpartiet, idet Bringen paa en mærkelig Maade falder ud over Forbenene, Blyet har „sat sig“, dette Bly, som man paa en saa smagløs Maade har overmalet, for at det skulde ligne Bronze, skønt Blyet i Tidens Løb faar en smuk Patina, naar det lades uberørt.

Det lille Anlæg, hvori Statuen staaer, er i og for sig kønt, men den Dulghed, hvormed Statuen skjuler sig i det Grønne, er som en Undskyldning for dens Tilværelse, saadan kan man stille et Nødtorftshus, men det er uværdigt for en Statue af en Monark,

Men lad den dog for Guds Skyld faa Lov at staa, noget godt gammelt kaster man ikke bort, for at faa noget tvivlsomt nyt.

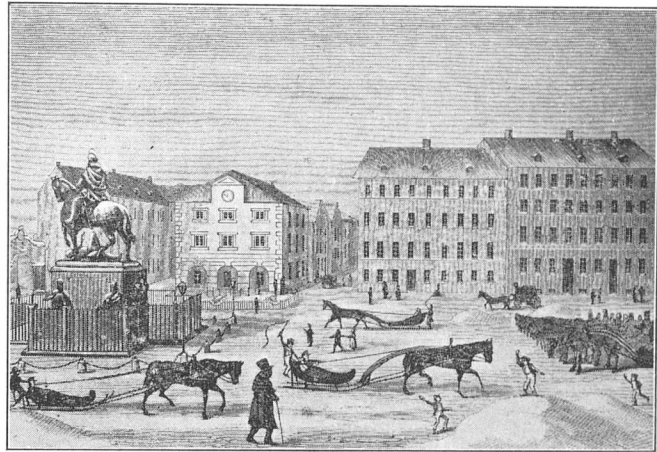
Kjøbenhavn har mistet sine dejlige gamle Træer, sine gode, gamle Huse, skulde det nu til at gaa ud over de gamle Billedstøtter?

Byen har faaet mange ny og grimme Huse, og en hel Del Bronzeopstalter, hvoraf de fleste er ringere og faa kan staa Maal med den gamle „Hest“.

Men lad den skønsonne Avtoritet, som har malet Statuen, skrabe Oliefarven af igen med sine højstegne Negle (og lad os sætte en god Jærnstiver under Bringen, hvis det gøres nødvendigt). Dernæst plante og klippe det Grønne med en god Havesaks, saadan som man gjorde det i gamle Haver, hvor man i hin Tid stillede Statuer.

Grønne klippede Mure af Buske og Træer skulde danne den stilfulde Ramme om Statuen.

P. V. Jensen-Klint

Kanekjørsel omkring Hesten.

Efter alle disse Menings-Tilkendegivelser, denne Blanding af Ønsker og Forslag, skiftevis Roes og Dadel, pro et contra Flytning etc, vilde det være interessant og spændende at høre, hvad „H e s t e n“ selv havde at sige hertil. Ja, om den „H e s t“ kunde tale. Hvad kunde den ikke fortælle. Dens Fortællinger vilde, som alle rigtige Historier, begynde med fjærne Frasagn om hin Tid, da den røde Galge stod omtrent paa det Sted, som den selv kom til at indtage, senere om al den Lystighed dér var med Musik og Skyden, naar Christian den Femte kørte over Kongens Nytorv til Gilde hos den kgl: Fru Moder paa Sofie Amalienborg, og Niels Juel saluterede med sine 18 Kanoner fra Altanen paa sit Palais om Kap med Orlogsskibene. Om Fyrværkerierne og Musikken paa Pladsen foran Gyldenløves Gaard, naar Majestæterne besøgte dens Herre.

Og „H e s t e n“ saae de store Sørgeprocessioner, da Niels Juel i 1697 førtes i sin Kiste

den Vej, som han saa tidt var gaaet, til Holmens Kirke, og da Christian Gyldenløve, der døde ung, men rig paa Berømmelse, førtes forbi den ved Faklers Skær og under Klokkernes Kimen.

Og „H e s t e n“ saae i 1711, da Pesten hærgede Byen, Folk falde om og dø paa Torvet og Rustvognene med deres uhyggelige Last fra Gaderne og Smøgerne omkring S. Nikolaj Kirke. Den saae Peter den Stores Indtog og Flammehavet i Efteraarsnætterne 1728 og Kronprins Frederiks (den Femte) og den forgudede Louises Indtog paa Charlottenborg i 1743.

Den kunde fortælle om de svedne Hestprangere, som hveranden Onsdag mødte til Hestemarked, om Høkerskerne, som sad omkring det hvidt- og rødmaalede Stakit, og om Soldaterkonerne, der solgte forskellige Ting fra Fjæleboder, som deres Mænd uden videre havde rejst paa Torvet.

Den kunde fortælle om Slagsmaalene inden for „K r i n s e n“ mellem Studenterne og

Officererne. Men Slagsmaal var den saa vant til, og blev det endnu mere, da der efter Raadhusets Brand 1795 blev oprettet Politistation paa Charlottenborg, thi det kunde til Tider holde haardt baade for Soldaterne og Politiet at mestre de Fyre, der skulde i Vagten eller paa Stationen, og en Arrestation udartede i de gode, gamle Dage let

Kanefart omkring Hesten.

til et blodigt Slagsmaal. Men det var dog intet mod den store Bataille Juleaftensdag 1771, da Fodgarden om Formiddagen ved Vagtparaden nægtede at lystre den kongelige Ordre, som Struensee havde udstedt, at det skulde opløses som selvstændigt Corps. De andre Tropper blev kaldt til, for at skaffe Cabinetsministerens Ordre Lydighed. Mange benyttede Lejligheden til smaa private Opgør. Da gik det paa Livet løs, og Kongens Nytorv lignede en Valplads.

„H e s t e n“ har maattet høre meget midt paa den store befærdede Plads, naar den lagde Ørerne til. Alle de søde Elskovsord, som det summede med, omkring „H e s t e n“ i de lune Sommeraftener. Fra 1805, da Hovedvagten fik sit Uhr, blev det Mode at holde Stævnemøde under Uhret, dvs. paa Hjørnet af Ny Adelgade og Kongens Nytorv, men for Aftenstævnemøder fik Uhret først ret Værdi, da det i 1830 blev forsynet med gennemsigtig Skive. Men om Vinteren var det bedre endnu. Da var der Kaner at faa til Leje paa Kongens Nytorv, og for 1 Sk. fik man en Tur omkring „H e s t e n“. Gik man saa højt som til 8 Sk., kunde man faa Lov til at køre selv, og hvem stod ikke gerne bag paa og styrede den vælige Ganger, omsluttende den Elskede med sin Arm.

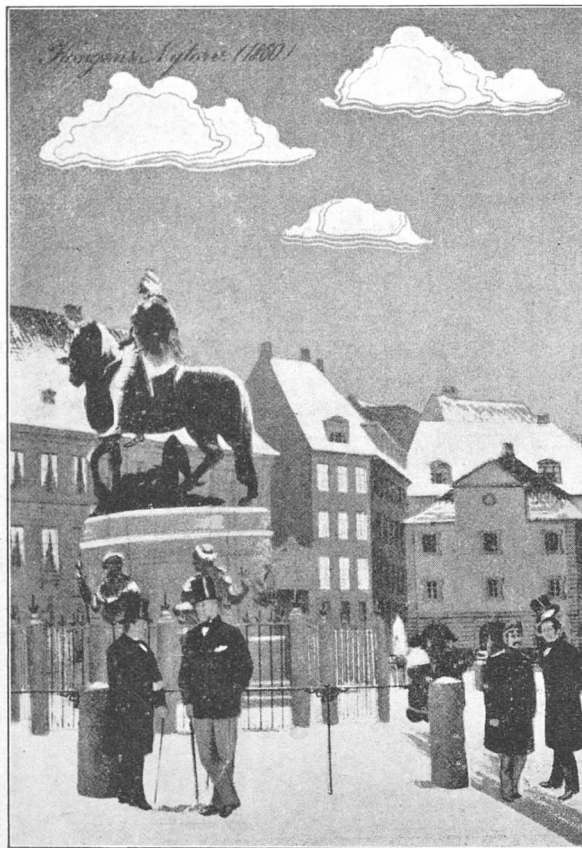
Og saa September Dage 1807, „Hesten“ stod netop hensunket i blide Drømmerier over Militairmusikkens Toner hin 2' September, Klokken var lidt over 7, da spredtes Folk med et ved et Tordenbrag og en Regn af Kugler og Granater. Bombardementet var begyndt. „Hesten“ blev lidt rystet, da en af de første Bomber sprang mellem den og Charlottenborg. Men den blev snart vant til det, og skønt den fik et Par Kugler, holdt den dog Stand og stod fast. Men havde den ikke — 5 Aar forinden — faaet et nyt Skelet af Jern, Ribben, Rygrad og Skinneben i Stedet for det gamle, der var ædt op af Rust, saa havde det maaske set galt nok ud.

Frederik den Sjette kører til Teatret. Efter et Maleri paa Rosenborg.

Der er ikke Tvivl om, at „H e s t e n“ har været meget misfornøjet med al den Hurlumhej, som Sprøjterne forvoldte, ikke blot paa de aarlige Sprøjteprøver, der fandt Sted paa Kongens Nytorv, men hver Gang de ved en Ildebrand skulde hales frem af deres Hus bag Hovedvagten. De enkelte Slagterboder, der endnu fandtes paa Torvet, har heller ikke været efter dens Smag, lige saa lidt som Lotteriets Trækning foran Charlottenborg. Der var nok Musik med, men det var dog noget civilt. Nej, saa kunde den bedre lide de gammeltdags Herolde, som „red Herredag ind“, d. v. s. forkyndte Højesterets Sammentræden den første Torsdag i Marts.

Og saa Frederik den Sjettes Tid, det var sikkert den „H e s t e n“ syntes bedst om. Da

var der Soldater, saa det kunde blive til noget. Vagtparade hver Dag og Tappenstreg paa Kongens Fødselsdag, først rundt om Hesten og saa opad Strøget. Og naar Frederik den Sjette kørte til Theatret med Fakler og Sexspand. Men midt i den stilfærdige Smaastadsidyl brød en skønne Dag Verdensberømmelsens Sol. Det var d. 17 Septb. 1838, da Bertel Thorvaldsen i Vogn blev trukket hjem af sine jublende Bysbørn fra Toldboden til sin fremtidige Bolig paa Charlottenborg. Ak ja, Livet er dog som et Æventyr. Der gik han nu. Hesten kunde kende ham helt inde i Slotets Port paa hans store, buskede, hvide Haar, og var berømt over al Verden. Og „Hesten“ huskede dog, som var det i Gaar, naar han som Dreng kom fra det fattige Hjem, om Hjørnet ved Ny Adelgade med Madkurven til sin Fader derinde paa Holmen.

Enhver rigtig Kjøbenhavnner skulde en Gang om Dagen „ned ad Strøget og rundt om Hesten“. Det

er utroligt, hvad „Hesten“ paa den Maade har faaet at vide af Kjøbenhavnneri. Ingen vil være i Stand til at udrede Traadene i Tidens litterære Historie som den, ingen kender som den Kjøbenhavns Skandalehistorier, thi alt blev fortalt og diskuteret omkring „Hesten“. „Hesten“ var Midtpunktet for alt. Var hele Landet grebet af en Stemning, saa fik den sit kraftigste Udslag rundt omkring „Hesten“. Hvor skulde Peter Faber have kunnet marschere sig den tapre Landsoldat til andet Steds end „rundt om Hesten“ i Slutningen af Marts 1848, da Soldaterne blev kaldt under Fanerne. Vers for Vers blev afleveret i Musikhandelen hos Emil Horneman paa Amager Torv, saa ned ad Strøget og rundt om „Hesten“ paany. Det laa i Luften i de Dage og stærkest paa dette Sted.

Paa hosfølgende morsomme Tegning fra 1885 ses Heste-Omnibussen, holdende ved sin Endestation paa Kongens Nytorv, hvorfra Routen gik gennem Strøget til Frederiksberg ad Gammel Kongevej.

I Forgrunden ved Anlæggets Gitter er to Ladegaardslemmer kommet i Snak med hinanden, og holder en lille Pause, inden de fortsætter deres ensformige, daglige Gadefejning. Til Fortidens Godebillede hørte Ladegaardslemmerne, der hver Morgen mødte i deres mørke Jakke og blaa Benklæder med Vandkande og Kost, for at feje Gadesnavset sammen saa betids, at der blev god Tid til, at Blæsten igen kunde sprede det ud over

Gade og Torv, inden Skraldemanden kom, for at læsse Resterne paa sin Vogn. I en Avis fra 1880'erne paastaar en Indsender, at han i et Tidsrum af ca. tre Maaneder har set det samme Stykke Papir paa Søtorvet, snart hvilende paa Kørebanen, snart hvirvlende i Luften, enten liggende pænt paa en sammenfejlet Bunke eller frosset fast i Sneen.

Ladegaardslemmerne hørte under Fattigvæsenet, og i 1810 blev Renholdelsen af Stadens Gader og Torve overdraget dette, som da lod den daglige Fejning udføre af Ladegaardslemmerne. Den bestod indtil 1907, da Fejningen ved Ladegaardslemmerne ophørte. I det svundne Kjøbenhavn var det forhøtledede og fordrukne Ladegaardslem en staaende Figur i Datidens Vittighedsblade og i Sommerrevuer i 1876 eller 1877 fremstilledes et saadant paa „Morskabstheatret“ i Frederiksberg Allé.

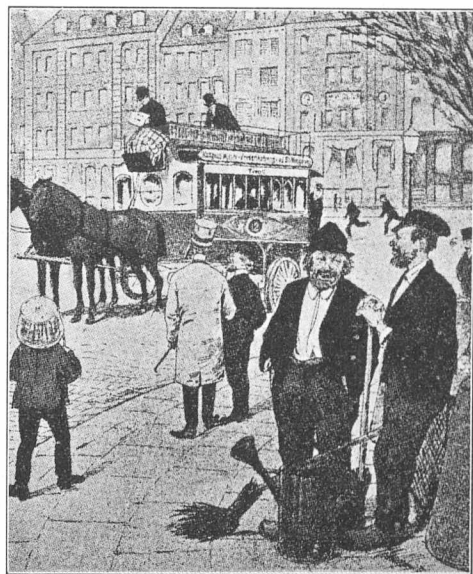
I det udmærkede Tidsskrift „Fra Arkiv og Museum“ har Arkivar, Cand. Mag. E. Marquard i sin Tid skrevet om „Hesten“ paa Kongens Nytorv:

„Noget fremragende Kunstværk er den jo ikke, men den er et ejendommeligt og sikkert fuldgyldigt Udtryk for sin Tid og dens Smag, en Smag, der ganske vist er forskellig fra vor, men som dog har existeret, og sat sine Spor i vort Lands Kultur. Som Udtryk for denne Tid har Statuen sin fulde Berettigelse, og som saadan bør den bevares uforandret og vel vedligeholdt. Den har været et fremtrædende Led i Staden Kjøbenhavns Fysiognomi fra den Dag den rejstes og til vor Tid. I Virkeligheden er vel nok nu Forstaaelsen af dette Fortidsminde — i hvert Fald inden for de Kredse, der har kunstnerisk og historisk Sans — saa udviklet, at der ikke kan blive Tale om at fjerne det. Tværtimod bør der gøres alt muligt, for at bevare det i sømmelig Stand. Desværre er Statuens Materiale, Bly, støbt over et Jernskelet, i Tidens Løb blevet meget skrøbeligt, men der maa vel nok kunne skaffes Midler til Vedligeholdelsen.“

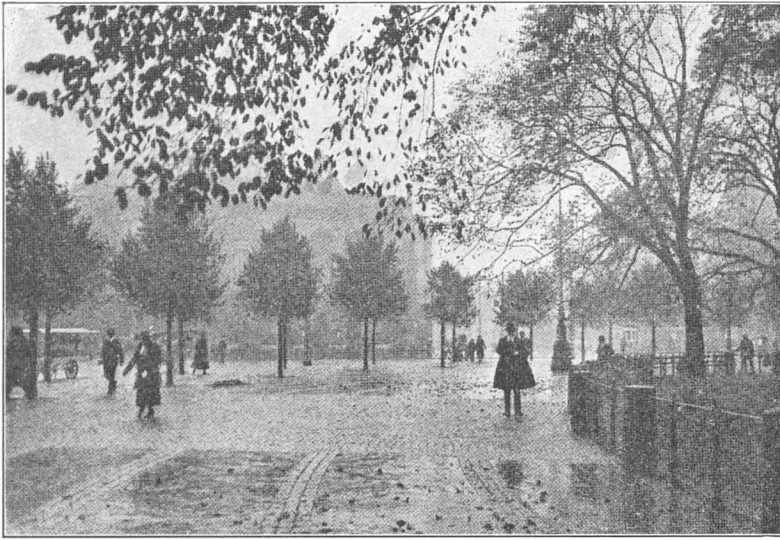
Det er med en vis Tilfredshed man dvæler ved de ældste af Byens Statuer. Der er noget selvfølgeligt over Frederik den Femte paa Amalienborg, Christian den Femte paa Kongens Nytorv og Frederik den Sjette i Frederiksberg Have, de staar der, og de staar der paa en saadan Maade, at vi ikke et Øjeblik kunde tænke os at undvære dem. Christian den Femte har god Ret til at sidde, hvor han sidder, eftersom Kongens Nytorv jo først egentlig blev til i hans Dage.

Alle kender „Hesten“ paa Kongens Nytorv, Begejstring har den aldrig vakt, men den er i sin Jævnhed og Elskværdighed et Stykke Kjøbenhavn, vi alle har lært at holde af. Den er populair i Ordets videste Forstand, ja, det er endog bleven Tradition, at alle nybagte Studenter og Studiner skal køre 3 Gange rundt om „Hesten“ og raabe Hurra.

Den barokt, bombastiske Imperator-Rytter er forlængst mat i Sokkerne, Hest og Kommandostav luder under Aarenes Vægt, men en idyllisk, lille Runddel har skudt sig

Efter Tegning i »Punch« 15. Oktober 1885.

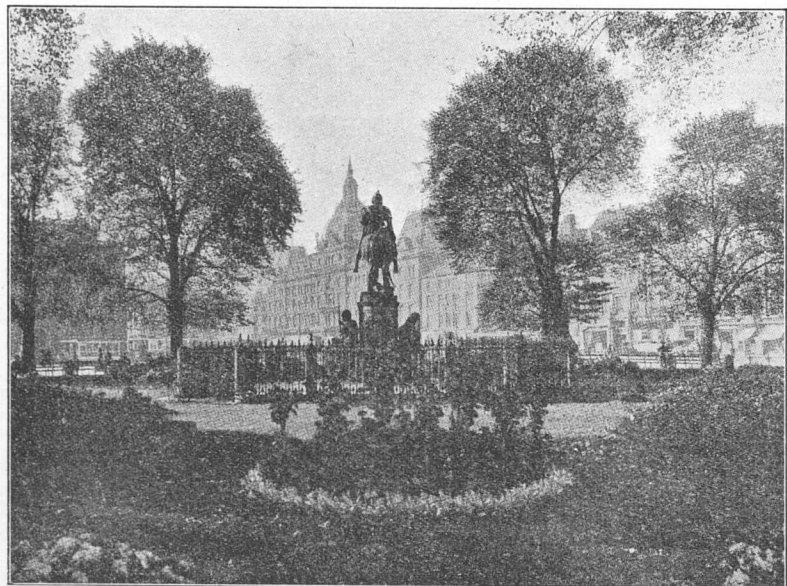

skjulende op om det gamle Monument. Dejlige slanke Træer, grønt og fintklippet Græs og smukt holdte Blomsterbede gør Stedet til en fin, lille Oase, i hvis Ly Bænke byder til Hvile. Denne Stump Park giver Pladsen dens centrale Til-lokkelse. Sætter man sig en sildig Sommeraften paa en af Bænkene, kan det hænde, at man hører „H e s t e n“ snakke højt med sig selv. Det er ikke almin-

deligt, thi den er bleven sky fra den Tid, den blev sat ind i en Revue, men det kan muligt ske, og saa skal man høre godt efter, thi „H e s t e n“ kender sine Bysbørn. Hvis der er nogen, der er Kjøbenhavnner med K., er det den og ingen anden.

For c. 250 Aar siden blev denne Rytterstatue opstillet her midt paa Byens fornemste Plads. Kong Christian den Femte blev fremstillet i antikt Klædebon med Stav i Haand og paa en vælig Ganger, og man forgyldte det hele, for at give Monumentet al den pompøse Kraft, som Tiden kunde lægge i et Monument. Saadan var den Tid, og naar vor gamle By er saa lykkelig at eje et Monument fra de Dage, hvorfor i al Verden skal vi saa forfuske det og smøre det over med Grafifarve, saa det ligner en pudset Kakkelovn, naar den Tid, det skal minde os om, vilde se sin Konge i Guld. For en Del Aar siden var „H e s t e n“ gemt inde bag høje Busketter, saa man næppe anede dens Existens, og der taltes jævnlig om at fjærne den helt fra Torvet. Saa kom den frem i Lyset, og vi glædede os over dens karakterfulde Skikkelse.

Det er muligt, at Blyet har sat sig, at Hestens nærmer Forben derved er blevet lidt uformeligt oppe under Bringen, og at Mandens Hoved er sunket lidt dybt ned mellem Skuldrene. Om saa er, saa virker

disse — ganske vist beklagelige — Tilfældigheder dog ikke videre forstyrrende paa Statuens Helhedsvirkning.

For en Del Aar siden blev der slaet til Lyd for den Tanke, der før har været fremme, at lade Rytterstatuen forgylde, under Henvisning til, at den i tidligere Tider fremtraadte saaledes. Ganske bortset fra, at en Henvisning til, at Statuen tidligere har været forgyldt, formentlig ikke kan være afgørende for Bedømmelsen af,

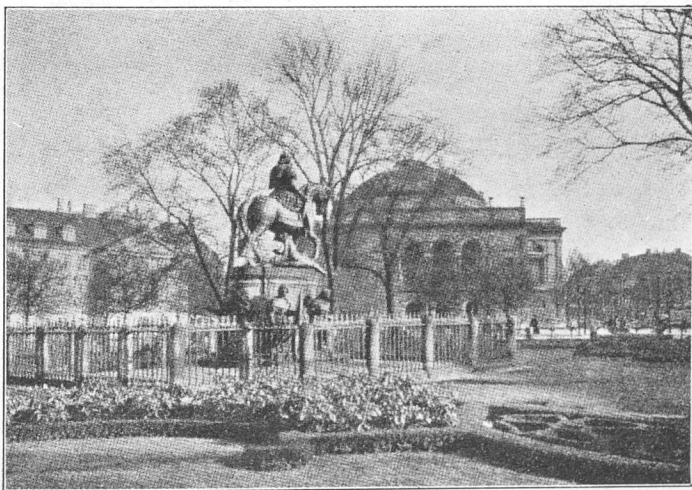
hvorvidt man skulde lade den forgylde nu, saa lidt som Henvisningen til, at Udgifterne til den nævnte Foranstaltning vilde kunde tilvejebringes ad privat Vej, kan være det, maa det fastholdes, at Tanken om at foretage det nævnte Experiment bør underkastes en grundig Overvejelse, inden det bringes til Udførelse. En Forgyldning af Rytterstatuen lader sig ikke, som man har gjort, jævnføre med den i 1897 stedfundne Forgyldning af Kuglen paa Vor Frelser's Kirkes Spir. Højt hævet over Byens Tage, som denne Kugle er, samlende Opmærksomheden om sig, naar den glødende af Solens Straaler ses op mod en tindrende blaa Himmel, er den for Byens Silhouet af en bedaarende Virkning. Det er derimod ikke helt sikkert, at noget tilsvarende blot tilnærmelsesvis kan opnaes ved at lade Rytterstatuen paa Kongens Nytorv lueforgylde. Og det skulde dog aldrig gærne komme dertil, at Statuen skulde staa som en legemliggjort Illustration til det gamle Ord om, at ikke alt er Guld, som glimrer.

Hvis man endelig vilde ofre en betydelig Sum paa at bringe Statuen fuldstændig til

sin Ret, saa skulde man ikke forgylde den, men støbe hele Rytterstatuen af i Bronze. Men lader dette sig ikke gøre af Mangel paa Penge eller af Mangel paa Interesse, saa er der een Ting, som man maa kunde overkomme, nemlig at fjærne det Lag af gammel Oliemaling, som mislykkede Forsøg paa at faa Statuen til at ligne Bronze, har forsynet den med. Hvis Statuen blev omstøbt i Bronze, kunde de af Tiden frembragte Fejl helt blive rettet, og Statuen vilde da fremtræde som

Kongens Nytorv med Hotel d'Angleterre 1872.

Kongens Nytorv.

et smukt og decorative Minde om sin Tidsperiodes Kunst.

Der er en Ting, som kunde og burde gøres, nemlig at løfte hele Monumentet ca. 2 Alen i Vejret ved at give det en saa meget højere og tillige betydelig rummeligere Underbygning. En saadan Forhøjelse vilde medføre, at næsten hele Statuen set fra Hotel d'Angleterre og Ny Adelgade vilde komme til at staa imod Luften, hvilket

uden Tvivl vilde klæde den. Iøvrigt ser Statuen bedst ud fra et Standpunkt lidt længere henne mod Østergade, og selv om en Forhøjelse ikke vilde ændre noget i, at Trækronerne her vedblivende kommer til at danne Baggrunden, har jeg dog det Indtryk, at et højere Stade ogsaa fra denne Side set vilde være af god Virkning.

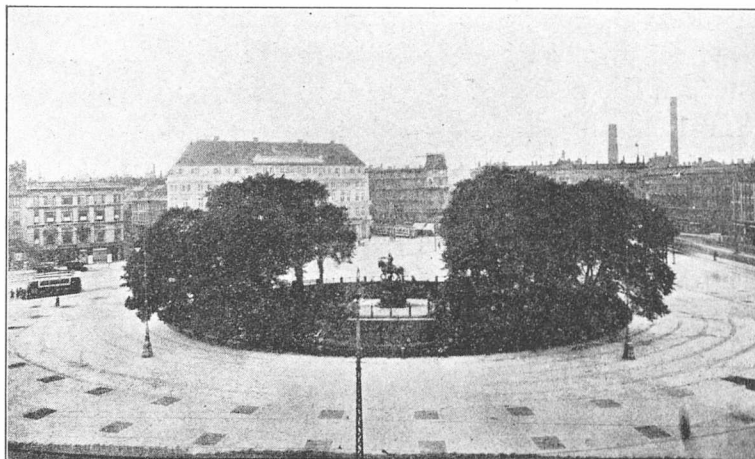
„Hesten“ er og bliver noget for sig selv, og der er ikke i den ganske By et eneste Monument, der kan taale Sammenligning med den, og ikke et, som den kan taale Sammenligning med. Den maa ses for sig, bl. a. som den eneste Repræsentant for sin Tids Billedhuggerkunst. Schlüters Mindesmærke over „Den store Kurfyrste“ i Berlin (støbt Aar 1700) tilhører den samme Tid og minder om den, baade hvad angaar Hestens Bevægelse, Mandens Costumering — som romersk Feltherre — og Anbringelsen af allegoriske Skikkelser ved Fodstykkets Hjørner. Hvilken af dem, der er bedst, er vanskeligt at sige, men Kurfyrsten har det fremfor Kongen, at han ikke er vanskøttet, hvilket maaske tildels har sin Aarsag i, at han er støbt i Bronze og ikke i Bly. „Hesten“ er som sagt karakterfuld og kraftigvirkende, og det forekommer mig, at den i disse for et Monument ikke uvæsentlige Egenskaber overgaar „Den store Kurfyrste“, ja, at den i saa Henseende nærmer sig Colleoni's Rytterstatue i Venedig. Men den Overtro, som en Følge af Uvidenhed, at Christian den Femtes Rytterstatue er et Værk af en Fuser, og som Kunstværk betragtet en Skændsel for „Nordens Athen“, bør der snarest muligt rammes en forsvarlig Pæl igennem.

Der har, saa langt jeg kan huske tilbage, hævet sig Røster for at faa „Hesten“ fjærnet fra Kongens Nytorv, og et omkring det 19. Aarhundredes Midte opstaaet Dogme havde stemplet den som et meget maadeligt Kunstværk, og til Trods for at selve Thorvaldsen i den mellemliggende Tid har været stemplet som en Middelmaadighed, en Epigon, en Efterligner uden original Opfattelse, har Dogmet om Hestens Slethed og Latterlighed holdt sig indtil Dato. Men blev Spørgsmaalet om dens Fjærnelse for Alvor rejst, vilde da nogen virkelig have det gjort? Jeg tvivler stærkt derom, men ikke om, at enhver med nogen virkelig kunstnerisk Autoritet vilde nedlægge den kraftigste Protest derimod.

Som Følge af den i den nyeste Tid overalt tiltagende Trafik og Færdsel blev man for nogle Aar siden nødsaget til ogsaa for Kongens Nytorvs vedkommende at træffe Foranstaltninger til Pladsens Regulering, og Resultatet blev en omfattende og kostbar

Omregulering af Færdselen med tilhørende faktiske Forandringer i Torvets Physiognomi.

Mod det fremkomne Forslag om at forskønne Torvet med ret omfattende Plantninger lød der kraftige Protester, idet man fandt, at sligt vilde være utilbørligt, og at Torvet burde beholde sin Karakter som en i det væsentlige aaben og frit overskuelig Plads, og hvad der

Kongens Nytorv 23. September 1916.

allerede fandtes af Træer og Blomsteranlæg omkring „Hesten“ var hverken for meget eller for lidt. Mange var af den Opfattelse, at det var forkert at plante flere Træer paa Torvets Midte, og blev ikke mindre forkert at gøre det under Paaberaabelse af, at man derved genskabte „Krindsen“.

Men omsider blev det fra Magistratens Side udarbejdede Forslag til Torvets Regulering forelagt Borgerrepræsentationen, hvor det henvistes til Behandling i Udvalg. Efter at Udvalget havde afgivet sin Betænkning, kom Sagen paany til Behandling i Borgerrepræsentationen, og Forsamlingen vedtog da her Udvalgs-Flertallets Forslag, der ved Siden af nogle Ændringer i Sporvejsliniernes Indføring paa Pladsen, gik ud paa, at der omkring det ovale Midterparti skulde plantes en dobbelt Række Lindetræer, og at den Del af Torvets Midte, der skulde forbeholdes Fodgængere, skulde hæves lidt og brolægges i Mønster.

Torvets Regulering blev snart efter paabegyndt efter den vedtagne Plan.

Træerne i den nye „Krindsen“ voxede og bredte sig, og bidrager nu i væsentlig Grad til at tilsløre alt eksisterende Gadebilleder. „Krindsens“ dobbelte Række af Træer lukker desværre — ligesom Fortidens „Krindsen“ — for den smukke Udsigt, man har tværs over Kongens Nytorvs beplantede Midterparti mod alle Torvets Hjørner. Denne inderlig overflødige Plantning af Træer virker jo som et generende Skærmbredt, der berøver os Udsigten ud over Torvet, hvor vi end staar, og hindrer os i at glæde os over Udsigten fra Torvet mod Christian den Femtes karakterfulde og kraftigtvirkende Rytterstatue, der først kan ses, naar man kommer inden for Skærmbredtet.

Kongens Nytorvs „Magnificens“ er for en væsentlig Del betinget af „Hesten“, og alt det, der skulde erstatte den, maatte være noget ganske overordentlig storladent, saa storladent, at der næppe findes en eneste Kunstner, der med god Samvittighed turde give sig i Lag med Opgaven.

Sluttelig maa det siges, at Kongens Nytorv er noget af et Symbol paa den gode Arkitekturs Vilkaar i Kjøbenhavn. Arkitektur er her taget i videste Betydning, Bygningerne ogsaa, i Forhold til Gade og Plads. Kongens Nytorv viser, hvad Byen kunde have været og hvad den er bleven.

Man skal dog ikke altid fremhæve Fortiden paa Nutidens Bekostning, og ikke alt, hvad der byggedes i gamle Dage var lige godt, men hvad Kongens Nytorv angaar, havde Fortiden lige fra første Begyndelse sat meget ind paa, at her skulde kun god, helst monumental, Architektur faa Lov til at brede sig. Torvet blev ogsaa startet under de bedste Auspicier, og holdt sig længe oppe som en fornem Architekturplads. Først de sidste Slægtled har skudt Brescher i Fornemheden.

Det blandede, ja, man kunde sige bastardagtige er den i Dag Torvets Særmærke, og derpaa beroer noget af dets Charme. Kongens Nytorv er saa ejendommelig, for ikke at sige løjerlig, i sin Form, at det let huskes af alle Fremmede. Det har alle Dage været en vanskelig Plads at faa den rette Helhed over, og den moderne Storstadstrafik gør Problemet endnu vanskeligere.

Men om alt er Kongens Nytorv med sine anselige, pragt- og smagfulde Bygninger en af de største og skønneste Pladser, som nogen Hovedstad i Europa kan opvise, og indtager med Glans Stillingen som Byens Hovedtorv og største Plads.

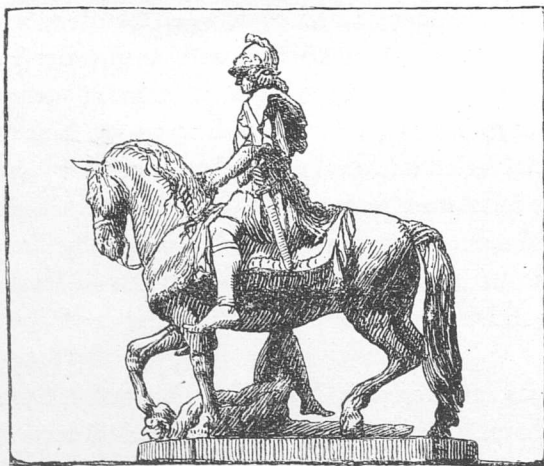
Der er noget fint og mildt ved Torvet, imponerende og storstadsmæssig, fornem og minderig, Aristokraten blandt Byens levende Torve og Pladser, hvor frodigt Raadhuspladsen end blomstrer.

Betragt den yndefulde Plæne omkring „Hesten“, denne fine grønne Cirkel, hvis mønsterværdige Bepantning Foraar og Sommer er et Hjul af Blomster, og de herlige Træer inden for Gitteret burde være de mest paaskønnede i hele Kjøbenhavn.

Her er i Sandhed Byens Hjærte.

Vi Kjøbenhavnere, der er forelskede i vor By, synes, at Kongens Nytorv maa være den dejligste Plads i Verden, her føler vi os i Kontakt med Torvets rige Fortidsminder og vore Forfædres Virke og Daad, det er ligesom noget af en Oplevelse, saa ofte vi befinder os paa Kongens Nytorv, herfra løber et Væld af Gader til alle Verdenhjørner, herfra regnes Gadenumrene, herfra løber Hovedstrøget, selve Byens Hovednerve og bankende Puls, fra Øst til Vest, med sin evig rindende Strøm af Mennesker.

Vel slaar Pulsens stadig stærkere og stærkere paa Raadhuspladsen, men Hjærtet bliver paa Kongens Nytorv.

FORTEGNELSE OVER KILDER OG BEVISSTEDER:

- Dr. phil. O. Nielsen: *Kjøbenhavns Historie og Beskrivelse*
R. Nyerup: *Kjøbenhavns Beskrivelse 1800*
Lauritz de Thurah: *Hafnia hodierna 1748*
L. J. Flamand: *Kjøbenhavn dens ældre og nyere Historie
samt Beskrivelse 1855*
Hans Holck: *Kjøbenhavns Beskrivelse efter dens nuv.
Forfatning til 1774*
- Cancellisecretair
E. C. Hauber: *Beskrivelse over den kongelige danske
Residensstad Kjøbenhavn 1783*
F. Thaarup: *Kjøbenhavns Mærkværdigheder 1821*
H. C. Bering Liisberg: *Kongens Nytorv*
Carl Bruun: *Kjøbenhavn*
J. P. Trap: *Kjøbenhavn*
L. Both: *Kjøbenhavn*
Claudius Rosenhoff: *Kjøbenhavn*
Carl C. Christensen: *Fra Voldenes Kjøbenhavn*
Fredrik Nygaard: *Kend København*
Erich Pontoppidan: *Danske Atlas*
C. Behrend: *Fra Kongens Nytorv*
Dr. Archivar Villads
Christensen: *Kjøbenhavn, 1840—1857*
Carl C. Christensen og
Axel Henriques: *Strøget*
samt *Dagblads-, Maanedslads- og Ugeblads-Stof m. m.*